

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

ZİHİNSEL ENGELLİ ÇOCUĞA SAHİP AİLELERDE KADINA YÖNELİK AİLE İÇİ ŞİDDETİN İNCELENMESİ

Serdarhan DURU

**SOSYAL HİZMET ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**DANIŞMAN
Prof. Dr. Veli DUYAN**

**ANKARA
2016**

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

**ZİHİNSEL ENGELLİ ÇOCUĞA SAHİP AİLELERDE
KADINA YÖNELİK AİLE İÇİ ŞİDDETİN İNCELENMESİ**

Serdarhan DURU

**SOSYAL HİZMET ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**DANIŞMAN
Prof. Dr. Veli DUYAN**

**ANKARA
2016**

Ankara Üniversitesi

Sağlık Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü'ne

Yüksek Lisans tezi olarak hazırlayıp sunduğum “Zihinsel Engelli Çocuğa Sahip Ailelerde Kadına Yönelik Aile İçi Şiddetin İncelenmesi” başlıklı tez; bilimsel ahlak ve değerlere uygun olarak tarafımdan yazılmıştır. Tezimin fikir/hipotezi tümüyle tez danışmanım ve bana aittir. Tezde yer alan araştırma tarafımdan yapılmış olup, tüm cümleler, yorumlar bana aittir.

Yukarıda belirtilen hususların doğruluğunu beyan ederim.

Öğrencinin Adı Soyadı: Serdarhan DURU

Tarih:

İmza:

Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü
Sosyal Hizmet Anabilim Dalı'nda
Serdarhan DURU tarafından hazırlanan
“Zihinsel Engelli Çocuğa Sahip Ailelerde Kadına Yönelik Aile İçi Şiddetin
İncelenmesi” adlı tez çalışması
aşağıdaki jüri tarafından YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak OY BİRLİĞİ / OY
ÇOKLUĞU ile kabul edilmiştir.

Tez Savunma Tarihi:

İmza
Unvanı Adı ve Soyadı
Üniversitesi
Jüri Başkanı

İmza
Unvanı Adı ve Soyadı
Üniversitesi
Raportör

İmza
Unvanı Adı ve Soyadı
Üniversitesi
Üye

İmza
Unvanı Adı ve Soyadı
Üniversitesi
Üye

Tez hakkında alınan jüri kararı, Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü
Yönetim Kurulu tarafından onaylanmıştır.

İmza
Unvanı Adı ve Soyadı
Sağlık Bilimleri Enstitüsü Müdürü

İÇİNDEKİLER

Etik Beyan	ii
Kabul ve Onay	iii
İçindekiler	iv
Önsöz	vii
Simgeler ve Kısaltmalar	ix
Şekiller	xi
Çizelgeler	xii
1.GİRİŞ	1
1.1. Engellilik	3
1.1.1. Dünyada ve Türkiye’de En Yaygın Engellilik Türleri	4
1.1.2. Zihinsel Engelliler	8
1.1.2.1. Zihinsel Engelliliğe Neden Olan Etmenler	10
1.1.2.2. Zihinsel Engelli Çocukların Sınıflandırılması	11
1.1.2.2.1. Ağırlık Derecesine Göre Sınıflandırma	11
1.1.2.2.1.1. Psikolojik (Davranışsal) Sınıflandırma Sistemi	12
1.1.2.2.1.2. Eğitsel Sınıflandırma Sistemi	13
1.2. Zihinsel Engelli Çocuğa Sahip Aileler	14
1.2.1. Zihinsel Engelli Çocuğa Sahip Ailelerin Yaşadığı Duygular ve Gösterdiği Tepkiler	15
1.2.2. Zihinsel Engelli Çocuğa Sahip Ailelerin Yaşadığı Sorunlar ve Güçlükler	17
1.2.3. Zihinsel Engelli Çocuğa Sahip Ailelerin Aile İşlevleri	19
1.2.4. Zihinsel Engelli Çocuğa Sahip Ailelerde Depresyon	20
1.2.5. Zihinsel Engelli Çocuğa Sahip Ailelerde Stres	21
1.2.6. Zihinsel Engelli Çocuğa Sahip Ailelerde Aile Yüklenmesi	23
1.3. Şiddet	25
1.3.1. Şiddetin Türleri	26
1.3.1.1. Fiziksel Şiddet	26
1.3.1.2. Sözel Şiddet	27
1.3.1.3. Ekonomik Şiddet	27
1.3.1.4. Cinsel Şiddet	27
1.3.1.5. Psikolojik (Duygusal) Şiddet	28

1.3.1.6. Tek Taraflı Israrlı Takip	28
1.4. Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet	29
1.4.1. Aile İçi Şiddete Neden Olan Risk Faktörleri	30
1.4.2. Dünyada Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet	33
1.4.3. Türkiye’de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet	36
1.4.3.1. Eş veya Birlikte Olunan Erkekten Kadına Yönelik Şiddet	36
1.4.3.2. Eş ya da Birlikte Yaşadığı Erkek Dışındaki Kişilerden Kadına Yönelik Şiddet	37
1.4.3.3. Kadınların Toplumsal Cinsiyet ve Şiddete İlişkin Tutumları	38
1.5. Kadına Yönelik Aile İçi Şiddetin Kaynağı Olarak Eşitsizlik ve Toplumsal Cinsiyet	38
1.5.1. Toplumsal Cinsiyet	39
1.5.2. Toplumsal Cinsiyet Rollerini	40
1.5.3. Hegemonik Erkeklik	41
2. GEREÇ VE YÖNTEM	43
2.1. Araştırmanın Önemi	43
2.2. Araştırmanın Amacı	44
2.3. Araştırmanın Problemi	44
2.4. Araştırmanın Tanımları	46
2.5. Sayıtlar	46
2.6. Sınırlılıklar	47
2.7. Araştırmanın Modeli	47
2.8. Araştırmanın Evreni ve Örneklem Seçimi	49
2.9. Veri Toplama Yöntem ve Araçları	55
2.10. Verilerin Değerlendirilmesi ve Yorumlanması	56
2.11. Araştırma Etiği	58
2.12. Araştırmanın Güvenirliğı ve Geçerliğı	58
2.13. Araştırma Süre ve Olanakları	59
3. BULGULAR	60
3.1. Aile İçi Şiddet: “Şiddet, yani anlatılması çok zor bir şey.”	60
3.1.1. Anne-Babanın Kök Ailede Şiddet Öyküsü: “Aman sus kızım, ayıp olur.”	62
3.1.2. Eş Tarafından Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet	64

3.1.2.1. Duygusal Şiddet: “Fedakârlığa karşı İlgisizlik”	64
3.1.2.2. Fiziksel Şiddet: “O kadar değil.”	69
3.1.2.3. Sözel Şiddet: “Şu Yaptıklarımın Hiç Hak Etmediğim Ağır Hakaretleri Alıyordum”	72
3.1.2.4. Ekonomik Şiddet	74
3.1.2.5. Cinsel Şiddet: “Bacı-kardeş olmak”	75
3.1.3. Zihinsel Engelli Çocuk Tarafından Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet	76
3.1.4. Eşin Akrabaları Tarafından Uygulanan Şiddet	78
3.1.4.1. Eşin Akrabaları Tarafından Uygulanan Duygusal Şiddet	78
3.1.4.2. Eşin Akrabaları Tarafından Uygulanan Fiziksel Şiddet: “Bardağı taşıran son damla”	81
3.1.4.3. Eşin Akrabaları Tarafından Uygulanan Sözel Şiddet	82
3.1.4.4. Eşin Akrabaları Tarafından Uygulanan Ekonomik Şiddet	84
3.1.4.5. Eşin Akrabaları Tarafından Uygulanan Cinsel Şiddet	85
3.1.5. Toplumsal Şiddet	86
3.2. Aile İçi Şiddetle Başetme Yolları: “Ağlıyorsun, sonuçta kadınsın, bayansın, mutlaka ağlamaya gücün yetiyor.”	86
3.3. Zihinsel Engelli Çocuğa Sahip Olmanın Aile İçi İlişkilere Yansımaları	89
3.4. Birleştirici Bir Güç Olarak Zihinsel Engelli Çocuk	91
4. TARTIŞMA	93
5. SONUÇ ve ÖNERİLER	101
5.1. Sonuç	101
5.2. Öneriler	105
ÖZET	108
SUMMARY	109
KAYNAKLAR	110
EKLER	120
Ek-1. Etik Kurul Kararı	120
Ek-2. Kurum İzin Yazısı	122
Ek-3. Yarı Yapılandırılmış Soru Kâğıdı	123
ÖZGEÇMİŞ	124

ÖNSÖZ

Bu araştırma zihinsel engelli çocuğa sahip ailelerde kadına yönelik aile içi şiddeti incelemek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Zihinsel engelli çocuğa sahip ailelerde kadına yönelik aile içi şiddet konusunda bilgi eksikliğinin bulunması ve sosyal hizmet literatüründe bu konuyla ilgili bilgiye ihtiyaç duyulması bu konunun araştırılmasına karar verme aşamasında etkili olmuştur.

Lisans eğitimimin ilk gününden itibaren sosyal hizmet alanıyla ilgili bilgi, beceri ve değer çerçevemi zenginleştirmem için her zaman engin bilgisiyle bana yol gösteren, duygu, düşünce ve davranışlarıyla beni teşvik eden ve bana güvenen, danışmanım Prof. Dr. Veli Duyan'a en içten teşekkürlerimi sunuyorum.

Lisans ve yüksek lisans eğitimim boyunca desteklerini her zaman hissettiğim, öğrenim sürecime zenginlik katan, sosyal hizmeti tanımam ve anlamamda büyük katkıları bulunan Prof. Dr. Emine Özmete'ye, Doç. Dr. Eda Purutçuoğlu'na, Doç. Dr. Ayşe Sezen Bayoğlu'na, Doç. Dr. Elif Gökçearsan Çifci'ye ve tezimin geliştirilmesinde katkıları bulunan Doç. Dr. Filiz Yıldırım'a teşekkürü borç bilirim.

Yüksek lisans eğitimim boyunca desteklerini esirgemeyen Yrd. Doç. Dr. Melahat Demirbilek'e, Yrd. Doç. Dr. Gonca Polat'a, Öğr. Gör. Fahri Kocaoğlu'na ve yakın zamanda vefat ederek aramızdan ayrılan Öğr. Gör. Hasan Hüseyin Altınova'ya teşekkür ederim. Tezimin geliştirilmesinde önemli katkıları bulunan Doç. Dr. Ercüment Erbay'a teşekkür ederim.

Yüksek lisans eğitimimin her aşamasında çok değerli yardımlarını esirgemeyen, yanımda olan, zor zamanlarımda konuşmalarıyla beni rahatlatan, birlikte vakit geçirmeyi bir güzellik olarak gördüğüm sevgili arkadaşlarım ve meslektaşlarım Arş. Gör. Semih Sütçü'ye, Arş. Gör. Erdinç Kalaycı'ya, Arş. Gör. N. Buğra Kuddaş'a, Arş. Gör. Tuba Yüceer Kardeş'e, Arş. Gör. Ezgi Arslan'a, Arş. Gör. Burcu Özdemir'e, Arş. Gör. Münevver Göker'e, Arş. Gör. Fulya Akgül Gök'e,

Arş. Gör. İrfan Doğan'a, Arş. Gör. Deniz Yüksel'e, Arş. Gör. Aslıhan Aykara'ya, Arş. Gör. Selim Tosun'a ve Arş. Gör. Fatih Göğüş'e teşekkür ederim.

Tez çalışmam sürecinde beni duygularına ortak eden, aile yaşantılarına ilişkin duygu ve düşüncelerini benimle tüm samimiyetiyle paylaşan ve bana zamanlarını ayıran annelere ayrıca teşekkür ediyorum.

Uzun yıllardır sıkı bir bağ kurduğum, birlikte güzel anılar biriktirdiğim, bilgi, paylaşım ve ufuk açıcı görüşleriyle bana her zaman katkı sağlayan, sevgili kardeşlerim Mustafa Sezgin'e, M. Mehdi Güneş'e ve Harun Karakaya'ya ayrıca teşekkür etmek istiyorum.

Hayatım boyunca desteklerini esirgemeyen, her zaman cesaretlendirici tavırlarıyla gücüme güç katan sevgili annem Terlan Duru'ya, babam Nevzat Duru'ya, kardeşlerim Leyla Duru'ya ve Recep Şah Duru'ya teşekkürlerimi kelimelerle ifade etmem mümkün değil. Hayatıma girdiği günden beri hayatımı renklendiren, tez yazma sürecinde beni yalnız bırakmayan, sevgili eşim Rukiye Duru'ya sonsuz güveni ve desteği için teşekkür ederim. Ailemizin minik üyesi, dünyamıza merhaba diyen Meryem Elif'imiz iyi ki varsın. Varlığımızla mutluluk ve neşe kaynağım oldunuz, iyi ki varsınız.

İsimlerini buraya sığdıramadığım ve bu çalışmama katkıda bulunan, hayatıma dokunan, iz bırakan herkese sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

SİMGELER VE KISALTMALAR

AAMR	American Association on Mental Retardation (<i>Amerikan Zihinsel Gerilik Birliği</i>)
AB	Avrupa Birliği
DİE	Devlet İstatistik Enstitüsü
FRA	European Union Agency for Fundamental Rights (Avrupa Birliği Temel Haklar Ajansı)
HÜNEE	Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü
ICIDH	International Classification of Impairments, Disabilities and Handicaps (Sakatlık, Özürlülük ve Engelliliğin Uluslararası Sınıflandırması)
KSGM	Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü
NHNA	New Hampshire Nurses Association (New Hampshire Hemşireler Derneği)
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
UNHCR	United Nations High Commissioner for Refugees (Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği)
UNICEF	United Nations International Children's Emergency Fund (Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu)

WAVE Women Against Violence Europe (Kadına Karşı Şiddetle Mücadele Avrupa Ağı)

WHO World Health Organization (Dünya Sağlık Örgütü)

ŞEKİLLER

Şekil 5.1. Zihinsel Engelli Çocuğa Sahip Ailelerde Aile İçi Şiddet Döngüsü 101

ÇİZELGELER

Çizelge 1.1. Anne-Babaların Engelli Çocuğa Uyum Aşamasında Yaşadığı Duygular ve Gösterdiği Tepkiler	16
Çizelge 1.2. Kadına Yönelik Şiddet ve İstismar	34
Çizelge 2.1. Annelere İlişkin Sosyo-Demografik Bilgiler	50
Çizelge 2.2. Ailelerin Bazı Özellikleri	52
Çizelge 2.3. Ailelerin Çocuklarına Dair Bazı Bilgiler	54

1. GİRİŞ

Toplumsal yapının en küçük sistemi olarak değerlendirilen aile, üyelerinin biyolojik, psikolojik, toplumsal, kültürel, ekonomik ve eğitim ihtiyaçlarını karşılama işlevlerine sahiptir (Kır, 2011). Aileye yeni bir üyenin katılması aileden beklenen görev ve sorumlulukları arttırmakta ve aile içi dinamiklere farklı boyutlar kazandırarak ailenin işlevlerini etkilemektedir. Aileye yeni katılan üyenin zihinsel engelli bir çocuk olması durumunda ise ailede yaşanan duygu, düşünce ve davranışlar daha karmaşık bir boyuta taşınmakta ve bu durum aile içi iletişim ve etkileşim sürecine de yansiyabilmektedir.

Zihinsel engelli çocuğa sahip olmak ve çocuğun bakımını üstlenmek, ailelerin çoğunda, duygusal, sosyal ve ekonomik güçlüklerin yaşanmasına neden olmakta; stres ve kaygıya bağlı olarak sinir sisteminde bozukluklar, fizyolojik sorunlar, dalgınlık, unutkanlık, öfkeli olma hali, saldırganlık ve depresyon gibi duygusal bozukluklar yaşanabilmektedir (Yıldırım-Sarı, 2007; Yaralılar, 2010, s:37).

Engelli çocuğun bakımının genellikle anne tarafından üstlenilmesi ve toplumda anneye böyle bir görevin atfedilmesi aile içi iletişim süreçlerine de yansımaktadır. Aile içi iletişim ve etkileşim sürecinin sağlıklı bir zeminde yaşanması sonucunda ise aile içi şiddet olaylarına rastlanılması kaçınılmaz gözükmektedir.

Zihinsel engelli çocuğa sahip ailelerde kadına yönelik aile içi şiddet bağlamında birey ve aileler, örgütler, topluluk ve toplum düzeylerinde müdahalelerde bulunmak, sosyal hizmet mesleğinin danışmanlık işlevi gereği güçlendirici, kolaylaştırıcı ve planlayıcı rolleriyle; kaynak yönetimi işlevi gereği bağlantı kurucu/savunucu, uygun hale getirici ve harekete geçirici rolleriyle; eğitim işlevi gereği öğretici, eğitim ve toplumu bilgilendirme rolleriyle önem kazanmaktadır (Duyan, 2010, s:22).

Bu noktalardan hareketle, “*insan hakları ve sosyal adalet ilkelerini temel alan; sosyal değişimi destekleyen, insanların iyilik durumunun geliştirilmesi için insan ilişkilerinde sorun çözmeyi, güçlendirmeyi ve özgürleştirmeyi amaçlayan ve bunun için insan davranışına ve sosyal sistemlere ilişkin teorilerden yararlanarak insanların çevreleri ile etkileşim noktalarına müdahale eden bir meslek*” olarak sosyal hizmetin mesleki uygulamalarının bir müdahale planı çerçevesinde devreye girmesi önemlidir (Duyan, 2010, s:vii). Aileyi bir sistem olarak ele alan ve bireyi bütüncül bir yaklaşımla inceleyen sosyal hizmet mesleği açısından engelli bireyin dâhil olduğu aile sisteminin ve aile sisteminde engelli bireyin bakımının ve ihtiyaçlarının karşılanması açısından öneme sahip olan kadının aile içi şiddet bağlamında incelenmesi gerekmektedir.

Bu çalışmanın temel amacı, zihinsel engelli çocuğa sahip ailelerde kadına yönelik aile içi şiddeti incelemek ve annelerin aile içi şiddete ilişkin neler düşündüklerini ve aile içi şiddet karşısında neler hissettiklerini belirlemektir.

Bu gerekçeyle, çalışmanın ilk bölümünde engellilik kavramı ele alınarak dünyada ve Türkiye’de yaygın olarak görülen engellilik türleri ile ilgili kısaca bilgi verilecektir. Daha sonra, zihinsel engelliler, zihinsel engelliliğe neden olan etmenler ve zihinsel engelli çocukların sınıflandırılmasına yer verilecektir. Zihinsel engelli çocuğa sahip ailelerle ilgili yapılan literatür çalışmasıyla elde edilen bilgiler derlenerek zihinsel engelli çocuğa sahip ailelerin yaşadığı duygular ve bu süreçte gösterdikleri tepkiler ile ailelerin yaşadığı sorunlar ve karşılaştıkları güçlükler değerlendirilecek, stres ve depresyon durumları, aile işlevleri ve aile yüklenmesi konuları üzerinde durulacaktır. Çalışmanın ilerleyen kısmında şiddet kavramı, şiddete yol açan risk faktörleri ve kadına yönelik aile içi şiddet ele alınarak bu konu eşitsizlik ve toplumsal cinsiyet, toplumsal cinsiyet rolleri ve hegemonik erkeklik çerçevesinde değerlendirilecektir. Ayrıca zihinsel engelli çocuklara sahip aileler ve kadına yönelik aile içi şiddet tartışılarak bu konu sosyal hizmet bağlamında incelenecektir.

1.1. Engellilik

Engellilik alanında genel kabul gören tanımlamalar üzerinde çalışan en önemli organizasyonlardan biri olarak Dünya Sağlık Örgütü, 1990 yılında düzenlenen ICIDH (International Classification of Impairments, Disabilities and Handicaps- Sakatlık, Özürlülük ve Engelliliğin Uluslararası Sınıflandırması) engelliliği anlama ve tanımlama süreçlerini kapsayan bir sınıflandırma sistemi ortaya koymuştur (Handicap International, 2006; Akt.: Erbil-Erdugan, 2010, s:6). ICIDH engelliliğin sınıflandırılmasını üç düzeyde ele almıştır (Atıcı, 2007, s:6):

Yetersizlik (Impairment): Sağlık açısından psikolojik, fizyolojik ve anatomik yapının işlevlerindeki eksikliği ve normalin dışında gelişen durumu tanımlayarak organ düzeyindeki bozuklukları ifade eder.

Özürlülük (Disability): Sağlığın bozulmasıyla açığa çıkan yetersizliklerle birlikte herhangi bir yeteneğin normal kabul edilen kişiye göre azalması veya kaybedilmesi durumudur ve organizmadaki bozuklukları ifade eder.

Engellilik (Handicap): Bir yetersizlik veya özür nedeniyle yaş ve cinsiyet faktörleriyle birlikte sosyal ve kültürel faktörlere bağlı olarak kişiden beklenen rollerin sınırlanması veya yerine getirilememesi durumunu ifade eder.

Engellilik, yetersizlikleri, aktivite ve katılım sınırlılıklarını kapsayan genel bir kavramdır. Katılım sınırlılıkları, hayat durumlarına katılmada yaşanan bir sorun iken; aktivite sınırlılığı, bir görev veya eylemi gerçekleştirirken bireyin karşılaştığı zorluğu ifade eder. Yetersizlik ise vücut fonksiyonu veya yapısındaki bir sorundur. Engellilik, bir sağlık sorunu olmasının yanı sıra kişinin vücut özellikleri ile yaşadığı toplumun özellikleri arasında yaşanan etkileşimi yansıtan karmaşık bir olgudur (WHO, 2014a). Bu çerçevede düşünüldüğünde, engellilik, bireyin var olan bütün özellikleriyle toplum içerisinde girdiği etkileşimle birlikte açığa çıkmaktadır ve

engelli bireyin yaşam sürecinin yaşadığı toplumun bakış açısıyla birlikte şekillenmesi kaçınılmaz gözükmektedir.

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'nin devamında yer alan ve 9 Aralık 1975 tarihinde yayınladığı 3447 sayılı Sakat (Engelli) Hakları Bildirgesi'nin 1. maddesinde; engelli birey "*kişisel ya da sosyal yaşantısında kendi kendine yapması gereken işleri (bedensel ya da sonradan olma) herhangi bir noksanlık sonucu yapamayan kişi*" olarak belirtilmektedir. Ülkemizin de tarafları arasında yer aldığı 30 Mart 2007 tarihinde New York'ta imzalanan ve 03.12.2008 tarih ve 5825 numaralı kanun ile kabul edilen Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme'de ise engelli tanımı, "*diğer bireylerle eşit koşullar altında topluma tam ve etkin bir şekilde katılımlarının önünde engel teşkil eden uzun süreli fiziksel, zihinsel, düşünsel ya da algısal bozukluğu bulunan kişileri*" kapsamaktadır (Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2008).

Engelliler Hakkında Kanun'un (2005)¹ 3. maddesinin c bendinde; "*Engelli: Fiziksel, zihinsel, ruhsal ve duyuşsal yetilerinde çeşitli düzeyde kayıplarından dolayı topluma diğer bireyler ile birlikte eşit koşullarda tam ve etkin katılımını kısıtlayan tutum ve çevre koşullarından etkilenen birey*" olarak ifade edilmektedir.

1.1.1. Dünyada ve Türkiye'de En Yaygın Engellilik Türleri

Dünya nüfus tahminleri ele alındığında, 2010 yılı itibariyle nüfusun yaklaşık %15'inin bir tür engellilik yaşadığı belirtilmektedir. Dünya Sağlık Araştırması'na göre; 15 yaş ve üzeri kişiler arasında engelli kişi sayısı 785 milyon (%15,6) olarak ifade edilirken, yaklaşık 110 milyon kişinin (%2,2) işlevlerini yerine getirme konusunda çok ciddi zorluklar yaşadığı tahmin edilmektedir. Küresel Hastalık Yükü

¹ 01.07.2005 tarihinde yayınlanan 5378 sayılı "Özürlüler ve Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun"un isminde 25.04.2013 tarihli ve 6462 sayılı kanunun 1. maddesiyle değişiklik yapılmış ve "Engelliler Hakkında Kanun" olarak yeniden düzenlenmiştir.

çalışmasına göre ise 15 yaş ve üzeri kişiler arasında engelli sayısı yaklaşık 975 milyon (%19,2) olarak tahmin edilmektedir. Küresel Hastalık Yüğü “şiddetli engellilik” (omurilik felci, şiddetli depresyon ve körlük gibi durumlara karşılık gelen engellilik kategorisi) yaşayan kişi sayısını 190 milyon (%3,8) olarak tahmin etmektedir. 13 milyonu (%0,7) “şiddetli engellilik” olmak üzere 95 milyon olarak tahmin edilen (0-14 yaş) çocuk engelliliğini Küresel Hastalık Yüğü çalışması ölçmektedir (Dünya Sağlık Örgütü, 2011).

DİE (2002) tarafından yapılan Türkiye Özürlüler Araştırması'na göre ülkemizdeki engelliliğin %12,29 oranında olduğu belirlenmiştir. Süreğen hastalığı olanların oranı %9,7 iken görme, ortopedik, dil ve konuşma, işitme ve zihinsel engellilerin oranı %2,58'dir. 0-9 yaş grubunda süreğen hastalığa sahip olanların oranı %2,60 iken, 0-9 yaş grubunda görme, ortopedik, dil ve konuşma, işitme ve zihinsel engelli olanların oranı %1,54'tür. Bu oran, görme, ortopedik, dil ve konuşma, işitme ve zihinsel engelli olanlarda 50-59 yaş grubunda yaklaşık iki katına çıkmaktayken, süreğen hastalığı olanlarda ise 20-29 yaş grubunda yaklaşık iki katına çıkmaktadır.

TÜİK (2015a)'in Dünya Nüfus Günü kapsamında yayınladığı 18617 sayılı haber bülteninde yer alan bilgi içeriğinde, ülkemizde, 2011 Nüfus ve Konut Araştırması sonuçlarına göre; konuşma, görme, duyma, yürüme, merdiven çıkma-inme, bir şey taşıma-tutma ve yaşlılarına göre öğrenme, basit dört işlem yapma, hatırlama veya dikkatini toplama fonksiyonlarından en az birinde çok zorlanan veya bunlardan birini hiç yapamayan kişi sayısı 4 milyon 882 bin 841 olarak açıklanmıştır. Bir diğer ifadeyle 2011 yılında toplam nüfusun %6,6'sının en az bir engelinin olduğu söylenebilir. En az bir işlevde bozukluk yaşayan nüfusun çoğunluğunu (%57,2) kadınlar oluşturmaktadır.

TÜİK (2015b) verilerine göre; üç ve daha yukarı yaştaki nüfus grubundan, bir şeyler taşıma-tutmada zorluk yaşayanlar veya hiç yapamayanlar %4,1; yürüme, merdiven çıkma-inmede zorluk yaşayanlar veya hiç yapamayanlar %3,3; konuşma güçlüğü çeken nüfus %0,7; yaşlılarına kıyasla yeni bilgi ve becerileri öğrenmede, yakın zamanlarda yaşanan olayları hatırlamada çok zorlandığını belirten nüfus %2

oranlarındadır. Ayrıca, tüm nüfus grubunda, gözlük, lens gibi görmeye yardımcı araç kullandıkları halde görmede zorluk yaşayanların veya hiç görmeyenlerin %1,4 ve işitme cihazı kullanmasına rağmen duymada zorluk yaşayan veya hiç duyamayan nüfusun %1,1 oranında olduğu görülmektedir.

TÜİK (2015b) verileri incelendiğinde ülkemizde en az bir fonksiyonu yerine getirmede güçlük yaşayan ve okuma-yazma bilmeyen nüfus, 6 ve daha yukarı yaş grubu için %23,3'tür. Eğitim düzeyi cinsiyete göre ele alındığında okuma-yazma bilmeyen nüfus erkeklerde %10,9 iken kadınlarda %32,4'tür. Nüfusun geneli için işgücüne katılım %47,5 oranında iken en az bir engeli bulunan nüfus için bu oran %22,1'dir. En az bir engeli olan 15 ve daha yukarı yaş grubunda yer alan erkeklerde işgücüne katılım %35,4 iken aynı durum kadınlarda %12,5 oranındadır.

T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı'nca 2008 yılında, ülkemizde yaygın olarak görülen engellilik türleri esas alınarak hazırlanan aile eğitim rehberlerinde temelde; *Dil ve Konuşma Engelliler, Görme Engelliler, Ortopedik Engelliler, İşitme Engelliler, Zihinsel Engelliler ve Süreğen Hastalıklar*; Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından 2014 yılında yayınlanan *Otizm Spektrum Bozukluğu* adlı çalışmayla da otizm ele alınmıştır.

Dil ve Konuşma Engelliler: Herhangi bir nedenle konuşamayan, konuşmasının akıcılığında, hızında veya ifadesinde bozukluk olan kişileri tanımlamaktadır. Duyduğu halde konuşamayanlar, gırtlığı alınanlar, kekemeler, dil-dudak-damak-çene yapısında bozukluk olanlar bu gruba girmektedir (TÜİK, 2010). Dil gelişimini ve konuşmayı etkileyen sorunlar arasında duygusal yoksunluk, zihinsel ve fiziksel engel, uyaran eksikliği, uzun süren ve sık tekrarlayan hastalıklar, psikolojik bozukluklar ve otizm gibi nedenler yer almaktadır. Sesin çıkarılmasında meydana gelen hatalar konuşma bozukluğu olduğunu göstermemekle birlikte dil gelişiminin doğal süreci olarak ifade edilebilir (T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı, 2008a, s:23-27).

Görme Engelliler: Görme engelinin tanımlanmasına göz uzmanı doktorun ölçümleri doğrultusunda karar verilir. Hiç ışık görmeyen, tam kör; ışık gören, el hareketlerini algılayan ağır görme engelli; altı metreden açılmış insan parmaklarını sayabilen az gören sınıftan ağır az görendir. Yazılı basılı materyalleri okumada zorluk çeken ve okuyamayan ise az gören olarak tanımlanır (T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı, 2008b, s:17). Tek veya iki gözünde, tam veya kısmi görme kaybı veya bozukluğu olan kişilerdir. Görme kaybı ile birlikte göz protezi kullananlar, renk ve gece körlüğü olanlar da bu grupta değerlendirilmektedir (TÜİK, 2010).

Ortopedik Engelliler: İskelet, kas ve sinir sistemindeki bozukluklar nedeniyle, bedensel yeteneklerini çeşitli derecelerde kaybetmesi sonucu günlük gereksinimlerini karşılamada ve sosyal yaşama uyum sağlamada güçlükler yaşayan ve korunma, bakım ve destek hizmetlerine ihtiyaç duyan kişiye ortopedik engelli, bu duruma yol açan durumlara ise ortopedik engel denir (T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı, 2008d, s:9). Ayak, bacak, kol, parmak ve omurgalarında yetersizlik, eksiklik ve fonksiyon kaybı olanlar, spastikler, serebral palsi ve spina bifida olanlar bu gruba girmektedir (TÜİK, 2010).

İşitme Engelliler: Kulağın iç kulak, orta kulak ve dış kulak bölümlerinde işitme sinirinde veya beyinde ortaya çıkan bir hastalık, sesin normalden daha az işitilmesine neden olur (T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı, 2008c, s:11). Tek veya iki kulağında tam veya kısmi işitme kaybı olan kişilerin yanı sıra işitme cihazı kullananlar da bu gruba girmektedir (TÜİK, 2010). İşitme engeli, kişinin gelişimi, uyumu ve özellikle iletişimindeki görevlerini yerine getirmesinde en büyük engeli oluşturur (T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı, 2008c, s:35-37).

Zihinsel Engelliler: Kişinin yaşadığı toplumda karşılaştığı sorunlarla başetme becerisine etki eden zihinsel bir sınırlanmadır. Bir kişiye zihinsel engelli tanısı konulabilmesi için ortalamanın altındaki zekâ işlevinin yanı sıra iletişimde, özbakımda, ev yaşamında, sosyal becerilerde, kendini yönlendirmede, sağlığı korumada, akademik becerilerde ve çalışma alanlarında iki veya daha fazla

bozukluğun bir arada olması ve bu durumun 18 yaşından önce başlaması öngörülür (T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı, 2008e, s:9).

Süreğen Hastalıklar: Doğuştan ya da sonradan herhangi bir nedenle ortaya çıkan, bireyin sürekli bakım ve tedavisini gerekli kılan ve hastalığı nedeniyle eğitim, mesleki ve sosyal uyumun olumsuz etkilendiği durumları ifade etmektedir (T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı, 2008f, s:9). Kişinin çalışma kapasitesi ve fonksiyonlarının engellenmesine yol açan, sürekli bakım ve tedavi gerektiren hastalıklardır (TÜİK, 2010). Süreğen hastalıkları; şeker, guatr ve fenilketonüri gibi süreğen metabolik hastalıklar, süreğen kas iskelet sistemi hastalıkları, süreğen nörolojik hastalıklar, süreğen kan hastalıkları, süreğen kalp hastalıkları, hipertansiyon, süreğen onkolojik hastalıklar, KOAH ve astım gibi süreğen solunum hastalıkları, bulaşıcı sarılık ve AIDS gibi diğer süreğen hastalıklar olarak örneklendirilebilir (T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı, 2008f, s:15-77).

Otizm Spektrum Bozukluğu: Belirtileri ilk çocukluk döneminde görülmeye başlanan otizm, yaşam boyu devam eden, iletişim alanında belirgin gecikme ve sınırlayıcı ilgi alanlarıyla kendini gösteren gelişimsel bir bozukluktur. Kişilerarası iletişimde sorunlar yaşayan otizmliler çocukların sosyal ilişkileri ve sosyal gelişimi diğer çocuklardan farklı ve oldukça sınırlıdır (Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2014, s:11).

1.1.2. Zihinsel Engelliler

Zihinsel engel, 18 yaşından önce zihinsel işlevler, kavramsal, sosyal ve pratik davranışlarda belirgin derecede sınırlılıklarla ortaya çıkan bir yetersizlik olarak görülmektedir (Luckasson ve ark., 2002). AAMR (2002)'e göre zihinsel engellilik tanımının uygulanmasıyla ilgili beş varsayımın dikkate alınması gerekir. Bu varsayımlar tanımdan ayrı olarak düşünülmezler:

1) Fonksiyonlardaki sınırlılıklar, bireyin akranları ve kültürü için yaygın sosyal çevre şartları içinde değerlendirilmelidir.

2) Geçerli bir değerlendirmede kültürel farklılıklar, iletişim ile duygusal, davranışsal ve motor becerileri dikkate alır.

3) Bireyin zayıf yönleri, güçlü yönleriyle bir arada yer alır.

4) Sınırlılıkları belirlemedeki amaç, gereksinim duyulan yardımların çerçevesini geliştirmektir.

5) Zekâ geriliği yaşayan birey yardımlar sayesinde yaşam işlevlerinde çoğu zaman ilerleme sağlayacaktır (Akt.: Luckasson ve ark., 2002).

1990 yılında yayınlanan Eğitilebilir Çocuklar İlkokul Programı'nda zihin engelli çocuklar "geri zekâlı" adı altında *“Doğumdan önce, doğum esnasında ve sonraki gelişim sürecinde oluşan çeşitli nedenlerle zihin, sosyal, olgunluk, psikodevimsel gelişim ve fonksiyonlarda sürekli yavaşlama, duraklama ve gerileme sonucu olarak yaşıtlarına göre 1/4 ve daha yüksek oranda gerilik ve yetersizlik nedeniyle normal eğitim programından yararlanamayan”* olarak tanımlanmaktadır. Zihinsel engellilik kişinin yeterlilikleri ile çevresinin etkileşimine bağlı olarak gelişen işlevlerde sınırlılık durumuna işaret etmektedir (Eripek, 1998, s:42).

Gelişimsel dönemde ortaya çıkan ve bireyin çevreyle uyumunda görülen yetersizliğin yanı sıra genel zekâ işlevleri bakımından normalin altında olma durumu zihinsel engelliliği ifade eder. Zihinsel engel, hastalık olarak görülmemeli ve akıl hastalıklarıyla karıştırılmamalıdır. Zihinsel engelli bireyler, günlük yaşamın gerekleriyle başetmede, başkalarının davranışlarını doğru yorumlamada ve kendilerinden beklenen sosyal tepkileri göstermede zorluk çekebilirler (Yaralılar, 2010, s:14).

Zihinsel engelli bir çocuk öğrenmede güçlükler yaşar ve zihinsel engelli çocukların sosyal becerilerinin ve ilişkilerinin gelişmesi, özbakımlarını yapabilmeleri uzun bir süreç gerektirir. Zihinsel engelli çocukların da sevgiye ve şefkate gereksinimleri vardır. Zihinsel engelli çocuklar destekle ve uygun eğitim

ortamlarında gerekli beceriyi kazandıklarında iş sahibi olabilir ve bağımsız yaşayabilirler (T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı, 2008e, s:14-15).

1.1.2.1. Zihinsel Engelliliğe Neden Olan Etmenler

Zihinsel engelliliğin 250'den fazla nedeni bilinmekle birlikte birçok engellilik durumunun kesin nedenleri bilinmemektedir (Eripek, 1998, s:43). Zihinsel engelliliğe neden olan etmenler; bulaşıcı hastalıklar, fiziksel yaralanmalar, beslenme bozuklukları, beyin hastalıkları, gebelik bozuklukları, ruhsal bozukluklar ve çevre etkileri gibi genel başlıklar altında değerlendirilmektedir. Zekâ geriliğinin erkeklerde daha yaygın olduğu ve erken gençlik dönemine kadar yaş ilerledikçe yaygınlığın arttığı görülmektedir. Şehirlerde ve dezavantajlı çevrelerde zekâ geriliğinin oranları artmakta ve zekâ geriliğinin yaygınlığını sosyopolitik etmenler etkilemektedir (Eripek, 1996; Eripek, 2005).

Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı (2008) ise yaptığı çalışmada çocukların zihinsel engelli olmasına yol açan çeşitli faktörleri doğum öncesi, doğum sırası, doğum sonrası ve genetik nedenler olmak üzere dört grupta ele almaktadır. Bu gruplandırma altında belirtilen etmenlerden bazıları her zaman engelliliğe neden olmayabilir; ancak bir etken olarak dikkate alınmalıdır (T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı, 2008e, s:9-10).

Doğum Öncesi: Doğum öncesinde özellikle gebeliğin ilk üç ayında olmak üzere, annede uzun süreli yüksek ateşin görülmesi, gebelik döneminde annenin geçirdiği hastalıklar, doktora danışmadan ilaç kullanmak, alkol, sigara ve benzeri maddelerin kullanımı, annenin kronik hastalıkları, yetersiz ve dengesiz beslenme çocuğun bu dönemde zarar görmesine ve zihinsel engelli olmasına neden olabilir (T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı, 2008e, s:9).

Doğum Sırası: Doğum esnasında çocuğun oksijensiz kalması, doğum sırasında beyin zedelenmesi, zor ve uzun süren doğum, erken doğum ve çocuğun düşük

doğum ağırlıklı olarak dünyaya gelmesi, çocuğun zihinsel engelli olmasına neden olabilir (T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı, 2008e, s:10).

Doğum Sonrası: Doğumdan sonraki süreçte çocuğun yeterli miktarda anne sütü alamaması, uyarıcı eksikliğinin olması, vitamin eksikliği, bulaşıcı hastalıklar geçirmesi ve fiziksel darbelerle beyin zarar görmesi gibi etkenler çocuğun zihinsel engelli olmasına neden olabilir (T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı, 2008e, s:10).

Genetik Nedenler: Ailede akraba evliliklerinin olması ve kromozom hastalıklarının (Down Sendromu gibi) görülmesi çocuğun zihinsel engelli olmasına neden olabilir (T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı, 2008e, s:10).

1.1.2.2. Zihinsel Engelli Çocukların Sınıflandırılması

Toplumda zihinsel engele sahip çocukların bazılarının durumlarının diğerlerinden daha ağır olduğunun farkına varılması üzerine, zihinsel engelli çocuklar ağırlık derecelerinin giderek arttığını belirten bir sıra içerisinde moron, embesil ve idiot olarak gruplandırılmıştır. Kullanılan bu tür teknik terimlerin bir süre sonra günlük konuşma diline yansması sonucu bu terimlerin zihinsel engelliler üzerinde olumsuz etkileri gözlenmiş ve bu terimler yerine hafif, orta, ağır ve çok ağır gibi daha doğal terimler kullanılmaya başlanmıştır. Bu terimler ilk olarak 1954 yılında WHO, daha sonra AAMR'ın 1961 yılındaki toplantısında benimsenmiştir (Eripek, 1996).

1.1.2.2.1. Ağırlık Derecesine Göre Sınıflandırma

Ağırlık derecelerine göre bir sınıflandırma yapıldığında, zihinsel engelli çocukların genellikle psikolojik sınıflandırma ve eğitsel sınıflandırma yaklaşımı olmak üzere iki farklı şekilde sınıflandırıldığı görülmektedir. Psikolojik sınıflandırma

yaklaşımında gruplar, gösterilen davranışlara göre oluşturulduğu için bu yaklaşıma “davranışsal sınıflandırma yaklaşımı” denildiği de olmaktadır. Eğitsel sınıflandırma yaklaşımında ise gruplar eğitim gereksinimlerine göre belirlenmektedir (Işıkhana, 2005a, s:9-10).

1.1.2.2.1.1. Psikolojik (Davranışsal) Sınıflandırma Sistemi

Hafif Düzeyde Zihinsel Gelişme Geriliği: “Eğitilebilir” olarak nitelendirilen bireyler, sosyal becerilerini ve konuşma yeteneklerini ilk çocukluk döneminde kazanırlar. Bu çocuklar, 6. sınıf düzeyinde okul becerileri kazanabilirler. Yetişkin yaşlarda, sosyal ve mesleki beceriler kazanırlar ve uygun destek sağlandığında çoğunlukla kendi başlarına veya bir yetişkinin denetiminde toplum içinde bağımsız olarak yaşamlarını sürdürebilirler. Hafif düzeyde zihinsel engelde hareket etme ve bedeni kullanmaya ilişkin sorunlar az görülür (T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı, 2008f, s:12).

Orta Düzeyde Zihinsel Gelişme Geriliği: “Öğretilebilir” olarak sınıflandırılan zihinsel gelişme geriliği olan bireyler, konuşma becerilerinin çoğunu 0-6 yaş döneminde kazanırlar. Belirli bir denetim sağlandığında kişisel bakımlarını yapabilirler. Ergenlik döneminde, toplum kurallarını öğrenmede yaşadıkları zorluklar, yaşlılarıyla ilişkilerini bozabilir. Yetişkinlik döneminde, beceri istemeyen işlerde çalışabilirler ve sosyal hayata uyum sağlarlar (T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı, 2008f, s:13).

Ağır Düzeyde Zihinsel Gelişme Geriliği: 0-6 yaş döneminde konuşma becerilerini çok az düzeyde kazanabilen ağır düzeyde zihinsel geriliği olan bireyler, okul dönemi boyunca konuşmayı öğrenebilirler ve temel ihtiyaçlar konusunda eğitilebilirler. Yetişkinlik döneminde denetim sağlandığında kolay işleri yapabilirler ve farklı sorunları nedeniyle özel bakım gereksinimleri yoksa aile içinde veya küçük gruplarda sosyal hayata uyum sağlayabilirler (T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı, 2008f, s:13).

İleri Derecede Ağır Zihinsel Gelişme Geriliği: Zihinsel engele neden olan özel bir nörolojik sorun nedeniyle ileri derecede ağır zihinsel gelişme geriliği olan bireylerde, 0-6 yaş döneminde duyu–motor işlevlerinde uyarı eksikliği nedeniyle önemli gerilikler görülür. Sürekli olarak bakıma gereksinim duyarlar ve uygun bir eğitim imkânı sağlanırsa motor gelişmeleri, özbakım ve konuşma becerileri geliştirilebilir (T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı, 2008f, s:14).

1.1.2.2.1.2. Eğitsel Sınıflandırma Sistemi

Bu sınıflandırma sisteminde zihinsel engelli çocukların eğitim ihtiyaçları esas alınarak bir sınıflandırma yapılmaktadır. Bu sistemde zihinsel engelli çocukların neyi, ne derecede öğrenebileceği ve zekâ bölümü puanlarına dair bilgiler kullanılmaktadır (Işıkhan, 2005a, s:10-11).

Eğitilebilir Zihinsel Engelliler: Zekâ bölümü 45-75 puan arasında yer alan bireyler eğitilebilir zihinsel engelli olarak tanımlanmakta ve çeşitli kurumlardan ve kuruluşlardan eğitim alabilmektedirler (T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı, 2008f, s:36). “Eğitilebilir” terimi bu gruba giren çocukların özel eğitim olanaklarıyla birlikte ilkokul programlarından yararlanabileceklerini belirtmektedir. Ortalama 3. veya 4. sınıf düzeyinde akademik bilgiye sahip olabilirler. Temel akademik becerilerle birlikte özbakım becerilerini öğrenebilirler, yetişkin çağına geldiklerinde geçimlerini sağlayabilecek bir iş becerisi edinebilirler (Eripek, 1996).

Öğretilebilir Zihinsel Engelliler: Zekâ bölümü 25-44 puan arasında yer alan çocuklar öğretilebilir zihinsel engelli olarak tanımlanmakta, kurum ve kuruluşlardan eğitim alabilmektedirler (T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı, 2008f, s:37). Öğretilebilir zihinsel engelliler, temel akademik becerilerini geliştiremezler; fakat sosyal uyum ve özbakım becerilerini öğrenebilirler. Öğretilebilir zihinsel engellilerin eğitiminin amacı, dışa bağılılıkları en aza indirmektir (Eripek, 1996).

Ağır ve Çok Ağır Derecede Zihinsel Engelliler: Zekâ bölümleri 35 ve daha düşük olan zihinsel engelli grubunu içermektedir. Bu gruba giren çocukların zihinsel gerilikleri doğuştan fark edilebilmektedir. Bazı kolay zbakım becerilerini kısmen de olsa öğrenebilirler. Fakat yaşamları boyunca sürekli bakım ile yardıma gereksinim duyarlar (Eripek, 1996).

1.2. Zihinsel Engelli ocuğa Sahip Aileler

Aileler ocuk sahibi olmaya hazırlanırken farklı duygular yaşarlar. Bu süreçte, doğacak bebekle ilgili olumlu ve güzel duygular, hayaller ve beklentiler ile birlikte bazı durumlarda kaygı da yaşayabilmektedirler. Bu, mkemmел bir ocuk isteğinin yanı sıra engelli bir çocuğa sahip olma korkusunun da yaşandığı bir süreçtir (Ahmetoğlu ve Aral, 2005).

Çocuğun aileye katılımıyla birlikte ailede yenilikler ve ilişkilerde değişiklikler gözlenirken anne-babanın eş olarak birbirlerinden, yakın çevrelerinden ve toplumdan beklentileri de değişiklik göstermeye başlar (Akkök ve ark., 1992). Aileye bir çocuğun katılması, ailede yeniliklere ve başedilmesi zor şartlara yol açarken aileye yeni katılan çocuğun engelli olması, aile yaşantısının ve aile içi ilişkilerin yıpranmasına neden olabilmektedir (Özşenol ve ark., 2003).

Engelli ocuğa sahip anne-baba olmak, bazı aile ilişkilerinde, evlilik geriliminin artmasına ve çatışmaların başlamasına neden olurken bazı ailelerde çiftleri birbirine bağlayan olumsuz bir bağ halini alabilmektedir. Her durumda evlilik ilişkisinin doyumlu olması, anne-babaların engelli çocuğa uyumlarında önemli bir faktör olarak görülmektedir (Deniz ve ark., 2009). Aileye zihinsel engelli bir çocuğun katılmasıyla birlikte ailede yaşanan farklı duyguların ve tepkilerin, yaşanan sorun ve güçlüklerin, aile işlevlerinde ortaya çıkan değişimlerin, depresyon, stres ve aile yüklenmesi konularının ele alınması, zihinsel engelli çocuğa sahip ailelerle ilgili olarak kapsamlı bir bilgi çerçevesinin oluşturulması bu konu açısından önemlidir. Zihinsel engelli çocuğa sahip ailelerde (varsa) kadına yönelik aile içi şiddetin

açıklanması ve konunun sosyal hizmet bağlamında değerlendirilmesi bakımından önemli olduğu düşünülebilir.

1.2.1. Zihinsel Engelli Çocuğa Sahip Ailelerin Yaşadığı Duygular ve Gösterdiği Tepkiler

Aileye zihinsel engelli bir çocuğun katılması ailelerin duygularını, düşüncelerini ve davranışlarını etkileyen faktörler arasında gösterilebilir. Aileye yeni bir çocuğun katılmasıyla birlikte ailede yaşanan olumlu veya olumsuz duygu, düşünce ve davranışlar, aileye yeni katılan çocuğun engelli olmasıyla birlikte daha karmaşık bir boyuta taşınmakta ve anne-babanın çocuğa uyum süreci de bu durumdan etkilenerek farklılaşmaktadır.

Anne-babanın engelli çocuklarına uyum süreci bakımından aşama modeli üzerinde durulmaktadır. Aşama yaklaşımında, ailenin ilk aşama olan şoktan başlayarak çeşitli aşamaları geçip son aşama olan kabul ve uyuma ulaştığı kabul edilir. Anne-babanın zihinsel engelli çocuğa gösterdiği tepkileri ve bu süreçte yaşadığı duyguları anlayabilmek amacıyla “aşama yaklaşımına” kısaca değinmede yarar bulunmaktadır (Erkan, 1998). Aşama Yaklaşımı'nda, anne-babaların engelli çocuğa uyumları bir dizi aşamayı içermektedir. Aşama yaklaşımı birincil tepkiler olan şok, inkâr, acı ve depresyon, çelişki; ikincil tepkiler: suçluluk, kızgınlık, utanç ve sıkıntı; üçüncül tepkiler: pazarlık etme, kabul ve uyum başlıkları altında incelenebilmektedir (Işıkhan, 2005a, s:15; T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı, 2008f, s:28).

Çizelge 1.1. Anne-Babaların Engelli Çocuğa Uyum Aşamasında Yaşadığı Duygular ve Gösterdiği Tepkiler

<i>Aşamalar</i>	<i>Yaşanan Duygular – Gösterilen Davranışlar</i>
Şok	Ailelerin gösterdiği ilk tepkidir ve ümitsizliğe kapılma, aşırı ağlama, hiç konuşmama ya da aşırı konuşma gibi davranışlar gözlemlenmektedir.
İnkâr (Reddetme)	Şoktan çıkan anne-baba çocuğunun özrünü görmezden gelmektedir. Çocuklarının engelli oluşunu kabul etmekte bazı güçlükler yaşamaktadır. Ailelerin, çocuklarının geleceğine yönelik endişeleri ve tedirginlikleri dolayısıyla aileler çocuklarının engelli oluşunu inkâr etmeye yönelmektedirler.
Acı ve depresyon	Bu aşamada anne-baba aşırı üzüntü ve çökkünlük yaşar, çocuklarının engelinin bir ömür boyu süreceğinin düşünülmesi ailenin yaşadığı süreci zorlaştırmaktadır ve onlara hayal kırıklığı yaşatmaktadır.
Çelişki	Bu süreçte ailenin ümitsizliğe kapılması, özrün derecesini reddetme söz konusudur. Aile çocuğunun tembel olduğu gibi nedenler ileri sürerek tedaviyi ve eğitimi reddedebilir.
Suçluluk	Anne-babalar, çocuğunun engelinden dolayı engele neden olabilecek çeşitli faktörlerde kendi etkilerinin bulunduğunu düşünerek kendilerini veya birbirlerini suçlayabilirler. Suçluluk ve kızgınlık duygusunun genellikle birlikte yaşandığı görülmektedir.
Kızgınlık	Anne-baba, çocuğunun engelli oluşunda kendi etkilerinin bulunduğunu düşünerek kendilerine kızabilirler, eşlerden birinin diğerine veya ailedeki diğer çocuklarına kızgınlığı yansıttıkları görülebilir. Kızgınlıklarını engelli çocuğa yansıtan ve onun ölmesini isteyen anne-babalara da rastlanılmaktadır.
Utancı ve Sıkıntı	Çocuğunun engelinden dolayı küçümsenebileceğini, alay edilebileceğini ve kötü duygular yaşayacağını düşünen anne-baba çocuğunu çevresinden saklama ve çocuğundaki engeli kendisinde görüp özsaygısını kaybetme gibi duyguları ve düşünceleri yaşayabilirler.
Pazarlık Etme	Bu aşamada anne-baba çocuklarıyla yakından ilgilenirse, onu en iyi hastanelerde tedavi ettirirse veya en iyi özel eğitim kurumuna gönderirse çocuklarının engelinin düzeleceğini düşünerek doktorlarla veya öğretmenlerle pazarlık edebilir.
Kabul ve Uyum	Son aşamada anne-baba çocuklarının durumunu kabul etme sürecine girer. Bu süreçte anne-baba, çocuğuyla ilgili isteklerini veya beklentilerini sıraya koyma ve değiştirme eğilimindedir.

Kaynak: Işıkhana, 2005a, s:15-17; T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı, 2008e, s:28

1.2.2. Zihinsel Engelli Çocuğa Sahip Ailelerin Yaşadığı Sorunlar ve Güçlükler

Beklenenden farklı bir çocuğa sahip olmak, aileye bağımlılık, çocuğu kabullenememe, suçluluk duyma, ömür boyu bakım ve ekonomik kaygılar gibi konular zihinsel engelli çocuğu olan ailelerde psiko-sosyal, çevresel-fiziksel ve sosyo-ekonomik temelli birçok sorun yaşanmasına neden olabilmektedir (Işıkhana, 2005a, s:27-36). Aileler çocuklarının engelli oluşunu aile fertlerine, akrabalarına ve sosyal çevrelerine açıklamakta sorunlar yaşayabilmektedirler. Toplumun engelli çocuğa karşı gösterdiği duygusal tepkiler anne-babayı rahatsız etmekle birlikte toplum tarafından damgalanacağı korkusu nedeniyle aileler, çocuklarının engelli olduğunu sosyal çevrelerinden saklayabilmektedirler (Özşenol ve ark., 2003).

Toplum tarafından damgalanma korkusunun yanı sıra geçmişteki bazı olaylar nedeniyle cezalandırıldıklarını düşünen aileler suçluluk duygusunu da yaşayabilirler. Çocuklarının engelli olduğunu sonradan fark eden anne-babalar, çocuklarına gereken ilgiyi gösteremedikleri için kendilerini suçlayabilir ya da kendilerini tamamen çocuklarına adamaya yönelebilirler. Bazı durumlarda ise anne-babalar suçlamayı birbirlerine yöneltebilirler. Engelli çocuktan kaynaklanan anne-babanın karşılıklı suçlamaları aile içi iletişimi etkileyerek boşanma, evi terk etme, intihar ve madde bağımlılığı gibi sorunlara yol açmaktadır (Eripek, 1993).

Engelli çocuğa sahip aileler hem baskılarla ve gerilimlerle hem de çocuklarının özel sorunları gibi pek çok nedenle stres ve kaygı yaşarlar. Ailede yaşanan bu stres; fizyolojik sorunların açığa çıkmasına, duygusal ve psikolojik bozukluklar gibi önemli sağlık sorunlarının yaşanmasına neden olabilmektedir (Yaralılar, 2010, s:37). Engelli bir çocuğa sahip olma sonucunda fiziksel, psikolojik ve sosyal dengesi bozulan birey çaresizlik, yalnızlık, umutsuzluk duyguları yaşar. Yaşamdan aldığı doyum ve yaşama katılım düzeyi azalır; korku, endişe ve belirsizlik duygusu artar. Bu da onun benlik saygısı düzeyi üzerinde baskı yaratır ve yalnızlık duygusu artar (Duyan, 2007, s:53).

Güllüpinar (2013) tarafından yapılan araştırmaya göre; engelli bir bireyle yaşamak, aile hayatında önemli ölçüde değişikliklere neden olmakta ve sosyal

ilişkileri zayıflamaktadır. Sınırlı sosyal ağına sahip aileler, sosyal dışlanma ve izolasyona maruz kalmaktadırlar.

Ailede engelli çocuğun varlığı, diğer kardeşleri de etkilemekte, anne-baba bu çocuklardan engelli kardeşlerinin bakımı konusunda destek beklemekte ve normal gelişim gösteren kardeşler de sorumlulukları üstlenmektedirler. Bu durum engelli kardeşe sahip çocukların anne-babalarına ve engelli kardeşlerine karşı tutumlarına etki etmektedir (Yaralılar, 2010, s:47).

Baykoç-Dönmez ve arkadaşlarının (2001) yaptığı araştırmaya göre; ilkököl ve lise mezunu anneler çocuklarının engelini öğrendikten sonra yaşam tarzlarının değiştiğini ve zorlaştığını belirtirken, ortaokul mezunu anneler sosyal ilişkilerinin bittiğini ifade etmişlerdir. İlkokul ve ortaokul mezunu babalar çocuklarının engelini öğrendikten sonra yaşamlarında bir değişiklik olmadığını ifade ederlerken, lise ve üniversite mezunu babalar maddi yük ve sorumluluklarının arttığını belirtmişlerdir.

Lüle (2008)'nin engelli bireye sahip yoksul ailelerle yaptığı araştırmada ise engelli çocuğa bağlı olarak ailelerin %68,4'nin ailenin gelirinde azalma olduğu ve diğer aile fertlerinin ruh sağlığının olumsuz etkilendiği, %46,1'inin aile içi ilişkilerde sorunlar yaşadığı ve %42,1'nin borçlanmaya başladığı saptanmıştır.

Bu açılarından irdelendiğinde; engelli çocuğa sahip ailelerin genel anlamda kaygı, depresyon ve strese bağlı olarak sağlık sorunları yaşadıkları; iç ve dış baskılar ve sınırlılıklar nedeniyle psikolojik ve ekonomik sorunların yanı sıra ile toplumsal, çevresel ve psikososyal sorunlarla da baş etmek durumunda kaldıkları anlaşılmaktadır.

Zihinsel engelli çocuğa sahip aileler, engelli çocuklarının eğitimiyle ilgilenirken bilgi yetersizliği, fiziksel bakım, aile ve toplumdaki diğer rollerini yerine getirme ve sosyal yaşam içinde yer alma konularında da sorunlar yaşamaktadırlar.

Aileler, genel olarak bu güçlüklerin giderilmesi konusunda resmi ve resmi olmayan destek kaynaklarının varlığına ve bunları kullanma konusunda bilgilendirilmeye gereksinim duymaktadırlar (Oğultürk, 2012, s:100).

Engelli çocuğa sahip ailelerin yaşadıkları güçlükler ayrıca şu şekilde belirtilebilir (Allen ve Cowdery, 2005; Akt.: Oğultürk, 2012, s:27):

- Uzun süre tekrar eden, pahalı, sancılı ve yaşamdan yıldıran tıbbi tedavi ve hastaneye yatırma durumları,
- Özel yemekler ve çeşitli araçlar gibi ihtiyaçların getirdiği ekonomik yükün sağlık harcamalarından daha fazla olması,
- Engelli çocuğun günlük fiziksel bakımına ilişkin yaşanan sorunlar,
- Diğer çocukların bakımı için yeterince zaman ayıramama,
- Engelli çocuk için danışma ve tedavi randevuları nedeniyle işe zaman ayıramama ya da düzenli olarak bir işte çalışmama,
- Sürekli yorgunluk ve uykusuzluk nedeniyle diğer aile üyelerinin gereksinimlerini karşılayamama,
- Boş zamanlarda yapılacak aktiviteler için fırsatlarının çok az olması ya da hiç olmaması,
- Birden fazla sağlık veya davranış sorunu olan engelli bir çocuğa bakma konusunda istekli olan, oturduğu yere yakın ve kaliteli bakıcı bulmanın güçlüğü ve maliyeti,
- Kişisel bakım için zaman bulamama,
- Engelli çocuğun, ailenin dikkatini ve kaynaklarını ele geçirdiğine inanan sağlıklı kardeşlerin kıskançlığı ve engelli kardeşi reddetmeleri,
- Ekonomik sorunlar, yorgunluk, engelli çocuğa yaklaşımı yönünden eşini reddetme duygusunun artması ve buna bağlı olarak gelişen evlilik sorunlarıdır.

1.2.3. Zihinsel Engelli Çocuğa Sahip Ailelerin Aile İşlevleri

Her çocuğun ilgi, sevgi, eğitim, sağlık, korunma ve sağlıklı cinsel gelişime sahip olma gibi konularda ihtiyacı olduğu gibi aile içinde bu tür işlevlerin gerçekleştirilmesi hakkına sahiptir. Engelli birey söz konusu olduğunda bu

ihtiyaçların ve hakların sağlanması konusunda daha da dikkatli olunması gerekmektedir. Bu durum zihinsel engelli çocuğa sahip anne-babanın sorumluluklarını ve işlevlerini arttırmaktadır (Özekes ve ark., 1998). Aileyi oluşturan bireylerin kendi yaşam dönemleri ile gelişen aile yaşam dönemleri özellikle aile işlevlerinin aksayabileceği çeşitli durum ve konuları dile getirmektedir. Bu noktada aile işlevlerinin çeşitli nedenlerle yerine getirilememesi de söz konusu olmaktadır (Çamur-Duyan, 2011).

Özşenol ve arkadaşlarının (2003) yaptığı araştırmada annelerin, çocuğun engelinden kaynaklanan kendini suçlama durumunun aile içindeki rolleri ve aile işlevlerini etkilediği ve bu durumun aile fertlerinin karmaşık duygular yaşamalarına ve aile yaşantılarının bozulmasına yol açtığı görülmektedir.

Aile işlevlerinin sağlıklı ya da sağlıklı olmamasında; bireylerin yaşı, eğitim durumu, hanede yaşayan kişi sayısı, evlenme yaşı gibi özelliklerin yanı sıra aile içi ilişkiler, ekonomik özellikler, ailede yaşayan kronik hastalığı ya da engeli bulunan bireylerin varlığı ve ailenin gelişimsel özellikleri doğrudan ya da dolaylı yollardan etki edebilmektedir (Oğultürk, 2012, s:36).

1.2.4. Zihinsel Engelli Çocuğa Sahip Ailelerde Depresyon

Engelli çocuğa sahip annelerde bazı fiziksel şikâyetler ile kaygı ve depresyon gibi sorunların engelli çocuğa sahip olmayan annelere göre daha yaygın olduğu belirtilmektedir (Miller ve ark., 1992).

Coşkun ve Akkaş (2009) tarafından gerçekleştirilen araştırmaya göre, engelli çocuğa sahip annelerin sürekli kaygı düzeyleri ortalamanın üzerindedir. Aysan ve Özben (2007) tarafından yapılan araştırmada engelli çocuğu olan annelerin depresyon düzeylerinin bir engeli bulunmayan çocuğa sahip annelerin depresyon düzeyinden göre daha yüksek olduğu bulunmuştur.

Ergin ve arkadaşları (2007) tarafından yapılan araştırmada ise annenin yaşının, eğitim durumunun ve engelli çocuğun cinsiyetinin engelli çocuğa sahip olan anne-babaların depresyon düzeyleri üzerinde etkisinin olmadığı tespit edilmiştir. Araştırmaya katılan anne-babaların eğitim düzeylerinin düşük olması ve çocuklarının gelecekte iyileşeceğine inanmaları gibi etkenlerin anne-babaların depresyon düzeylerinin düşmesine neden olduğu söylenebilir.

Quine ve Pahl (1991) iyi bir sosyal statüye sahip olmanın, engelli çocuğu büyütmenin olumsuz etkilerini azaltabildiğini, yüksek eğitim düzeyine sahip olmanın, annelerin daha fazla bilgiye ulaşmalarını ve daha olumlu başetme stratejileri oluşturabilmelerine katkı sağlayabileceğini belirtmektedir (Akt.: Dereli ve Okur, 2008). Ele alınan araştırmalarda farklı sonuçların olduğu görülmesine rağmen eğitim durumu ile ilgili bulgularda Dereli ve Okur'un (2008) alışmalarıyla aralarında bir fark görülmemektedir.

Kaan-Softa'nın (2013) yaptığı araştırmada ise; engelli çocuğa sahip annelerin engelli çocuğa sahip babalardan daha çok depresyon yaşadıkları ve annelerin babalara göre depresyon açısından risk altında buldukları belirlenmiştir.

1.2.5. Zihinsel Engelli ocuğa Sahip Ailelerde Stres

Engelli ocuğa sahip anne-babaların çocuklarının durumuyla ilgili yeterli bilgi edinememesi, toplumsal tutum ve yargılarla ilişkili olarak çocuğunun durumunu sosyal çevreye açıklayamaması, çocuğun engelinden kaynaklanan sağlık sorunları, uygun eğitim ve eğitici bulma çabaları, daha fazla zamana ve maddi olanaklara duyulan ihtiyaç ve çocuğun şimdiki ve gelecekteki durumuna ilişkin belirsizlik aileler için önemli stres kaynakları arasındadır (zkan, 2002; Ahmetoğlu ve Aral, 2005).

Zihinsel engelli çocuğa sahip ailelerde tanı aşamasından itibaren aile bireyleri için aile işlevlerinin aksaması söz konusu olabilmektedir. Ailedeki alt sistemler yani

birey, eş, ebeveyn, çocuklar, kardeşler alt sistemleri engelli bireyin varlığından, onun bakımından, eğitiminden ve desteklenmesinden ciddi anlamda etkilenmektedir (Çamur-Duyan, 2011).

Bilal ve Dağ (2005)'ın yaptıkları araştırmada zihinsel engelli çocuğa sahip ailelerin normal gelişim gösteren çocuk sahibi annelere göre bilişsel ve duyuşsal stres belirtilerini daha fazla yaşadıkları saptanmıştır.

Yapılan araştırmalarda, zihinsel engelli çocukların bakımıyla ilgilenen annelerin sağlıklı çocukların bakımıyla ilgilenen annelere göre daha fazla strese maruz kaldıkları ve bu duruma bağlı olarak ruhsal ve fiziksel sağlıklarının bozulduğu ifade edilmektedir. Ayrıca zihinsel engelli çocuğa sahip anneler, engelli çocuğa sahip anneler arasında en fazla stres yaşayan grubu oluşturmaktadır (Roberts ve ark., 2003).

Dyson (1999), engelli çocuğun yaşının ilerlemesiyle birlikte anne-babanın, onların geleceğine ilişkin karamsarlığa kapıldıklarını ve bu durumun anne-babada stres kaynağı oluşturduğunu ifade etmiştir.

Engelli çocuktan kaynaklanan stresin ortaya çıkmasında etkili olan faktörler arasından ailede beklenen çocuğun, ailenin sahip olduğu çocuktan farklı olması ve buna bağlı olarak çocuğu kabul etmede yaşanan güçlükler, çocuğun engel durumuyla ilgili yeterli bilgiye sahip olmama, engelli çocuğun daha fazla zaman, emek ve maddi kaynak gerektirmesi sıralanmaktadır. Ayrıca engelli çocuğun gelişim dönemini geç yaşaması ya da bazı gelişim dönemlerini yaşayamaması, sosyal çevrenin çocuğa karşı olumsuz tutumları sonucu çevreden uzaklaşması ve çocuğun geleceğine ilişkin kaygıları da bu stres kaynakları arasında gösterilmektedir (Kırcaali-İftar, 1995).

Anne-babaların stres yaşaması, ailenin sağlıklı iletişim kuramamasına, çocuklarıyla ilgili gerçekçi olmayan beklentilere sahip olmasına, çocuğun duygusal gereksinimlerini göz önünde bulundurmayarak yalnızca fiziksel gereksinimlerini karşılamasına ve hatta bazı durumlarda çocuğu tamamen reddetmesine neden

olabilmektedir. Bazı ailelerde engelli çocuğun varlığı anne-babanın evlilik ilişkisinin bozulmasına ve evdeki diğer çocukların ihmal edilmeleri sonucu duygusal ve davranışsal sorunları yaşamalarına da yol açabilmektedir (Coşkun ve Akkaş, 2009; Gölalınış, 2005; Kaner, 2004; Karadağ, 2009; Kurt, 2010; Lisa-Dixon ve ark., 1995; Lüle, 2008; Nachshen, Garcin ve Minnes, 2005; Sarihan, 2007; Şardağ 2010; Verep, 2005; Akt.: Oğultürk, 2012, s:24).

1.2.6. Zihinsel Engelli Çocuğa Sahip Ailelerde Aile Yüklenmesi

Yük kavramı, bakıma muhtaç kişilere bakım hizmeti sağlayanların fiziksel, psikolojik, sosyal ve ekonomik refahına etkilerini kapsamaktadır. Yük kavramı, araştırmacılar tarafından nesnel (ekonomik, sosyal) ve öznel (duygusal) olmak üzere iki grupta değerlendirilmektedir. Nesnel yük, ekonomik ve maddi kayıplar ile sosyal aktivitelerin sınırlanmasını, belirtirken öznel yük kavramı ailenin bakıma muhtaç kişiyle ilgili yaşadığı duygusal yıpranma düzeyine işaret etmektedir (Ohaeri, 2003).

Engelli bir çocuğun bakımını yüklenmek aileye büyük bir yük getirmekte, özellikle anne-baba bu durumdan çok etkilenmektedir (Kaçan-Softa, 2013). Akarsu ve Akgün-Kostak'ın (2014) araştırmasında; annelerin yaşının, eğitim düzeyinin, bir işte çalışmasının, çocuğun yaşının, zihinsel yetersizlik derecesinin, özel eğitim alma süresinin, ailenin ekonomik durumunun ve evde bakım ücreti almasının aile yükünü etkilediği tespit edilmiştir.

Yıldırım-Sarı'nın (2007) zihinsel engelli çocuğu olan ailelerde aile yüklenmesi konusunda yaptığı çalışmada duygusal, sosyal, ekonomik ve fiziksel olmak üzere yüklenmenin dört temel boyutu üzerinde durulmaktadır.

Duygusal Yüklenme: Ailede duygusal yüklenmeyi etkileyen en temel faktör, çocuğun engelli olarak doğmasıyla yaşanan kayıp duygusudur. Bir engeli bulunmayan “normal” bir çocuk bekleyen anne-baba, engelli bir çocuğa sahip olduklarını öğrendikleri zaman, bekledikleri “normal” çocuklarının kaybını

yaşamaktadırlar (Akkök, 2005). Zihinsel engelin telafi edilemez bir durum olması duygusal yüklenmeyi büyük ölçüde etkilemekte ve bu durum ailenin tüm üyelerine farklı düzeylerde yansımaktadır (Yıldırım-Sarı, 2007).

Sosyal Yüklenme: Zihinsel engelli çocuğa sahip ailelerin sosyal yaşamları kendilerinden kaynaklanan bazı iç faktörlerden ve sosyal çevreleri gibi dış faktörlerden etkilenmektedir. Zihinsel engelli çocuğun toplumda etiketlenmesi, ailelerin sosyal çevrelerinden uzaklaşmalarına neden olan önemli bir faktör olarak görülmektedir (Yıldırım-Sarı, 2007).

Ekonomik Yüklenme: Zihinsel engelli çocuğa sahip ailelerde, çocuktan kaynaklanan ekonomik gereksinimlerin daha fazla olması ve maddi yetersizliklerin yaşanması ailelerin ekonomik yüklenmelerinin artmasına yol açmaktadır (Yıldırım-Sarı, 2007).

Fiziksel Yüklenme: Anneler zihinsel engelli çocuğun bakımında babalardan daha fazla görev almakta ve güçlük yaşamaktadırlar. Bunun sonucunda zihinsel engelli çocuğa sahip annelerin fiziksel sağlıkları ile ilgili sorunlar yaşadıkları görülebilmektedir (Yıldırım-Sarı, 2007).

Engelli çocuğa sahip anne-babalar ailelerine katılan zihinsel engelli çocukla birlikte birçok yönden etkilenmektedir. Çalışmada bahsedildiği üzere engelli çocuğa karşı geliştirilen duygu ve tepkilerle birlikte yaşamlarında engelli çocuğa sahip olmanın getirdiği farklı yaşam ve deneyimler ile karşılaştıkları sorunlar ve güçlükler aile işlevlerine de yansımaktadır. Bu süreçte ailede meydana gelen değişimlerle birlikte depresyon, stres ve aile yüklenmesi gibi konularda annenin daha çok etkilendiği söylenebilir.

Engelli çocuğu olan ebeveynler bir yandan günlük olağan işlerini devam ettirirken bir yandan da çeşitli kaygılar yaşamaktadırlar. Daha sonra dünyaya getirilmesi düşünülen çocuğun da engelli doğacağı, günlük rutin ve alışkanlıklarının

değişeceği, bozulacağı vb. endişe ve stres kaynağı olabilecek konular, kişide kaygı yaratabilmektedir. Bu nedenle kişi kendini baskı altında hissetmekte; kendisinden beklenen verim azalabilmektedir. Bunun dışında anne-baba engelli çocuklarının olmasının nedenlerini birbirlerinde arayabilmekte, birbirlerini suçlayabilmektedirler. Bunun sonucu olarak aile içinde iletişim kopuklukları oluşabilmekte ve aile içerisinde “şiddet” ve “davranış bozuklukları” gibi psiko-sosyal sorunlar da ortaya çıkabilmektedir (Karataş, 2001). Bu bağlamda şiddet kavramının irdelenmesi ve kadına yönelik aile içi şiddetin toplumsal cinsiyet çerçevesinde ele alınması zihinsel engelli çocuğa sahip ailelerde kadına yönelik aile içi şiddetin tartışılması bakımından önem kazanmaktadır.

1.3. Şiddet

Şiddet kelimesi Türk Dil Kurumu'nun Türkçe sözlüğünde; “(1) bir hareketin, bir gücün derecesi, yeğlilik, sertlik, (2) hız, (3) bir hareketten doğan güç, (4) karşıt görüşte olanlara kaba kuvvet kullanma, (5) kaba güç, (6) duygu ve davranışta aşırılık” anlamlarında ifade edilmektedir (TDK, 2014). İngilizcede şiddet kelimesi, fiziksel saldırganlığı ve yasa dışı bir haksızlığı belirtmektedir. Fransızcada ise fiziksel saldırganlığın yanı sıra birine rıza göstermesini sağlamak amacıyla baskı uygulamayı belirtir (Copet-Rougier, 1989). Şiddet sözcüğünün Yunan-Latin-İngiliz dil kökeni incelendiğinde “kuvvet” ve “güç” anlamlarının yanında “çiğneme, ihlal etme, bozma” gibi bir anlamının olduğu da görülmektedir (Dursun, 2011).

WHO (2014b) şiddeti; bireyin kendisine, başka bir bireye, bir gruba ya da bir topluma uygulamış olduğu bilinçli ve tehdit edici, fiziksel güç ya da eylemlerde bulunulması sonucunda yaralanma, psikolojik zarar, yoksunluk, gelişimsel bozukluk ve ölüm gibi durumlara yol açan kasıtlı davranış olarak tanımlamaktadır.

Şiddet, 6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun'da; “kişinin, fiziksel, cinsel, psikolojik veya ekonomik açıdan zarar görmesiyle veya acı çekmesiyle sonuçlanan veya sonuçlanması muhtemel hareketleri,

buna yönelik tehdit ve baskıyı ya da özgürlüğün keyfi engellenmesini de içeren, toplumsal, kamusal veya özel alanda meydana gelen fiziksel, cinsel, psikolojik, sözlü veya ekonomik her türlü tutum ve davranış” şeklinde tanımlanmıştır (T.C. Resmi Gazete, 2012).

1.3.1. Şiddet Türleri

Farklı biçimleriyle karşımıza çıkan şiddet, günümüzde bireysel ve toplumsal boyutta sıklıkla karşılaşılabilen baskı, korkutma, sindirme, eziyet, işkence, öldürme gibi toplumda düzeyleri farklılaşmakla birlikte günlük yaşamda karşılaşılan şiddet görünümlerini kapsayan bir olgudur (Kocacık, 2001).

Evrensel kabul gören kadına yönelik şiddet tanımlarının esas noktalarından biri de; kadına yönelik şiddetin yalnızca fiziksel boyutuyla sınırlı kalmayarak psikolojik, cinsel ve sözel boyutlarıyla ele alınıyor olmasıdır (Bozkurt, 2011, s:11). Kadına ve çocuğa yönelik şiddetle mücadele eden kadın örgütlerinin Avrupa çapında oluşturduğu bir iletişim ağı olan “Kadına Karşı Şiddetle Mücadele Avrupa Ağı” (Women Against Violence Europe–WAVE) tarafından yapılan çalışmalarda şiddetin boyutları fiziksel, sözel, ekonomik, cinsel ve duygusal/ruhsal olarak beş grupta toplanmaktadır (Çıtak, 2007). Fakat çoğu kez şiddet türlerinin birlikte görülmesi, iç içe yaşanması nedeniyle şiddetin sayılan boyutlarını birbirinden tamamen ayırmak mümkün değildir (Bozkurt, 2011, s:12).

1.3.1.1. Fiziksel Şiddet

Fiziksel şiddet, şiddet uygulayan kişi tarafından şiddet mağduruna uygulanan, mağdurun fiziksel bütünlüğüne zarar vermeye yönelik şiddet biçimidir.

Şiddet mağdurunun fiziksel bütünlüğüne zarar vermek amacıyla mağdura atılan tokat, tekme, yumruk gibi eylemler fiziksel şiddet kapsamında değerlendirilmektedir.

Ayrıca mağduru hırpalamak ve kesici-delici aletlerle zarar vermek, yanıcı maddelerle mağdura saldırmak, mağdurun sağlığını olumsuz etkileyecek eylemlerde bulunmak fiziksel şiddet olarak görülmektedir (KSGM, 2013).

1.3.1.2. Sözel Şiddet

Sözel şiddet, şiddet uygulayan kişi tarafından şiddet mağduruna uygulanan, mağdurun duygusal/ruhsal bütünlüğüne zarar vermeye yönelik hakaret etmeyi ve suçlayıcı ifadelerle birlikte küçük düşürücü küfürleri kapsayan şiddet biçimidir.

Şiddet mağduruna karşı aşağılayıcı ifadeler kullanmak, alay ederek küçük düşürmek gibi davranışlar sözel şiddet kapsamında ele alınmaktadır (KSGM, 2008).

1.3.1.3. Ekonomik Şiddet

Ekonomik şiddet, şiddet uygulayan kişinin mağdurun tüm ekonomik faaliyetlerini kısıtlamaya ve engellemeye yönelik yaptığı davranışları, mağdur üzerinde ekonomik baskı ve üstünlük kurmaya yönelik yapılan eylemleri ve tutumları kapsayan şiddet biçimidir.

Mağdurun maddi imkânlarını sınırlandırmak, istemediği işte zorla çalıştırarak mağdur üzerinden kar elde etmeye çalışmak ve ekonomik özgürlüğüne zarar verici eylemlerde bulunmak ekonomik şiddet kapsamında değerlendirilebilir (KSGM, 2013).

1.3.1.4. Cinsel Şiddet

Mağdur dikkate alınmaksızın, evi ve iş yerini de kapsayan herhangi bir ortamda herhangi bir cinsel eylem ya da teşebbüs; istenmeyen cinsel içerikli

konuşma ya da yakınlaşmalar, ticaret girişimleri, eylemleri, birinin cinselliğini baskı yoluyla kullanma olarak tanımlanmaktadır (WHO, 2002a, s:149).

Mağdurun istemediği bir şekilde kendiyile ya da başkalarıyla cinsel ilişkiye zorlanması, cinsel organlara zarar verilmesi, çocuk doğurmaya veya doğurmamaya zorlanması, çeşitli iletişim kanalları kullanılarak mağdura karşı cinsel içerikli rahatsız edici davranışlarda bulunulması cinsel şiddet kapsamında değerlendirilmektedir (KSGM, 2013).

1.3.1.5. Psikolojik (Duygusal) Şiddet

Psikolojik (duygusal) şiddet, şiddet uygulayan kişi tarafından şiddet mağduruna uygulanan, mağdurun duygusal bütünlüğüne zarar vermeye yönelik her türlü davranışı kapsayan şiddet biçimidir. Fiziksel, ekonomik, sözel ve cinsel şiddet türleri ele alındığında bireyin duygusal bütünlüğüne zarar verici pek çok davranışı barındırdığı için psikolojik (duygusal) şiddetin diğer şiddet türleriyle daha çok iç içe olduğunu söylemek mümkündür.

Şiddet uygulayanın mağdura karşı iletişimi keserek, duygusal sömürde bulunarak ve hareket alanını sınırlayarak zarar vermesi, mağdurun ailesiyle ve arkadaşlarıyla görüşmesini engellemesi, aşağılayıcı konuşmalarla küçük düşürmesi, sevdiği eşyalara ya da kişilere zarar vermesi duygusal şiddet bağlamında değerlendirilebilir (KSGM, 2008).

1.3.1.6. Tek Taraflı Israrlı Takip

6284 Sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanuna İlişkin Uygulama Yönetmeliği'nde tek taraflı ısrarlı takip, "*aralarında aile bağı veya ilişki bulunup bulunmadığına bakılmaksızın, şiddet uygulayanın, şiddet mağduruna yönelik olarak, güvenliğinden endişe edecek şekilde fiziki veya psikolojik*

açından korku ve çaresizlik duygularına sebep olacak biçimde, içeriği ne olursa olsun fiili, sözlü, yazılı olarak ya da her türlü iletişim aracını kullanarak ve baskı altında tutacak her türlü tutum ve davranış” şeklinde tanımlanmıştır (T.C. Resmi Gazete, 2012).

1.4. Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet

Aile içi şiddet *“aile içinde bir bireyin hayatının, bedeninin, psikolojik bütünlüğünün ya da özgürlüğünün güç ya da zor kullanılarak tehlikeye uğratılması”* olarak ifade edilebilir (Stewart ve Robinson, 1998). Aile üyelerinden birinin fiziksel, sözel ve duygusal davranışları içeren ve diğer aile üyelerinin fiziksel veya duygusal baskı altına alınmasına neden olan eylemlerdir (UNHCR, 2008). Kelly ve Johnson (2008) ise aile içi şiddeti; kişinin birinci dereceden yakınlarına ve diğer akrabalarına yönelik onların bağımsızlığını ihlal eden ve onları etkileyen davranışlar olarak tanımlamaktadır.

Aile içi şiddet, aile üyelerinden birinin diğer üyelere genellikle güçlü üyenin kendinden güçsüz olana duygusal, sözel, fiziksel veya cinsel açıdan zarar verici bir biçimde davranmasıdır (İl ve Arıkan, 1995). Aile üyelerinden birine uygulanan ve şiddete maruz kalan kişinin yaşam onurunu etkileyen, yaşam niteliğini bozan olumsuz davranışlar örüntüsünü kapsamaktadır (Şeker, 2009).

6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun'da aile içi şiddet; *“şiddet mağduru ve şiddet uygulayanla aynı haneyi paylaşmasa da aile veya hanede ya da aile mensubu sayılan diğer kişiler arasında meydana gelen her türlü fiziksel, cinsel, psikolojik ve ekonomik şiddet”* olarak belirtilmiştir (T.C. Resmi Gazete, 2012).

Aile içi şiddete maruz kalan kadınların şok ve inkâr dönemini atlattıktan sonra, şiddete karşı şiddet gösterme eğiliminde oldukları ve ardından depresyon ve kendini suçlama eğilimi gösterdikleri gözlemlenmektedir. Şiddete mağduru kadınlarda;

geçici veya kalıcı izler bırakan fiziksel yaralanmalar, stres, depresyon, intihar girişimi, madde kullanımı ve çocuklarına yönelik saldırgan davranışlar yaygın görülen durumlar arasındadır (WHO, 2005; NHNA, 2003; Yaman-Efe ve Ayaz, 2010).

1.4.1. Aile İçi Şiddete Neden Olan Risk Faktörleri

Aile içi şiddete neden olan faktörler çok yönlü incelenmelidir. Sorunun ekonomik, toplumsal, kültürel ve bireysel olmak üzere birçok nedeni bulunmaktadır. Ancak şiddetin ortaya çıkışını tek nedene bağlamak doğru olmayacaktır. Aile içi şiddet, genellikle pek çok faktörün etkileşimiyle ortaya çıkmaktadır (Arıkan, 2011).

UNICEF (2003) tarafından yapılan bir çalışmada kadına yönelik aile içi şiddetin sosyal, kültürel ve bireysel boyutları incelenerek şiddetin ortaya çıkışını etkileyen faktörler “*bireysel faktörler, ilişki faktörleri, yakın çevreye ilişkin faktörler ve toplumsal faktörler*” olmak üzere dört grupta ele alınmaktadır (Akt.: KSGM, 2008, s:21).

Bireysel Faktörler: Kadına yönelik aile içi şiddet göz önünde bulundurulduğunda eşlerin erken yaşta evlenmeleri, yaşanan duygudurum bozuklukları, maddi olanakların sınırlılığı ve küçük yaşta aile içi şiddete maruz kalmaları ya da tanık olmaları bireysel faktörler arasında değerlendirilebilir (KSGM, 2008). Yaman-Efe ve Ayaz’ın (2010) Ankara Kalesi civarında yaşayan 15 yaşından büyük ve evli 370 kadın ile yaptıkları çalışmada okuryazar olmayan, eşi çalışmayan, ekonomik durumu kötü olan ve eşi ile arasındaki yaş farkı fazla (5-9 yaş) olan kadınların daha fazla şiddet yaşadıkları görülmektedir.

T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu (1995) tarafından yapılan araştırmaya göre maddi güçlükten kaynaklanan bunalımlar (%40,35) şiddete etki eden önemli faktörler arasında yer almaktadır.

Yapılan arařtırmalarda genel olarak, iřsiz bireylerin iři olan bireylerden, dūřuk eęitimlilerin yūksək eęitim almıř olanlardan, dūřuk gelirlilerin yūksək gelirlilerden daha fazla aile iři řiddete bařvurabildięini ortaya koymaktadır. Őzellikle bir aydan uzun sūren iřsizlik, iflas, ũcret veya maařtaki dūřuř, ihtiyaçları karřılamak için ek iře girme, yeni bir çocuk için destek veya nafaka harcamaları, daha ucuz konuta tařınmak zorunda kalma, çalıřılan iř yerinde rũtbenin indirilmesi, kariyerde veya ekonomik refahta Őnemli bir gerilemenin olması stresli olaylardan sayılmaktadır. Bu tũr stresli yařam olaylarının ailede strese yol açtıęı ve bu stresin de aile iři řiddetle yakından iliřkili olduęu saptanmıřtır (Jones ve ark., 1995).

İlişi Faktŕleri: Evlilikte yaşanan çatışmalar, iletişim sorunları, ailenin ataerkil bir yapıya sahip olması, aile iři rol ve sorumlulukların yerine getirilmesinde ortaya çıkan sorunlar kadına yŕnelik aile iři şiddete yol ačan ilişi faktŕleri arasında değerlendirilebilir (KSGM, 2008). Altınay ve Arat'ın (2008) 56 ilden 1800 evli kadınıla gŕrūřerek raporlaştırdıkları araştırmada kendi rızası ve ailesinin onayıyla evlenenlerin %22'sinin, gŕrũcũ usulũyle evlenenlerin %37'sinin, kendi tanışıp ailelerinin rızası olmaksızın evlenenlerin %49'unun şiddet gŕrdũęũ belirlenmiştir. Ayrıca ũniversite eğitimi almış olan her 6 erkekten 1'inin eşine fiziksel şiddet uygulaması ve fiziksel şiddet mağduru kadınların yarısının gŕrdũęũ şiddeti daha Őnce hiç kimseyle paylaşmadığını belirtmesi dikkat çekici sonuçlar arasındadır.

1995 yılında Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu tarafından Zet Nielsen şirketine yaptırılan araştırmada aile işi gerginliğin nedenleri arasında; erkeğin ev ile ilgilenmemesi (%24,49), erkeğin içinde yaşadığı gerginliği eve taşıması (%23,30), çocukların eğitimi ve bakımı konusunda anlaşmazlık (%21,87), kadının ev işi yũkũnden bunalmasđ ve řikāyet etmesi (%21,22) gibi faktŕler belirlenmiştir. Ayrıca erkeğin gŕzũnũn dışarıda olması ve kadının bundan řikāyet etmesi (%19,63), evdeki diğer akrabaların kışkırtmaları (%19,38), erkeğin kadını aşırı kıskanması (%15,84), kadının erkeği aşırı kıskanması (%11,90), erkeğin kadına yeterince sevgi gŕstermemesi (%9,32), erkeğin aşırı alkol kullanması (%9,03), kadının erkeğe yeterince saygđ gŕstermedięi gerekçesi (%8,56), kadının evi ihmal ettiği gerekçesi

(%8,09) ile erkeğin savurganlığı ve kumar alışkanlığı (%5,88) gibi faktörlerin aile içi gerginliklere neden olduğu görülmektedir.

Yakın Çevreye İlişkin Faktörler: Yakın sosyal çevrenin şiddeti normal karşılaması ve bazı durumlarda desteklemesi, yaptırımlarının yetersiz olması yakın çevreye ilişkin faktörler arasında gösterilebilir (KSGM, 2008).

Kadınlar, fiziksel şiddeti ve duygusal istismarı eşlerinin bir hakkı olarak görmekte ve bazı davranışlarının şiddete maruz kalma düzeylerini azaltabileceğini kabul etmekte maddi ve kültürel bağlılık hissettikleri için eşlerine karşı gelememektedirler (Altınay ve Arat, 2009). Bu kanının kadında ve kadının yakın çevresinde yerleşmiş olması ve toplumun genel algısının bu yönde olması, şiddet mağduru kadının yakın çevresinin tepkisiz kalmasına ve aile içi şiddete karşı yakın çevrenin yaptırımlarının sınırlı kalmasına neden olmaktadır. Bu durum şiddetin sürekliliğine yol açtığı gibi günden güne kadının yakın çevresindeki şiddet olgusunu besleyerek şiddetin farklı boyutlarının deneyimlenmesine de neden olabilmektedir.

Yapılan araştırma sonuçlarına göre; hem kadınlar hem de erkekler kentsel bölgelerde kadına yönelik fiziksel şiddetin kırsal bölgelere göre daha çok olduğunu ifade etmişlerdir (T.C Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı, 1995, s:137).

Toplumsal Faktörler: Geleneksel toplumsal cinsiyet normları, toplumun cinsiyetlere attığı sorumluluklar ve düşünceler şiddete zemin oluşturan sosyal normlar toplumsal faktörler çerçevesinde değerlendirilebilir (KSGM, 2008). Türkiye’de şiddetin bir “terbiye” biçimi olarak değerlendirilmesi ve bu olgunun aile içinde olağan karşılanması şiddetin aile içinde örtük bir biçimde ve tekrarlayan bir şekilde ortaya çıkmasına neden olmaktadır (Ateş, 1991).

Ülkemizde kadınlar, “evin reisi” olarak erkeğin sözünü dinlemediği ya da istenen şeyi istendiği şekilde yerine getirmediği durumları şiddetin nedeni olarak görmektedir (HÜNEE, 2003, s:40).

1.4.2. Dünyada Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet

Dünyada kadına yönelik aile içi şiddetin önlenmesi bağlamında genel kabul gören sözleşmeler ve yasal düzenlemelerin yanı sıra günümüzde şiddetin yaygınlığı ve şiddetin nedenleri ve sonuçları ile ilgili birçok araştırma yapılmaktadır (HÜNEE, 2015).

Watts ve Zimmerman (2002) dünyanın farklı ülkelerinde kadına yönelik aile içi şiddeti ve istismarı ele alırken eşten, aile üyelerinden ve aileden sayılmayan bireylerden kaynaklanan şiddet olmak üzere üç noktayı dikkate almaktadır. Ele alınan bu üç şiddet kaynağını “Doğum, Çocukluk, Ergenlik Dönemi” “Üretken Dönem” ve “İleri Yaşlar” olmak üzere 3 dönemde değerlendirmektedir.

Çizelge 1.2. Kadına Yönelik Şiddet ve İstismar

Şiddet Kaynağı	Doğum, Çocukluk ve Ergenlik Dönemi	Üretken Dönem	Olgunluk Dönemi / İleri Yaşlar
Aileden sayılmayan bireyler	<ul style="list-style-type: none">• Çocuk istismarı	<ul style="list-style-type: none">• Devletin zemin hazırladığı şiddet (savaş tecavüzleri gibi)• İnsan ticareti• Seks işçiliği• Asit saldırıları• Taciz ve tecavüz• Yalnız kadınların istismarı• Töre Cinayetleri	<ul style="list-style-type: none">• Devletin zemin hazırladığı şiddet (savaş tecavüzleri gibi)• Yalnız kadınların ve yaşlıların istismarı
Aile üyeleri	<ul style="list-style-type: none">• Çocuğun cinsiyetine göre kürtaja karar verme• Kadın sünneti• Yiyecek ve sağlık hizmetlerine erişimde yaşanan eşitsizlikler• Psikolojik baskılar• Taciz, tecavüz, çocuk ihmal ve istismarı• Fiziksel şiddet	<ul style="list-style-type: none">• Yiyecek ve sağlık hizmetlerine erişimde yaşanan eşitsizlikler• Psikolojik baskılar• Taciz ve tecavüz• Fiziksel şiddet• Hamilelikte şiddet	<ul style="list-style-type: none">• Yiyecek ve sağlık hizmetlerine erişimde yaşanan eşitsizlikler• Psikolojik baskılar• Taciz ve tecavüz• Fiziksel şiddet
Eş ya da birlikte olduğu erkek		<ul style="list-style-type: none">• Yiyecek ve sağlık hizmetlerine erişimde yaşanan eşitsizlikler• Gebelikte şiddet• Psikolojik şiddet• Fiziksel şiddet• Cinsel şiddet	<ul style="list-style-type: none">• Yiyecek ve sağlık hizmetlerine erişimde yaşanan eşitsizlikler• Psikolojik şiddet• Fiziksel şiddet• Cinsel şiddet

Kaynak: Watts ve Zimmerman (2002)

Dünyada kadına yönelik şiddet, sosyal ve kültürel yapıya göre farklılık gösterse de duygusal, ekonomik, fiziksel ve cinsel şiddet çoğu ülkede yaygın bir biçimde görülmektedir (Karal ve Aydemir, 2012, s:42).

Dünya Sağlık Örgütü tarafından hazırlanan “Çok Ülkeli Kadın Sağlığı ve Aile İçinde Kadına Yönelik Şiddet Raporu”na göre kadınlarda fiziksel şiddet görme oranının %6 ile %50 arasında değiştiği görülmektedir. Ayrıca kadınların eşleri tarafından yumruklanma, tekmelenme, sürüklenme, silahla tehdit edilme gibi ağır şiddet şekillerinin uygulanma yoğunluğunun ise %4 ile %49 arasında olduğu, cinsel şiddet sıklığının ise %6 ile %59 arasında olduğu bilgisi elde edilmiştir (WHO, 2005).

Dünyada şiddet konusunda dikkat çeken önemli bir nokta da kadına yönelik şiddetin ülkelerin gelişmişlik sorununa bağlı olarak açıklanamamasıdır. ABD’de yapılan araştırma sonuçları, ülkedeki kadınların yarısından fazlasının hayatlarının bir döneminde şiddete maruz kaldığını ortaya koymaktadır. Dünyada şiddetin yaygınlığı, ülkeler temel alınarak değerlendirildiğinde; kadınların hayatları boyunca en az bir kez fiziksel ya da cinsel şiddete en fazla Etiyopya (%71), Uganda (%70) ve Bangladeş’te (%62) maruz kaldıkları görülmektedir. Ayrıca ABD’de kadınların %55’i, Türkiye’de kadınların %42’si ve İtalya’da kadınların %31’i hayatlarında en az bir kez fiziksel ya da cinsel şiddete maruz kaldıklarını ifade etmektedir. Şiddetin en az görüldüğü ülkeler arasında Japonya (%18), Kamboçya (%18) ve Polonya’nın (%16) yer aldığı söylenebilir (Karal ve Aydemir, 2012, s:44-47).

FRA’nın (2014) 28 Avrupa Birliği üyesi ülkeyi kapsayan araştırma sonuçları, 18 ile 74 yaş arası 42.000 kadının deneyim ve görüşlerini yansıtmaktadır. Bu araştırma sonucunda, tahminlere göre; AB’de yaşayan kadınların %7’si, anket görüşmelerinden önceki 12 aylık süreçte fiziksel şiddete maruz kalmıştır. AB’de yaşayan kadınların %53’ü fiziksel veya cinsel saldırıya uğrama korkusuyla belirli koşullarda ve yerlerde bulunmaktan kaçınmaktadırlar. Görüşülen kadınların %2’si, 12 aydan uzun bir süre önce cinsel şiddete maruz kaldığını, %18’i 15 yaşından bu yana ısrarlı takip mağduriyeti yaşadığını belirtmektedir. Araştırma kapsamında

görüülen kadınların %12'si, 15 yaşından önce yetişkinler tarafından cinsel istismara maruz bırakıldığını ifade etmektedir.

1.4.3. Türkiye’de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet

Türkiye’de kadına yönelik şiddet ve aile içi şiddet konusunda yakın zamandaki en kapsamlı araştırmalardan biri T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü’nün desteği ile Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü tarafından yürütülen “Türkiye’de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması”dır. Türkiye’de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması, ülke çapında temsil niteliğine ve geniş örnekleme sahip bir araştırma olması ve kadınların yaşadığı aile içi şiddetin yaygınlığını, şiddet biçimlerini, şiddetin neden ve sonuçları ile şiddete yol açan risk faktörlerini ortaya koyması ve kadına yönelik aile içi şiddetin anlaşılması konusunda gereksinim duyulan veriyi sağlaması bakımından önemli görülmektedir. Bu kapsamda araştırma sonucunda elde edilen çarpıcı veriler şu şekilde sıralanabilir (HÜNEE, 2015):

1.4.3.1. Eş veya Birlikte Olunan Erkekten Kadına Yönelik Şiddet

Fiziksel ve Cinsel Şiddet:

- ❖ Türkiye’de her 10 kadından neredeyse 4’ü, yaşamının bir döneminde eşi ya da birlikte olduğu erkeklerin fiziksel şiddetine maruz kalmakta ve fiziksel şiddet ile cinsel şiddetin yaygın olarak bir arada yaşandığı görülmektedir. Türkiye genelindeki kadınların %36’sı fiziksel şiddete, %12’si cinsel şiddete maruz kaldığını ifade etmektedir.
- ❖ 15-24 yaşları arasındaki kadınlar 45-59 yaşlarındaki kadınlara göre yaklaşık üç kat daha fazla şiddete maruz kalmaktadırlar.

Duygusal Şiddet:

- ❖ Evlenmiş kadınların yarısına yakınının (%44) duygusal şiddet biçimlerinden en az birine maruz kaldıkları görülmektedir. Duygusal şiddet, ülkemizde görülen en yaygın şiddet biçimidir. En yaygın duygusal şiddet davranışı %37 ile “hakaret ve küfür” şeklinde görülmektedir. “Korkutma ve tehdit”e maruz kalma oranı %21, “aşağılama/küçük düşürme” ye maruz kalma oranı ise %20 düzeyindedir.
- ❖ Duygusal şiddetin bir boyutu olarak kadınların maruz kaldığı “kontrol edici davranışlarla” ilgili sunulan araştırma sonuçları dikkat çekicidir. Erkeğin kadının her zaman nerede olduğunu bilmek istemesi davranışına evlenmiş kadınların büyük bir çoğunluğu (%62’si) maruz kalmaktadır. Kadının başka erkeklerle konuşmasına kızma (%43) ve kıyafetlerine karışma (%34) araştırmada göze çarpan diğer en yüksek kontrol edici davranışlar arasındadır.

Ekonomik Şiddet:

- ❖ Ülkemizde, evlenmiş kadınların %30’u hayatının herhangi bir döneminde ekonomik şiddete maruz kalmaktadır. Son 12 ayda ekonomik şiddete maruz kalan kadınların oranı ise en az %15’tir.
- ❖ Ülkemizde kadınlardan 4’te 1’inin yaşamının herhangi bir döneminde çalışılmasına engel ya da bir işten ayrılmasına sebep olunmaktadır. Bu davranışların görülme sıklığı son 12 ay esas alındığında 10’da 1 civarındadır.

1.4.3.2. Eş ya da birlikte yaşadığı erkek dışındaki kişilerden kadına yönelik şiddet:

- ❖ Ülkemizde kadınların %43’ü babalarından, %23’ü annelerinden ve %18’i ağabeylerinden fiziksel şiddet gördüğünü ifade etmektedir.

- ❖ Kök ailede görülen şiddetin yanı sıra, eşinin aile üyeleri de kadınlara şiddet uygulamaktadır. Kadınların %8'i kayınpederi ve kayınvalidesinden, %5'i de kayınbiraderinden fiziksel şiddet gördüğünü ifade etmektedir.

1.4.3.3. Kadınların Toplumsal Cinsiyet ve Şiddete İlişkin Tutumları:

- ❖ Ülkemizde, evlenmiş kadınların %43'ü "*Kadın, herhangi bir konuda eşiyile aynı fikirde değilse tartışmamalı ve susmalıdır.*" ifadesine, evlenmiş kadınların %42'si ise "*Kadının tavır ve davranışlarından ailenin erkekleri sorumludur.*" ifadesine katıldığını belirtmektedir.
- ❖ Evlenmiş kadınların %27'si "*Çocukları terbiye etmek için bazen dövme gerekebilir.*" ifadesine katılmıştır. Buna karşın evlenmiş kadınların %68'i "*Kadın elindeki parayı kendi istediği gibi harcayabilmelidir.*" ve evlenmiş kadınların %71'i "*Yemek, bulaşık, çamaşır ve ütü gibi ev işlerini erkekler de yapmalıdır.*" ifadelerine katıldıklarını belirtmişlerdir.

Araştırma bulguları incelendiğinde, ülkemizde kadına yönelik eş veya birlikte olunan erkek tarafından, kök ailesi tarafından ve eşinin ailesi tarafından uygulanan şiddetin dikkat çekici düzeyde olduğu ve kadının şiddet karşısındaki çaresizliği açık bir biçimde görülmektedir.

1.5. Kadına Yönelik Aile İçi Şiddetin Kaynağı Olarak Eşitsizlik ve Toplumsal Cinsiyet

Rousseau, şiddetin kaynağı olarak kesin bir ifade ile *eşitsizliğe* işaret etmektedir. Güçlünün uyguladığı şiddet ve güçsüzün maruz kaldığı zulüm, eşitsizlik kavramının anlaşılmasıyla daha açık bir şekilde anlaşılacaktır. Bu amaçla Rousseau iki tür eşitsizlikten söz etmektedir. Biri belirlenmiş, bedensel ve zihinsel koşullara dayalı olan doğal ya da fiziki eşitsizlik, diğeri ise varoluş koşulları insanın elinde olan, uzlaşma ve kabule dayalı manevi ya da politik eşitsizliktir (Akt.: Bal, 2007-2008). Bu bağlamda şiddetin kökeninde yer alan eşitsizlik kavramı toplumsal

düzyeyde ele alındığında toplumsal düzeyde kurulmuş olan cinsiyet eşitsizliği göze çarpmaktadır.

İnsanlar biyolojik farklılıklarıyla dışı ya da erkek cinsiyeti ile dünyaya gelirler; fakat içinde yer aldıkları toplumun cinsiyetlerine atfettiği roller çerçevesinde kız çocuk veya erkek çocuk olmayı öğrenirler (Terzioğlu ve Taşkın, 2008). Bu bağlamda cinsiyet biyolojik bir farklılığı ifade ederken, toplumsal cinsiyet kadınlar ile erkekler arasındaki farklılıkların sosyal hayatta yapılandırılmasına ve sembolik olarak “erkekliğin” ve “kadınlığın” kültürel yansımasına işaret etmektedir (Marshall, 1998).

Ann Oakley’in (1972) “toplumsal cinsiyet” kavramıyla işaret ettiği toplumsal anlamda eşitsiz bölünme (Vatandaş, 2007) ile Rousseau’nun belirttiği şiddetin kaynağı olarak görülen eşitsizlik arasında bir ilişki kurmak mümkündür. Bu noktada “toplumsal cinsiyet”, “toplumsal cinsiyet rolleri” ve “hegemonik erkeklik” kavramlarına değinmek kadına yönelik aile içi şiddeti anlamak açısından fayda sağlayacaktır.

1.5.1. Toplumsal Cinsiyet

Cinsiyet kavramı kadınlar ve erkekler arasında, kadının ve erkeğin evrensel biyolojik farklılıklarını ifade ederken; toplumsal cinsiyet kavramı, kadınlar ve erkekler arasında gelişen toplumsal ilişkilerin belirli bir bağlamda tanımlanmasına, çocukluk döneminden başlayarak erkek ve kız çocukları arasındaki ilişkinin nasıl yapılandığına işaret etmektedir. Bu nedenle dinamik roller içeren toplumsal cinsiyetin bağlamı yere ve zamana göre de farklılıklar arz etmektedir (TÜİK, 2012).

Toplumsal cinsiyet çeşitli otoritelerce “her bir cinsiyetin rollerinin birleşimi ile inşa edilen sosyal yapıdır” biçiminde kavramsallaştırılmaktadır. Bu yaklaşıma göre; kültürler, işlenmemiş bir materyal olan “biyolojik cinsiyet” ve psikolojik görüşü olmayan “erkek ve kadın” kavramlarını toplumsal beklentiye göre “erkeksi ve kadınsı” olarak açıklamaktadırlar (Vogel ve ark., 2003).

Biyolojik cinsiyet, toplumsal cinsiyetten bağımsız ve değişmez bir özellik değildir aksine biyolojik cinsiyet üzerinden insan bedeni toplumsal ilişkiler düzeni içerisinde anlamlandırılmaktadır. Toplumsal bağlamlar insanların sadece kişiliğini ve davranışlarını belirlemekle kalmaz, bedenin toplumsal anlamlarının ortaya çıkışını da düzenler. Toplumsal cinsiyet, cinsiyet farkları düzeni olmakla birlikte sabit ve değişmez doğal farkları değil kadın ve erkeklerin bedensel farklarının toplumsal anlamlarını yapılandırır. Böylece erkek ve kadın olmanın farklılaşan ve ortaklaşan yanlarının olduğu görülebilir. Ama bu belirleyici-kaçınılmaz bir ilişki olamaz (Nicholson, 1995; Akt.: Sancar, 2013, s:178).

1.5.2. Toplumsal Cinsiyet Roller

Şiddetin kaynağı olarak eşitsizliği ve toplumsal cinsiyet kavramını daha iyi anlamak için değinilmesi gereken kavramlardan biri de toplumsal cinsiyet rolleridir.

Rol kavramlarının toplumsal cinsiyet uyarlamaları ise farklılıklar göstermektedir. Bu uyarlamaların ana fikrine göre temelde erkek ve kadın olmanın anlamı ile kişinin cinsiyetiyle edinilen bir rolün yani cinsiyet rolünün canlanması yer almaktadır. Buna bağlı olarak belirli bir bağlamda her zaman için iki cinsiyet rolü mevcuttur: “Erkek rolü” ve “Kadın rolü” (Connell, 1998). Toplumsal cinsiyet rolü, kadınsı veya erkeksi olarak nitelendirilebilen düşünceleri, duyguları ve davranışları içerir (Gander ve Gardiner, 2001, s:321).

Sayın (2007)’a göre anne-babalar, kardeşler, kişinin sosyal çevresi, ailesi ve ekonomi din gibi diğer toplumsal olgular, gelişimi, dolayısıyla toplumsal cinsiyet rollerinin gelişimini, toplumun bireye yaklaşımını ve uygun gördüğü toplumsal cinsiyet rolünün aktarımını etkileyen faktörlerdendir.

Kadının geleneksel rollerinin eş, anne, kız çocuk ve kız kardeş rollerini içinde barındırdığı görülmektedir. İnsanlığın var oluşundan itibaren kadın bebek, çocuk ve yaşlılara bakım vermiştir (Berman ve ark., 2008, s:5-13). Demirkan (2009) toplumsal

cinsiyet rollerini çeşitli sosyalleşme bileşenleriyle öğrenilen bir süreç olarak görmekte ve zamansal ve kültürel olarak değişkenlik gösterdiğini ifade etmektedir. Cinsiyet kimliğinin oluşumunda toplumsal cinsiyet rolleri etkili olduğu için toplumsal cinsiyet ile şiddet arasındaki ilişkinin anlaşılmasında toplumsal cinsiyet rollerinin önemli olduğu düşünülebilir.

1.5.3. Hegemonik Erkeklik

Hegemonik erkeklik kavramı, erkekliğin (masculinity) hiyerarşik olarak sıralandığı üzerinedir. Connell'in belirttiği toplumsal cinsiyet rejiminde tarihsel bir kompozisyon olarak kadın ve erkeklerin güç ilişkileri hiyerarşik olarak sıralanmıştır. Bu hiyerarşik sıra erkeklik (masculinity), kadınlık (femininity) gibi toplumsal cinsiyet tanımlarını da etkiler. Connell (1987) Gramsci'nin (1971) hegemoni kavramını kullanır. Ona göre hegemonik erkeklik asla tamamlanmaz, kapanmaz, sabit ve dönüşmez değildir. Messerschmidt (1993) erkeklik (masculinity) ve şiddet davranışı arasındaki ilişkiyi açıkladığı çalışmasında West ve Zimmerman'ın (1987) bakış açılarını bir adım öteye götürmüştür. West ve Zimmerman (1987) tarafından geliştirilen görüşe göre toplumsal cinsiyet rolleri günlük iletişim ilişkileri içerisinde sergilenir. Erkekliğin (Masculinity) sergilenmesi ise suç davranışı, özellikle şiddet kullanımı ile ilişkilidir (Akt.: Connell, 1998).

Egemen erkeklik tarzları ile muktedir arasında kurulan bağı açıklama zorunluluğu ve bütün erkeklerin bu iktidarın uzantılarıyla olan ilişkisini kavrama isteği hegemonik erkeklik kavramının gelişimine neden olmuştur. Connell'e göre evrensel olarak varlığını sürdüren cinsiyet sisteminin işleyişini sağlayan üç husus vardır. Bunlar "cinsiyete dayalı iş bölümü", "toplumsal cinsiyet sisteminin bir iktidar ilişkileri ağı olarak işleme" ve cinselliğin yapılandığı toplumsal ilişkilerin oynadığı rolü vurgulayan "kateksis". Bu noktadan hareketle hegemonik erkeklik kendi kendine devam eden ve geleneksel yaklaşımlarla açığa çıkan "erkeklik refleksleri"nden doğmaz. Önemli olan hegemonik erkekliğe zemin hazırlayan yasal düzenlemeler, ticari oluşumlar, ekonomik ve kamusal faaliyetler homofobik-

heteroseksüel erkeklik değerleri ile yoğrularak meşru kılınıp ödüllendirilmesidir (Sancar, 2013, s:31-32).

“Erkeklik” eğitimden istihdama, aileden kamu kurumlarına kadar geniş bir yelpazede güçlü bir konumda yer almaktadır. Kadınların sosyal hayatta gelişim kaydetmesi erkeklerin geleneksel konumlarını zayıflatırken güçlü konumunu kaybetmek istemeyen erkek, toplumdaki hegemonik erkeklik değerlerine dayanarak aile içinde kadına yönelik ekonomik, duygusal, fiziksel ve cinsel şiddet uygulamaktadır. Erkekliğin ailede, sosyal hayatta ve özellikle devletin askeri kurumlarında yapılandığı ilişki sürecinde kadın karşısında kuvvet sahibi olarak görülmesi, erkekliğin sert ve muktedir olması ve kadın üzerinde hak sahibi olması gibi toplumsal cinsiyet beklentilerine sahip olması, erkeğin kadına yönelik şiddet uygulamasında önemli etkenler arasında görülmektedir (Öztürk, 2013).

Bu araştırmada Ankara ili Altındağ, Keçiören ve Çankaya ilçelerinde bulunan özel özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinden hizmet alan zihinsel engelli çocuğa sahip ailelerde yaşanan kadına yönelik aile içi şiddeti incelemek amaçlanmıştır. Bu nedenle; zihinsel engelli çocuğa sahip olmanın aile içi ilişkilere nasıl yansıdığı ve zihinsel engelli çocuğa sahip olan kadınların aile içi şiddete maruz kalmasında etkili olan faktörlere ilişkin görüşleri ile aile içi şiddetle başetme stratejilerinin neler olduğu sorularına yanıt aranmaya çalışılmıştır.

2. GEREÇ ve YÖNTEM

Zihinsel engelli çocuğa sahip ailelerde kadına yönelik aile içi şiddeti incelemek amacıyla planlanan araştırmanın bu bölümünde, “Araştırmanın Önemi”, “Araştırmanın Amacı”, “Araştırmanın Problemi”, “Araştırmanın Tanımları”, “Sayıtlılar”, “Sınırlılıklar”, “Araştırmanın Modeli”, “Araştırmanın Evreni ve Örneklem Seçimi”, “Veri Toplama Yöntem ve Araçları”, “Verilerin Değerlendirilmesi ve Yorumlanması”, “Araştırma Etiği” ile “Araştırmanın Süre ve Olanakları” başlıklarına yer verilmiştir.

2.1. Araştırmanın Önemi

Zihinsel engelli çocuğa sahip ailelerde kadına yönelik aile içi şiddeti inceleyen bu araştırma, Türkiye’de zihinsel engelli çocuğa sahip ailelerle ilgili çalışmaların yaygın olması; fakat kadına yönelik aile içi şiddet bağlamında yapılan bir çalışmanın bulunmaması nedeniyle önem arz etmektedir. Zihinsel engelli çocuğa sahip ailelerde kadına yönelik aile içi şiddetin incelenmesi; engelli refahı, aile refahı ve kadın refahı alanyazınına sağlayacağı bilgi açısından ve dolayısıyla bu konuyla ilgili önlemlerin alınması ve politikaların oluşturulması bakımından öneme sahiptir.

Sosyal hizmet alanında ve farklı disiplinlerde “zihinsel engelli çocuğa sahip aileler” ve “kadına yönelik aile içi şiddet” ile ilgili birçok çalışma yapılmıştır. Araştırma için yapılan literatür taramasında zihinsel engelli çocuğa sahip aileler ve kadına yönelik aile içi şiddet konularını birbirinden farklı ve ayrı zeminlerde ele alan pek çok çalışma bulunmasına rağmen ikisini birlikte inceleyen bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu açıdan düşünüldüğünde bu çalışma zihinsel engelli çocuğa sahip ailelerde aile içi şiddeti inceleyen öncü araştırmalardan biri olacaktır. Bu konuda sosyal hizmet bağlamında bir araştırmanın bulunmaması bu çalışmaya duyulan ihtiyacı ortaya koymaktadır. Bu nedenle bu konuda yapılan çalışmanın sosyal hizmet

literatürüne katkı sağlayacağı ve koruyucu, önleyici ve iyileştirici politikaların ve çalışmaların geliştirilmesine ve uygulanmasına ışık tutacağı düşünülmektedir.

2.2. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı, Ankara ili Altındağ, Keçiören ve Çankaya ilçelerinde bulunan özel özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinden hizmet alan zihinsel engelli çocuğa sahip ailelerde yaşanan kadına yönelik aile içi şiddeti incelemektir. Bu çalışmayla kadına yönelik aile içi şiddetle ilgili literatüre katkı sağlamak, şiddete maruz kalan kadınların hangi sebeplerle şiddete maruz kaldıklarını ortaya koymak ve zihinsel engelli çocuğa sahip kadınların aile içi şiddete ilişkin neler düşündüklerini ve aile içi şiddet karşısında neler hissettiklerini belirlemek amaçlanmıştır.

Bu amaçla;

- 1) Zihinsel engelli çocuğa sahip olmak aile içi ilişkileri nasıl etkilemektedir?
 - 2) Zihinsel engelli çocuğa sahip olan kadının aile içi şiddete maruz kalmasında etkili olan faktörlere ilişkin görüşleri nelerdir?
 - 3) Zihinsel engelli çocuğa sahip annelerin aile içi şiddetle başetme stratejileri nelerdir?
- sorularına cevap aranmıştır.

2.3. Araştırmanın Problemi

Dünyada ve ülkemizde engelli nüfus ele alındığında dünyada yaklaşık olarak her 7 kişiden 1'inin bir tür engellilik yaşadığı, Türkiye'de en az bir tür engellilik yaşayan bireylerin 2011 yılı itibarıyla %6,6 oranında olduğu görülmektedir (Dünya Sağlık Örgütü, 2011; TÜİK, 2015a). Ülkemizde toplam engelli nüfus içerisinde zihinsel engelli nüfus göz önünde bulundurulduğunda %12,29 oranında olduğu anlaşılmaktadır (DİE, 2002). Bu oranlar dikkate alındığında ülkemizde zihinsel

engelli nüfusun toplam nüfus içerisinde dikkate değer sayıda olduğu söylenebilir. Bu durumun yanı sıra zihinsel engelli bir birey olmanın, zihinsel engelli bireyi ve çevresini etkileyen bir durum olarak karşımıza çıktığı gözlemlenmektedir. Zihinsel engelli birey sosyal hizmet bakış açısıyla çevresi içerisinde ele alındığında en çok etkilenen kişinin “anne” olduğunu söylemek mümkündür.

Yapılan araştırmalar, yaşanan sorunlar ve güçlükler, depresyon, stres ve aile yüklenmesi gibi konularda annenin etkilendiğini göstermektedir (Baykoç Dönmez ve ark., 2001; Bilal ve Dağ, 2005; Işıkhani, 2005a; Kaçan-Softa, 2013; Özşenol ve ark., 2003; Roberts ve ark., 2003; Yıldırım-Sarı, 2007). Zihinsel engelli çocuğa sahip olmak anne-babayı etkilemekte dolayısıyla aile içi ilişkiler de bu süreçten etkilenmektedir.

Şiddete neden olan risk faktörleri ele alındığında; stres, depresyon, düşük gelire sahip olma ve maddi güçlükten kaynaklanan bunalımlar, yeni bir çocuk için destek harcamaları, evlilikte çatışma yaşama, çocukların eğitimi ve bakımı konusunda yaşanan anlaşmazlıklar, kadının ev işi yükünden bunalması ve şikâyet etmesi (Altınay ve Arat, 2008; HÜNEE, 2003; KSGM, 2008; Jones ve ark., 1995) gibi nedenlerin ailenin zihinsel engelli çocuğa sahip olması durumunda daha baskın faktörler olarak aile içinde yaşanabileceği ve kadına yönelik aile içi şiddete yol açabileceği düşünülmektedir.

Bu araştırmanın problemi, zihinsel engelli çocuğa sahip annelerin aile içinde maruz kaldıkları şiddetin incelenmesine ve şiddetle başa çıkma stratejilerinin ele alınmasına olan gereksinim ile aile içi şiddete maruz kalan zihinsel engelli çocuğa sahip annelerin yaşadıkları güçlüklerle ilişkin ortaya konulması gereken çözüm önerileridir.

Araştırmanın problem cümlesi: “Zihinsel engelli çocuğa sahip ailelerde kadına yönelik aile içi şiddet, zihinsel engelli çocuğun varlığından nasıl etkilenmektedir?” Bu sorunun cevabı yapılan araştırmayla bulunmaya çalışılmıştır.

2.4. Araştırmanın Tanımları

Çalışmanın temel tanımları; “Zihinsel Engelli Çocuk”, “Aile İçi Şiddet” ve “Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet” kavramlarıdır.

Zihinsel Engelli Çocuk: On sekiz yaşından küçük, öğrenmede ve özbakımda güçlükler yaşayan, zihinsel işlevler ile sosyal ve pratik davranışlarında yetersizlik görülen, psikolojik (davranışsal) bakımdan hafif, orta, ağır ve ileri derecede ağır zihinsel gelişme geriliği ile sınıflandırılan bireylerdir.

Aile İçi Şiddet: Bir aile ya da hanede, aynı haneyi paylaşmasa da aile mensubu sayılan kişiler arasında görülen fiziksel, cinsel, psikolojik, sosyal ya da ekonomik yönlerden zarar verici tutum ve davranışlardır.

Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet: Bir aile ya da hanede kadına yönelik gerçekleşen aynı haneyi paylaşmasalar bile aile mensubu sayılan kişiler tarafından kadına yöneltilen fiziksel, cinsel, psikolojik, sosyal ya da ekonomik açıdan zarar verici tutum ve davranışlardır.

2.5. Sayıtlar

- ❖ Kadına yönelik aile içi şiddetin zihinsel engelli çocuğa sahip ailelerin demografik özelliklerine göre değiştiği,
- ❖ Özel özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerine devam eden öğrencilerin sağlık raporlarında belirtilen tanıların doğru olduğu,
- ❖ Araştırmacı tarafından hazırlanan araştırma soruları, zihinsel engelli çocuğa sahip ailelerde kadına yönelik aile içi şiddetin tespiti, nedenleri ve kadınların şiddete bakışlarını ortaya koymak açısından yeterli olduğu varsayılmaktadır.

2.6. Sınırlılıklar

- ❖ Ankara ili, Altındağ, Keçiören ve Çankaya ilçelerinde bulunan 13 özel özel eğitim ve rehabilitasyon merkezinden hizmet alan ailelerden yalnızca görüşmelerin gerçekleştirildiği tarihlerde rehabilitasyon merkezlerinde olanlar ve yalnızca gönüllü olanlar ile görüşülebilmektedir.
- ❖ Araştırmacının cinsiyetinin erkek olması kadınların mahremiyetleriyle ilgili konulara girmelerini ve görüşmenin kapsamını sınırlamıştır.

2.7. Araştırmanın Modeli

Zihinsel engelli çocuğa sahip ailelerle ilgili literatür ele alındığında, zihinsel engelli çocuğa sahip ailelerin; yaşadığı duygular ve gösterdiği tepkiler, yaşadıkları sorunlar ve güçlükler, aile işlevleri, depresyon ve stres durumları ile aile yüklenmesi gibi konularda bazı araştırmaların yapılmış olduğu ve bu konulara ilişkin bazı temel verilere ulaşıldığı saptanmıştır. Elde edilen bu verilerin zenginleştirilmesine ve zihinsel engelli çocuğa sahip ailelerde kadına yönelik aile içi şiddetin incelenmesine ihtiyaç duyulmuştur. Bu nedenle araştırmanın nitel araştırma deseni ile gerçekleştirilmesi uygun görülmüştür.

Psikolojik ve sosyal olayların araştırılmasında derinlemesine bilgilerin elde edilmesi için nitel araştırmalar gereklidir (Frankel ve Devers, 2000). Nitel araştırma desenleri, araştırma sürecinde gerçekleştirilen bütün aşamaların birbiriyle tutarlı ve amacına uygun bir şekilde gerçekleştirilmesi bakımından araştırmacıya yol gösterir. Nitel araştırma görüşme, doküman analizi ve gözlem gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, olaylar karşısında ortaya çıkan algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir yaklaşımla ortaya konulmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma olarak tanımlanabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2013, s:75-99). Nitel araştırma, insanların ve kültürlerin derinlemesine bir biçimde tanımlanarak insanların gerçekliğe yükledikleri anlamı, süreçleri ve kavrayışlarını açığa çıkarmak için yürütülür. Araştırmacı günlük yaşam deneyimlerini inceleyerek bunlar içinde yer

alan bireylerden yola çıkar ve bu süreçte bireylerin sosyal hayatı nasıl algıladıkları ve değerlendirdikleri önemlidir (Kümbetoğlu, 2012, s:47).

Araştırmada olgubilim (fenomenoloji/phenomenology) deseninden yararlanılmıştır. Nitel araştırma deseninin temel özelliklerinden olan ve farklı bir boyutunu oluşturan olgubilim deseni karşılaşılan olaylar, deneyimler, yönelimler, algılar ve durumlar gibi farklı biçimleriyle farkında olunan fakat ayrıntılı bir bilgiye sahip olunmayan olgulara odaklanmaktadır. Olgularla karşılaşmak, olguları tam anlamıyla kavramak anlamına gelmemektedir. Tamamen kavranamayan olguları araştırmayı amaçlayan çalışmalar için kullanılan olgubilim deseni bir olgunun daha açık bir biçimde anlaşılmasını kolaylaştıran açıklamaları ve örnekleri ortaya koymayı sağlar (Büyüköztürk ve ark., 2013, s:20; Yıldırım ve Şimşek, 2013, s:78).

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılarak zihinsel engelli çocuğu olan annelerle yarı-yapılandırılmış derinlemesine görüşmeler yapılmış, zihinsel engelli çocuğa sahip annelerin aile içinde maruz kaldıkları şiddet anlaşılmaya çalışılmıştır. Bu çalışmada ayrıca gözlemden yararlanılmış, katılımcılarla yaptığı derinlemesine görüşmeler esnasında araştırmacının aldığı gözlem notları, verilerin bilgiye çevrilmesi aşamasında kullanılmıştır.

Yarı yapılandırılmış görüşmelerin en belirgin özelliği, temelde açık uçlu sorulardan oluşması ve soruların bir görüşme kılavuzu takip edilerek yöneltmesidir. Ancak her ne kadar açık uçlu olsalar da sorular bir sistematik çerçevede sorulmaktadır ve katılımcıdan detaylı bilgiler vermesi beklenmektedir (Demir, 2011, s:279).

Bilimsel bir yöntem olması bakımından gözlem sosyal olguları, süreçleri, davranışları anlama amacıyla gerçekleştirilen nitel araştırmalarda araştırmacının en çok etkili olduğu veri toplama tekniğidir. Özellikle alan araştırmalarında, araştırmacının gözlemlerini içeren notları, diğer tekniklerle oluşturulan verileri zenginleştirmesi açısından önemlidir (Kümbetoğlu, 2012, s:125-130).

Zihinsel engelli çocuğa sahip ailelerde kadına yönelik aile içi Şiddeti inceleyen bu araştırmada katılımcı annelerin görüşleri, Şiddetle karşılaşma ya da karşılaşmama durumları, yaşadıkları güçlükler ve Şiddetle başa çıkma yolları ele alınmıştır.

2.8. Araştırmanın Katılımcıları

Araştırma kapsamında, Altındağ, Keçiören ve ankaya'da bulunan özel özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinden hizmet alan zihinsel engelli çocuğa sahip annelerden görüşmelerin gerçekleştirildiği tarihlerde rehabilitasyon merkezlerinde olanlar ve gönüllü olanlarla görüşülmüştür. Araştırma kapsamında Altındağ'da 2 özel özel eğitim ve rehabilitasyon merkezinden 4 anneyle, Keçiören'de 3 özel özel eğitim ve rehabilitasyon merkezinden 6 anneyle ve ankaya'da 2 özel özel eğitim ve rehabilitasyon merkezinden 2 anneyle olmak üzere toplamda 12 anneyle derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

Araştırmanın katılımcılarını genel özellikleriyle tanımak amacıyla katılımcıların tanıtıcı özelliklerine ilişkin bilgiler tablolafıtırılmıştır. Gizlilik ilkesi çerçevesinde, görüşülen annelerin isimleri kullanılmamış, görüşme sırasına göre bir düzenleme yapılmıştır.

Aşağıda yer alan izelge 2.1'de araştırma sürecinde görüşülen zihinsel engelli çocuğa sahip annelerin çocukları için hizmet aldıkları rehabilitasyon merkezinin bulunduğu ilçelerin bilgisi, yaşları, eğitim durumları, meslekleri ve medeni durumlarına dair bilgiler yer almaktadır.

Çizelge 2.1. Annelere İlişkin Sosyo-Demografik Bilgiler

Görüşme Numarası	İlçe	Yaşı	Eğitim Durumu	Mesleği	Medeni Durumu
1	Altındağ	37	İlkokul	Ev Hanımı	Evli
2	Altındağ	36	İlkokul	Ev Hanımı	Evli
3	Keçiören	24	Lise	Ev Hanımı	Evli
4	Keçiören	39	İlkokul	Ev Hanımı	Evli
5	Altındağ	41	Ortaokul	Ev Hanımı	Boşanmış (2 Yıl)
6	Altındağ	24	Ortaokul	Ev Hanımı	Evli
7	Keçiören	40	İlkokul	Ev Hanımı	Evli
8	Keçiören	42	İlkokul	Aşçı	Boşanmış (8 Yıl)
9	Keçiören	33	Lise	Ev Hanımı	Evli
10	Keçiören	31	Lise	Ev Hanımı	Evli
11	Çankaya	36	İlkokul	Ev Hanımı	Evli
12	Çankaya	37	Lise	Ev Hanımı	Evli

Araştırma sürecinde Altındağ'dan 4, Keçiören'den 6 ve Çankaya'dan 2 olmak üzere toplam 12 anne ile derinlemesine görüşme gerçekleştirilmiştir. Görüşülen zihinsel engelli çocuğa sahip annelerin yaş aralığı 24 ile 42 yaş arasında değişmekte iken yaş ortalamaları 35'tir.

Görüşülen annelerin 6'sı ilkokul mezunu, 2'si ortaokul mezunu ve 4'ü ise lise mezunudur. Araştırmaya katılan annelerin eğitim düzeyleri arasında belirli bir fark gözlenmezken eğitim düzeylerinin ilk ve orta derece olduğu söylenebilir. Görüşülen annelerden zihinsel engelli çocuğu için hizmet aldığı rehabilitasyon merkezinin bulunduğu ilçeler göz önünde bulundurulduğunda Altındağ'da hizmet alan annelerin ilkokul (2) ve ortaokul (2) mezunu olduğu, Keçiören'de hizmet alan annelerin ilkokul (3) ve lise (3) mezunu olduğu, Çankaya'da hizmet alan annelerin ilkokul (1) ve lise (1) mezunu olduğu görülmektedir.

Görüşülen annelerden sadece 1'i aşçı olarak çalışmakta iken diğer annelerin ev hanımı olduğu görülmüştür. Zihinsel engelli çocuğun eğitimi için rehabilitasyon merkezine gidiş-geliş sürecinde genellikle annelerin refakati söz konusu olduğu için görüşülen annelerin tamamına yakınının ev hanımı olduğu görülmektedir. Çalışmak isteyen anneler olsa bile çocuğun bakımını üstlendiği için çalışmadığı bilgisine ulaşılmıştır.

Araştırma sürecinde görüşülen annelerin ifadeleriyle bu durum daha açık bir şekilde anlaşılmaktadır:

“Boş vaktimiz zaten hiç kalmıyor. Dakikalarla yarışarak yaşıyoruz, benim özellikle hiç kalmıyor. Çünkü sürekli ne evin işini bitirebiliyorum, Hakanla birlikte okula gidip geldiğim için küçük çocuk da yanımda. Evin işi bitmiyor, onlarla ilgilenmem bitmiyor. Hakan'ın egzersizlerini yaptırmaya bile yetişemiyorum. İşte dışarıdan ne kadar alabilirsek.. Evde onunla ilgileneceğim kadar ilgileniyorum ama yetişemiyorum. Zaten akşam 6 da falan geliyoruz eve, bitiyor, gün bitiyor yani. Yemek yiyip, ödevini yapıp yatıyor Hakan, bir şey kalmıyor.” (10, Keçiören, 31, Lise, Orta Düzeyde Zihinsel Gelişme Geriliği).

“Çalışmayı hiç düşünmedim. Çünkü Kemal'i hiç kimseye bırakıp da çalışmam. Kimseye de güvenmiyorum. Hiç kimse benim gibi bakamaz.” (7, Keçiören, 40, İlkokul, Ağır Düzeyde Zihinsel Gelişme Geriliği).

Çizelge 2.1'de görüldüğü üzere annelerden 2'si eşinden boşanmış iken, 10 anne resmi nikâhlı olarak eşleriyle birlikte yaşamaktadır. Görüşülen annelerden 2'sinin daha önce geniş aile ile birlikte yaşama geçmişi varken görüşülen annelerin tümü hali hazırda çekirdek aile içerisinde yaşamaktadır. Görüşülen 12 anneden 10'u eşi ile resmi nikâhlı ve birlikte yaşamaktayken, 2 anne boşanmıştır. Boşanma nedenlerine bakıldığında eş ve eşin akrabalarından kadına yönelik aile içi şiddet ve madde kullanımı gibi durumlar göze çarpmaktadır.

Çizelge 2.2. Ailelerin Bazı Özellikleri

Aşağıda yer alan Çizelge 2.2’de araştırma sürecinde görüşülen zihinsel engelli çocuğa sahip annelerle görüşme numarası, eşlerinin yaşı, eğitim durumu ve mesleğine dair bilgiler ile kaç yıllık evli oldukları ve aylık ortalama gelirlerine dair bilgiler yer almaktadır.

Görüşme Numarası	Eşin Yaşı	Eşin Eğitim Durumu	Eşin Mesleği	Kaç Yıllık Evli	Aylık Ortalama Gelir
1	40	Lise	Güvenlik Görevlisi	14	1.900
2	38	İlkokul	Temizlikçi	18	1.200
3	28	Lise	Camcı	4	1.500
4	41	İlkokul	Camcı	21	-
5	43	-	-	-	-
6	28	İlkokul	İnşaat İşçisi	6	-
7	42	Ortaokul	Oto Tamircisi	20	1.900
8	43	-	-	-	1.900
9	-	Lise	Pastaneci	11	Orta Gelir
10	31	Lise	-	10	1.250
11	35	İlkokul	-	14	1.000
12	40	Üniversite	Memur	18	3.000

Görüşülen zihinsel engelli çocuğa sahip annelerin eşleriyle ilgili verdikleri bilgiler doğrultusunda; zihinsel engelli çocuğa sahip babaların yaş aralığı 28 ile 43 aralığında ve yaş ortalamalarının 37,2 olduğu görülmektedir. Aileler ele alındığında, genellikle, babanın anneden 2-3 yaş büyük olduğu söylenebilmektedir.

Görüşülen annelerin zihinsel engelli çocuğu için hizmet aldığı rehabilitasyon merkezinin bulunduğu ilçeler göz önünde bulundurulduğunda; Altındağ’da hizmet

alan annelerin eşlerinin güvenlik görevlisi, temizlikçi, inşaat işçisi pozisyonunda bir yere bağlı olarak çalıştığı; Keçiören’de hizmet alan annelerin eşlerinin camcı, oto tamircisi, pastaneci pozisyonunda esnaflık yaptığı; Çankaya’da hizmet alan annenin eşinin ise kamuda memur pozisyonunda çalıştığı görülmektedir.

Görüşülen annelerin belirttiğine göre eğitim durumu hakkında bilgi alınan on babadan 4’ünün ilkokul, 1’inin ortaokul, 4’ünün lise ve 1’inin üniversite mezunu olduğu bilgisine ulaşılmıştır. Babaların eğitim seviyesinin annelerin eğitim seviyesinden daha iyi olduğu görülmektedir.

Görüşülen annelerin evlilik süreleri ele alındığında 4 ile 21 yıl arasında değişen ve ortalama 13,6 yıllık aile hayatlarının olduğu görülmektedir. Ailelerin maddi gelir durumuna bakıldığında aylık ortalama gelirlerinin 1.200 TL ile 3.000 TL arasında değiştiği görülmektedir. Görüşülen annelerin büyük çoğunluğu, aylık gelirlerinin çoğu zaman masraflarını karşılamaya yetmediğini, gelirlerinin giderlerini karşılama konusunda yetersiz kaldığını belirtmektedir. Araştırma sürecinde görüşülen annelerin ifadeleri bu durumu daha net bir şekilde açıklamaktadır:

“Zaten asgari ücret alıyorsun, asgari ücret kaç oldu? 1 oldu. 1 liranın bunu kiraya mı verecen, elektiriğe mi verecen, suya mı verecen? Ev mi alacan? Yani ne yapacaksın bununla çocukları mı geçindireceksin. Ne yapacaksın yani?” (2, Altındağ, 36, İlkokul, Orta Düzeyde Zihinsel Gelişme Geriliği).

“Yaa ona göre mesela idareli kullanıyoruz, halince yetireceksin, yetmeyince ne yapacan. Bir ay beklemen lazım tekrar onu. Yetmiyor ama yetiyor işte..” (11, Çankaya, 36, İlkokul, Orta Düzeyde Zihinsel Gelişme Geriliği).

Çizelge 2.3. Ailelerin Çocuklarına Dair Bazı Bilgiler

Aşağıda yer alan Çizelge 2.3’te araştırma sürecinde görüşülen zihinsel engelli çocuğa sahip annelerin sahip olduğu çocuk sayısı, zihinsel engelli çocuk sayısı,

zihinsel engelli çocuğunun yaşı ile zihinsel engelli çocuğun davranışsal engellilik derecesine dair bilgiler yer almaktadır.

Görüşme Numarası	Çocuk Sayısı	Zihinsel Engelli Çocuk Sayısı	Zihinsel Engelli Çocuğun Cinsiyeti	Zihinsel Engelli Çocuğun Yaşı	Çocuğun Davranışsal Engellilik Derecesi
1	1	1	Erkek	13	Orta Düzeyde
2	2	1	Erkek (Büyük)	9	Orta Düzeyde
3	1	1	Kız	4	Hafif Düzeyde
4	3	1	Erkek (Orta)	15	Orta Düzeyde
5	3	1	Erkek (Küçük)	6	Orta Düzeyde
6	2	1	Erkek (Küçük)	5	Hafif Düzeyde
7	2	1	Erkek	12	Ağır Düzeyde
8	4	1	Kız (Büyük)	17	Ağır Düzeyde
9	1	1	Erkek	10	Hafif Düzeyde
10	1	1	Erkek	9	Orta Düzeyde
11	3	1	Erkek	9	Orta Düzeyde
12	2	1	Kız (Küçük)	5	Hafif Düzeyde

Görüşülen ailelerde en az 1, en çok 4 çocuk bulunmaktadır. Ailelerin ortalama çocuk sayısı 2,1'dir. Görüşülen ailelerden 4'ünün tek çocuğu, 4'ünün 2 çocuğu, 4'ünün ise 2'den fazla çocuğu bulunmaktadır. Ailelerin sahip olduğu zihinsel engelli çocuklardan 9'u erkek çocuk 3'ü de kız çocuktur.

Zihinsel engelli çocukların yaşı dikkate alındığında çocukların 4–17 yaş aralığında oldukları görülmektedir. Çocukların yaş ortalaması 9,5'tir. Çocuğun davranışsal (psikolojik) engellilik derecesi dikkate alındığında; çocukların 6'sının orta düzeyde zihinsel gelişme geriliği, 4'ünün hafif düzeyde zihinsel gelişme geriliği, 2'sinin ağır düzeyde zihinsel gelişme geriliğinin olduğu görülmektedir.

Görüşülen annelerin zihinsel engelli çocuğu için hizmet aldığı rehabilitasyon merkezinin bulunduğu ilçeler göz önünde bulundurulduğunda; Altındağ'da hizmet alan annelerin sahip olduğu zihinsel engelli çocukların 3'ü orta düzeyde zihinsel gelişme geriliği, 1'i ağır düzeyde zihinsel gelişme geriliği, Keçiören'de hizmet alan annelerin sahip olduğu zihinsel engelli çocukların 2'si hafif düzeyde zihinsel gelişme geriliği, 2'si orta düzeyde zihinsel gelişme geriliği, 2'si ağır düzeyde zihinsel gelişme geriliği; Çankaya'da hizmet alan annelerin sahip olduğu zihinsel engelli çocukların 1'i hafif düzeyde zihinsel gelişme geriliği, 1'i orta düzeyde zihinsel gelişme geriliği göstermektedir.

2.9. Veri Toplama Yöntem ve Araçları

Olgubilim araştırmalarında araştırmanın veri kaynakları araştırmanın odaklandığı olguyu yaşayan ve bu olguyu dışa yansıtabilecek bireyler ya da gruplardır ve olgubilim araştırmalarında temel veri toplama aracı görüşmedir (Yıldırım ve Şimşek, 2013, s:80). Bu nedenle araştırmadaki veriler zihinsel engelli çocuğa sahip annelerle gerçekleştirilen derinlemesine görüşmeler yoluyla elde edilmiş ve gözlemden de yararlanılmıştır. Annelerle yapılan görüşmeler sırasında tutulan gözlem notları, verilerin bilgiye dönüştürülmesi aşamasında göz önünde bulundurulmuştur.

“Şiddet”, “Kadına yönelik şiddet” ve “Kadına yönelik aile içi şiddet” bağlamında literatürde var olan araştırmalarda yer alan sorular gözden geçirilmiş, incelenen araştırmalar (Akadlı-Ergöçmen ve ark., 2009; Altınay ve Arat, 2008; Aysan ve Özben, 2007; Bozkurt, 2011; Eripek, 2005; HÜNEE, 2008; Işıkhan, 2005a; Işıkhan, 2005b; KSGM, 2008; Stewart ve Robinson, 1998; Yaman-Efe ve Ayaz, 2010) dikkate alınarak “Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu” (Ek-1) hazırlanmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme formunun ilk kısmında aileye ilişkin sosyo-demografik bilgileri içeren sorular, ikinci kısmında ise aileye ilişkin sorular, kadına yönelik aile içi şiddete ilişkin sorular ve şiddetin çözümüne ilişkin sorular yer almıştır. Veriler, yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşmeler yoluyla toplanmıştır. Bu araştırmada

zihinsel engelli çocuğa sahip annelerin şiddete maruz kalma durumu ve zihinsel engelli çocuklarıyla ilgili yaşadıkları deneyimler derinlemesine görüşmelerde onların kendi bakış açılarıyla ele alınmış ve anlaşılmaya çalışılmıştır. Bununla birlikte zihinsel engelli bir çocuğa sahip olmanın aile içi ilişkilere nasıl etkide bulunduğu da anlaşılmaya çalışılmıştır.

Derinlemesine görüşmeler, görüşmecilerin onayı alındıktan sonra çocukları için hizmet aldıkları rehabilitasyon merkezlerinde, kendilerini güvenli hissedebilecekleri bir ortamda gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler başlamadan araştırmacı katılımcılara kendini tanıtmış, çalışmanın gönüllülük esasına dayandığını bildirerek araştırmanın konusu ve amacı hakkında ve görüşme sonucunda elde edilecek bilgilerin araştırma dışında başka bir amaçla kullanılmayacağı hakkında katılımcılara bilgi verilmiştir. Görüşme sürecinde ses kayıt cihazı kullanılması konusunda katılımcıların onayı alınmış ve ses kayıt onayı vermeyen bir katılımcı ile yapılan görüşmede ses kaydı alınmayarak görüşme esnasında not tutulmuştur. Araştırmacı, katılımcıların kendisinden herhangi bir hizmet talebinde bulunmamaları ve etik bir sorunla karşılaşmamak amacıyla görüşmelerin amacını ve içeriğini katılımcılara açıklamıştır. Katılımcıların bu bilgileri edinebilecekleri “Bilgilendirilmiş Onam Formu” hazırlanmış ve görüşmelere başlamadan önce bu form katılımcılara okunmuştur. Görüşme formu hazırlandıktan sonra araştırmanın amacına uygun zihinsel engelli çocuğa sahip bir anne ile örnek çalışma yapılarak sorular sınanmış ve örnek çalışma sonrası veriler toplanmaya başlanmıştır.

2.10. Verilerin Değerlendirilmesi ve Yorumlanması

Olgubilim araştırmalarında veri analizi, olayların anlaşılmasına yönelik olduğu için yapılan içerik analizinde olguyu tanımlayabilecek temalar ortaya çıkarılmaya çalışılmaktadır. Sonuçlar betimsel bir anlatımla sunulmakta ve sıklıkla doğrudan alıntılara yer verilmektedir. Ayrıca ortaya çıkan temalar çerçevesinde elde edilen bulgular açıklanarak yorumlanmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2013, s:81).

Bu çalışmada, araştırmacı tarafından hazırlanan yarı-yapılandırılmış görüşme formu ile toplanan veriler, araştırmacı tarafından değerlendirilmif ve yorumlanmıştır. Yarı-yapılandırılmış görüşme formuyla toplanan verilerin yorumlanmasında betimsel analiz kullanılmıştır. Katılımcılarla yapılan görüşmelerden önce ele alınan temalar literatür taraması çerçevesinde araştırmanın amaçlarına uygun biçimde ana hatlarıyla belirlenerek görüşmeler tamamlandıktan sonra tekrar gözden geirilmif ve görüşmelerin kapsamına göre tekrar düzenlemeler yapılmıştır.

Betimsel analizde, araştırma sürecinde elde edilen veriler daha önceden belirlenmiş olan temalara göre özetlenir ve yorumlanır. Betimsel analizde görüşülen ya da gözlenen katılımcıların düşüncelerini yansıtma için alıntılara yer verilir. Bu analizde amaç, elde edilen verileri düzenlenmiş ve yorumlanmış Şekliyle ortaya koymaktır. Bu nedenle veriler önce sistematik bir biçimde betimlenir ve bu betimlemeler yorumlanarak neden-sonuç ilişkileri irdelenir ve bir takım sonuçlara ulaşılır. Betimsel analiz 1) betimsel analiz için bir ereve oluşturma, 2) tematik çerçeveye göre verilerin işlenmesi, 3) bulguların tanımlanması ve 4) bulguların yorumlanması Şeklinde 4 temel aşamadan oluşur (Yıldırım ve Şimşek, 2013, s:256).

Verilerin analizi sürecinde, öncelikle görüşmede alınan ses kayıtları yazıya aktarılmıştır. 12 anne ile gerçekleştirilen görüşmelerde; 1 anne ile yapılan görüşme ses kaydına izin verilmediği için görüşme notu Şeklinde, 11 anne ile yapılan görüşmede ise ses kayıt dökümü Şeklinde dir. Tüm veriler yazıya döküldükten sonra, araştırmacı tarafından bütün ses kayıtları 3 kez dinlenmiş ve ses kayıt dökümleri de 3 kez baştan sona okunmuştur. Ardından ses kayıt dökümleri araştırmanın amacına uygun bir Şekilde zet sayılabilecek kavramlarla gruplanmıştır.

Literatür çerçevesinde hazırlanan araştırma soruları ve literatür taraması sonucu elde edilen bilgilerden yola çıkılarak veri analizi için bir ereve oluşturulmuş ve bu bağlamda veriler seçilerek anlamlı bir biçimde bir araya getirilmifdir. Son aşamada düzenlenen veriler tanımlanarak gerekli yerlerden doğrudan alıntılar yapılmıştır (Yıldırım ve Şimşek, 2013, s:257). Ayrıca görüşme

sürecinde yapılan gözlemler sonucu ortaya çıkan bilgi notları, ses kayıt dökümlerinin gerçekleştirilmesinin ardından not edilmiş ve veri analizi sürecinde yararlanılmıştır.

2.11. Araştırma Etiği

Kadın refahı, engelli refahı ve aile refahı açısından literatüre katkı sağlayabilecek bu araştırma, gerçeği ortaya koymak ve güvenilir bir biçimde paylaşmak amacıyla yürütülmüştür. Bu süreçte yapılan bütün görüşmelerde, katılımcılara “Bilgilendirilmiş Onam Formu” okunarak, araştırmanın amacı hakkında bilgi ile görüşme esnasında ses kayıt cihazı kullanılacağı bilgisi verildikten sonra, onayları ile araştırmaya katılımları sağlanmıştır.

Araştırmanın raporlaştırılması sürecinde, katılımcılara görüşme sırasına göre numara verilmiş ve kimlikleri gizli tutularak mahremiyet hakları korunmaya çalışılmıştır. Araştırmaya katılan annelerin ifadeleri değiştirilmeden, ifade ettikleri şekliyle paylaşılmıştır.

2.12. Araştırmanın Güvenirliği ve Geçerliliği

Araştırmacı, araştırma sürecine başlamadan önce zihinsel engelli çocuğa sahip ailelerle ilgili alanyazın okumaları yapmış ve zihinsel engelli çocuğa sahip ailelerin çocukları için hizmet aldığı özel kurum ve kuruluşlarda bulunarak sosyal hizmet uygulamaları gerçekleştirmiş, gözlemlerde bulunmuş ve deneyim kazanmıştır. Ayrıca, araştırma sürecinde gerçekleştirilen derinlemesine görüşmeler ve yoğun betimlemeler yoluyla araştırmanın geçerliliğinin artırıldığı söylenebilir.

Derinlemesine görüşmeler sürecinde katılımcıların verdikleri bilgilerin hatırlatılarak katılımcıların verdiği yanıtların sınanması, araştırmacının her görüşme öncesinde ve sonrasında öz eleştiri yapması ve bir sonraki görüşme için eksikliklerini gözden geçirmesi araştırmanın güvenirliliğine işaret etmesi bakımından önemlidir. Bunun yanı sıra araştırmacının “Bireylerle Sosyal Hizmet Uygulamaları”

kapsamında görüşme teknikleri konusunda bilgi, beceri ve değer temeline sahip olması araştırmanın güvenilirliği açısından önemlidir.

2.13. Araştırmanın Süre ve Olanakları

Ankara ili Altındağ, Keçiören ve Çankaya ilçelerinde 30.04.2015 - 01.07.2015 tarihleri arasında gerçekleştirilen alan araştırmasının tüm maliyeti araştırmacı tarafından karşılanmıştır.

3. BULGULAR

Bu araştırma nitel çalışma deseninde gerçekleştirildiği için, katılımcıların şiddet öykülerinin daha iyi anlaşılabilmesi amacıyla; katılımcıların kendilerine, eşlerine ve çocuklarına ilişkin bazı tanıtıcı bilgilere yer verilmiştir. Bulgular bölümünün ikinci aşamasında zihinsel engelli çocuğa sahip annelerin aile içi şiddet algılarına; anne-babaların kök ailede şiddet öyküsüne; eş, zihinsel engelli çocuk ve eşin akrabaları tarafından kadına yönelik aile içi şiddete ve kadının maruz kaldığı toplumsal şiddete yer verilmiştir. Ardından aile içi şiddetle başatme yollarına ve zihinsel engelli çocuğa sahip olmanın aile içi ilişkilere yansımalarına yer verilerek son olarak aile içinde birleştirici bir güç olarak zihinsel engelli çocuk ele alınmıştır.

Araştırma sürecinde görüşülen zihinsel engelli çocuğa sahip annelerin ifadelerinden alıntı yapıldığında; belirtilen ifadelerden sonra, sırasıyla, anne ile görüşme sırası, annenin zihinsel engelli çocuğu için hizmet aldığı rehabilitasyon merkezinin bulunduğu ilçe, annenin yaşı, annenin eğitim durumu ve zihinsel engelli çocuğun davranışsal engellilik derecesi bilgilerine yer verilmiştir. Yapılan alıntılarda katılımcıların söz ettiği çocuk isimleri ve yer isimleri katılımcıların gizliliğini sağlamak amacıyla farklı isimler kullanılarak değiştirilmiştir.

Araştırma kapsamında derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilen annelerden elde edilen veriler belirlenen temalar çerçevesinde özetlenmiş ve yorumlanmıştır. Görüşülen annelerin görüşlerini yansıtmak amacıyla alıntılara yer verilmiş ve bu betimlemeler yorumlanmıştır.

3.1. Aile İçi Şiddet: “Şiddet, yani anlatılması çok zor bir şey.”

Zihinsel engelli çocuğa sahip annelerden şiddetin ve aile içi şiddetin tanımı ve bu konudaki düşüncelerini paylaşmaları istendiğinde şiddetin biçimleri üzerinden

örnek verilerek tanımlamalar yapılmıştır. Anneler, şiddeti “*anlatılması çok zor bir şey*” olarak vurgulamaktadırlar.

“*Şiddet; bağırma, kavga, dövme bunlar geliyor aklıma.*” (4, Keçiören, 39, İlkokul, Orta Düzeyde Zihinsel Gelişme Geriliği).

“*Aile içi şiddet.. Şiddet yani anlatılması çok zor bir şey.. Olmaması gereken bir şey*” (5, Altındağ, 41, Ortaokul, Orta Düzeyde Zihinsel Gelişme Geriliği).

“*Çok kötü bir şey, insanlık dışı bir şey yani ne diyeyim başka. Yakıştıramıyorum yani.*” (12, Çankaya, 37, Lise, Hafif Düzeyde Zihinsel Gelişme Geriliği).

Aile içi şiddeti, kadına yöneltilen boyutuyla vurgulayan annelerin genellikle fiziksel ve sözel şiddet üzerinden tanımlama yaptığı, duygusal şiddete çok az değindiği, ekonomik şiddet, cinsel şiddet ve tek taraflı ısrarlı takip gibi şiddetin farklı türleri üzerinden aile içi şiddet tanımı yapmadıkları ve örnek vermedikleri gözlemlenmiştir.

“*Fiziksel olarak darbeler, sözel olarak çok kötü ağır laflar, küfürler.*” (6, Altındağ, 24, Ortaokul, Hafif Düzeyde Zihinsel Gelişme Geriliği).

“*Şiddet deyince, sesi yükseltmek, karşındakine hakaret etmek. Daha ileriye gidip hani, vurmak. Korkutmak yani, kısaca.. Korkutmaya çalışmak ya da güç gösterisi. Benim gözümde şiddet bu.*” (9, Keçiören, 33, Lise, Hafif Düzeyde Zihinsel Gelişme Geriliği).

“*Kadına yönelik şiddet deyince mesela, eşine sopa atanlar değil mi? ... Bilmem. Bir şey gelmiyor. Öyle bir şey, çok kötü bir şey. Mesela her zaman anlaşmak, doğru yola gitmek daha iyi bir şey. Yani eşiyile her zaman dövüşüp de işkence yapmak çok kötü bir şey. Biz öyle bir şey görmedik de yaşamadık da.*” (11, Çankaya, 36, İlkokul, Orta Düzeyde Zihinsel Gelişme Geriliği).

Aile içi şiddeti tanımlarken çoğu anne erkeğin kadına uyguladığı şiddet üzerinden örnek vermekle birlikte bir annenin engelli çocuğuna uyguladığı şiddeti örnek göstererek şiddeti açıklamaya çalışması dikkat çekicidir.

“Kötü bir şey tabi ki. Yani kesinlikle yapmak istemediğim bir şey. Yaptıktan sonra ben de her anne gibi çok çok pişman oluyorum, ağlıyorum üzülüyorum ama o anda gerçekten kendinizi tutamıyorsunuz. Yani o çocuğa (engelli çocuğuma) vurmak çok kötü bir şey.” (10, Keçiören, 31, Lise, Orta Düzeyde Zihinsel Gelişme Geriliği).

3.1.1. Anne-Babanın Kök Ailede Şiddet Öyküsü: “Aman sus kızım, ayıp olur.”

Kök ailede yaşanan şiddet durumu ele alındığında; annelerin kök ailelerinde genellikle fiziksel şiddeti az yaşadıkları fakat duygusal ve sözel şiddete daha fazla maruz kaldıkları söylenebilir.

“Yok, şiddet görme değil de, biraz, hani şey olarak, biraz bastırды, yani öyle diyeyim. Hani mesela düşüncelerimi ifade etme özgürlüğümü kısıtladılar. “Aman sus kızım ayıp olur” sürekli annemin şeyi o. Mesela hani hep hakkımı, haksız durumdayım ama annem “aman sus kızım ayıp olur” ya da böyle sürekli “ayıp olur” şeyiyle sürekli susturdu. Abilerim falan da öyle mesela, annem ağabeylerime de öyle yaptı, şimdi mesela hepimizde var o basıklık.” (3, Keçiören, 24, Lise, Hafif Düzeyde Zihinsel Gelişme Geriliği).

Aile içinde “evin tek çocuğu olma” durumunun kök ailede görülen şiddet düzeyini azalttığı söylenebilir.

“Valla bir kere babamdan tokat yedim başka da yemedim. O da anneye karşı gelmişim o zaman, yok görmedim. Bir evin bir kızımı zaten, şımarık büyüdüm, yani yok görmedim.” (1, Altındağ, 37, İlkokul, Orta Düzeyde Zihinsel Gelişme Geriliği).

Görüşülen bir annenin, babasının ilgisizliği ile eşinin ilgisizliğini özdeşleştirdiği ve kök ailede görülen şiddet ile ilgili sorular sorulduğunda babasının ilgisizliğini ifade ettiği görülmüştür.

“Valla, babam kendi halinde, çok fazla karışmazdı. O da çok ilgisizdi. Mesela bizim okula giderken kaçınıcı sınıfa gittiğimizi bile bilmezdi. Öyle söyleyeyim. Ama hani ihtiyaçlarımızı karşılardı ama hani böyle ayrı bir ilgi duyayım, ayrı bir şey yapayım yoktu yani. O da işe gidip geliyordu işte. Aynı benim eşim gibi..” (3, Keçiören, 24, Lise, Hafif Düzeyde Zihinsel Gelişme Geriliği).

Çocukluk döneminde kök ailede görülen şiddet ele alındığında, ekonomik koşulların kök ailede şiddet görme durumunu etkilediği söylenebilir.

“Yaa sesleri yükseliyordu. Hani o zaman geçim sıkıntısı biraz daha fazlaydı. Ben memur bir ailenin çocuğuyum. Hani daha farklıydı. Geçim sıkıntısı vardı, o zaman sesleri yükseliyordu. Ha, şiddet vurma kırma olmuyordu tabi ki ama sesleri yükseliyordu.” (9, Keçiören, 33, Lise, Hafif Düzeyde Zihinsel Gelişme Geriliği).

Zihinsel engelli çocuğa sahip anneler genellikle eşinin çocuklukta kök ailesinden gördüğü şiddet konusunda bilgi sahibi değilken eşiyile çocukluk döneminde aynı sosyal çevreyi paylaşan annelerin eşinin çocukluk dönemine yönelik verdikleri bilgi önemlidir.

“Yok, yaa (eşim) çok küçükken çok ağır travmalar şeyler geçirdiğini konuşuyorlardı filan ama küçüklükten.” (6, Altındağ, 24, Ortaokul, Hafif Düzeyde Zihinsel Gelişme Geriliği).

Keçiören, Altındağ ve Çankaya ilçeleri göz önünde bulundurulduğunda Keçiören ve Altındağ'daki rehabilitasyon merkezlerinden çocukları için hizmet alan annelerin kök ailelerinde şiddet öyküsüne rastlanırken Çankaya'daki anneler,

kendilerinin ve eşlerinin kök ailelerinde şiddete maruz kalmadıklarını ifade etmişlerdir.

3.1.2. Eş Tarafından Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet

Araştırma sürecinde görüşülen, zihinsel engelli çocuğa sahip annelerin aile içinde eşleri tarafından maruz kaldıkları şiddet ele alındığında, duygusal şiddete daha fazla maruz kaldıkları söylenebilir. Anneler fiziksel şiddete maruz kalmadıklarını, kalsalar da fiziksel şiddetin çok yaygın olmadığını ifade etmişlerdir. Bununla birlikte annelerin duygusal şiddetten sonra en çok sözel ve ekonomik şiddete maruz kaldıkları göze çarpmaktadır.

3.1.2.1. Duygusal Şiddet: “Fedakârlığa Karşı İlgisizlik”

Zihinsel engelli çocuğa sahip annelerin aile içinde eşi tarafından maruz kaldığı şiddetin en çok göze çarpan boyutunu duygusal şiddet olduğu belirtilebilir. Duygusal şiddetin en keskin biçimi olarak ise “*ilgisizlik*” göze çarpmaktadır.

“Zeynep’i ben taa küçüklüğünden tut ablam, ben kendi omuzlarıma aldım, babanın hiç ilgisi yoktu çocuklarına, sabah gidiyordu işe, akşam çıkıp geliyordu. Gelip yemeğini yiyip yatıyordu. Hani çocuğunun derdi neymiş, ağrısı neymiş, problemi neymiş..” (8, Keçiören, 42, İlkokul, Ağır Düzeyde Zihinsel Gelişme Geriliği).

“Yani dediğim gibi ondan (eşimden) pek bir destek istemiyorum. O olayı geçmiş durumdayım yani. İstedğim zamanlarda karşılığını bulamadım. İşte bende bir küskünlük oluştu falan. Zaten o kadar da kendi halime uğraşıyorum yapabildiğim kadarıyla.” (10, Keçiören, 31, Lise, Orta Düzeyde Zihinsel Gelişme Geriliği).

“Bir de işte eşimin, artık duyarsız mı diyeyim, umursamaz mı diyeyim, biraz da onun o şeyinden şikâyetçiyim.” (3, Keçiören, 24, Lise, Hafif Düzeyde Zihinsel Gelişme Geriliği).

“(Eşim) Hiç sorumluluk falan almaz. Sürekli benim üzerimde olduğu için. Boş zamanlarda da pek evde durmaz. O yüzden..” (6, Altındağ, 24, Ortaokul, Hafif Düzeyde Zihinsel Gelişme Geriliği).

“Benim tek psikolojik şiddetim işte dediğim gibi, onun umursamayışı veya üşengeçliği.” (10, Keçiören, 31, Lise, Orta Düzeyde Zihinsel Gelişme Geriliği).

Zihinsel engelli çocuğa sahip annenin bazı durumlarda şikâyetinde bulunması ve tartışmada odağın engelli çocuğa yönelmesi babayı rahatsız etmekte ve buna tepki olarak babanın kızgınlığını anneye yönelttiği görülebilmektedir.

“Beni mesela çocuk çok yoruyor, ondan şikâyet ediyorum, o da bana şikâyet ettiğim için kızıyor. Ama çocuğa öyle değil, çocuğumuza bir davranış değişikliği olmadı yani. ... Yani, hani ben şikâyet ettiğim zaman şikâyet etmeme kızıyor. Ama kendisi de bana destek olmuyor o konuda.” (3, Keçiören, 24, Lise, Hafif Düzeyde Zihinsel Gelişme Geriliği).

“Tartışmada kaynaklanan, Hakan her zaman için. Hakan’ın kusma problemi var, genelde ben ona sinirleniyorum, ağlıyorum, eşim bana ağladığım üzüldüğüm veya uzattığım için kızıyor. Ben de diyorum hani “böyle bir şey üzülebilirim yani, ben bir insanım üzüürüm, buna karışma” diyorum. Sorunumuz oradan kaynaklanıyor. Başka bir şey değil. Her zaman Hakan’ın üstünden kaynaklandı sorunlar. Bir yerde kabullenemiyoruz, bir yerde birbirimize destek olmasını bilmiyoruz. Hani karşılıklı. Anlatmayı bilmiyoruz birbirimize. Şimdi o kadar değil artık. Yani o sinirlenirse ben susuyorum, ben

sinirlenirsem o. En azından onları öğrendik.” (10, Keçiören, 31, Lise, Orta Düzeyde Zihinsel Gelişme Geriliği).

Zihinsel engelli çocuğa sahip annenin yaşadığı zorluklar karşısında babadan destek ve teselli beklerken babanın “kızarak” tepki vermesi de duygusal şiddetin bir yönü olarak ele alınabilir.

“Hakan. Yani Hakan’ın konularında anlaşıyor hep dediğim gibi o bir şey yapıyor, anlaşıyor değiliz aslında ama benim ondan beklentilerim oluyor, o yapmıyorsa ben kızıyorum. İşte o benim çok üzüldüğüm zamanlarda çok kızar. Çok abartıyorsun, çok üzülyyorsun. Hani çok üzülse de bu böyle. Tek sorunum teselli etmek yerine kızması. Yani ben bunu yüzüne de söyledim hani “Ben” diyor, “Teselli etmesini bilmiyorum” bu şekilde bir insanı da ben istemiyorum. Yani ben sana bir üzülyorsam, hayat arkadaşımın bir şey paylaşıyorsam, kızmak yerine teselli etmesini istiyorum. Onda anlaşıyoruz. Ona da artık ben alıştım. Artık ben umursamamaya başladım yani.” (10, Keçiören, 31, Lise, Orta Düzeyde Zihinsel Gelişme Geriliği).

“Valla yansıtmasa da ben, zaten tipiyle belli ediyor yani, surat asık. Yani aslında şey hani çocuk çok yorduğu için tek sıkıntımız o. Çok hareketli, bir yere gittiğimiz zaman sürekli böyle sağa sola, hani çok hiperaktif. O yoruyor yani. Onun dışında çocukla ilgili çocuğunu çok seviyor gerçekten ama hani bunu yaramazlıkları, başka bir çocuğa zarar vermesinden dolayı rahatsızlık duyuyor, çocuğa kızıyor, mesela ona kızdığı zaman ben ona kızıyorum, hani tartışmamızın nedeni bu yani çocukla alakalı. ... Benim eşimden beklentim şu, mesela çocuk hani çok yoruyor beni, söylüyorum hani yoruyor falan diye “Yapacak tabi, sen de temizleyeceksin” diyor. Benim yükümü hafifleteceği yerde o da öyle dediği zaman bana daha ağır geliyor yani hani. İkisinin birden stresini kaldırmaya çalışıyorum bu sefer. Yaa biraz açıkçası eşim ince ruhlu olmadığı için ben de ondan incelik bekliyorum. Olmadığı için, ondan biraz çatışıyoruz.” (3, Keçiören, 24, Lise, Hafif Düzeyde Zihinsel Gelişme Geriliği).

Zihinsel engelli çocuğa sahip anneler, eşlerinin kendilerine ve çocuğa zaman ayırmaması ve ilgilenmemesi nedeniyle zorluklar yaşamaktadır. İlgisizliğin nedenleri incelendiğinde babanın gün boyu çalışarak para kazandığı ve evin geçimini sağladığı, annenin ise çocuğa bakması gerektiği anlayışına sahip olduğu görülmektedir. Bu noktada toplumsal cinsiyet rollerinin ön plana çıktığı, toplumun babaya “para kazanma” ve “evin geçimini sağlama” sorumluluğu yüklerken anneye de “çocuğa bakma” ve “çocuğu büyütme” rolünü yükleyerek kadının kendine ayırdığı zamanı da azaltmaktadır.

“Yaa kendi şey olduğu için sürekli “ben inşaatta çalışıyorum, zaten yoruluyorum” diye bize hiç şey yapmaz. Boş kaldığı zamanlar bile evde pek durmaz. Yani çıkar gezmeye gider dolaşır şey yapar. Ama biz hiçbir şekilde...” (6, Altındağ, 24, Ortaokul, Hafif Düzeyde Zihinsel Gelişme Geriliği).

“Babası sabah işe gidiyor akşam geliyor yemeğini yiyip yatıyor. Sadece kendi annem manevi yönden destek oluyordu. Çocukluğunda da annemle babam yardımcı oluyordu.” (7, Keçiören, 40, İlkokul, Ağır Düzeyde Zihinsel Gelişme Geriliği).

“Hiç kimse yardım etmiyor, kendimize vakit diye bir şey yok. Ben zaten çocuğuma yetemiyorum. Kendime hiç bir şey kalmıyor. Hani kendim için yaptığım tek şey yediğim yemektir. Onu da hep beraber yiyoruz zaten. Eve yaptığım yemek. Ee üstümüz başımızı giymek zaten gayet doğal ihtiyaçlar. Onun haricinde kendime özel bir şey yapmıyorum yaa yapamıyorum. Hiç fırsatım olmuyor. Ama bu benim için yani dediğim gibi ben Hakan’la birlikte okula gidiyorum. Başka bir şekilde olsaydı. Buradaki okullardan birine gidiyor geliyor olsaydı hani sabah bırakıp öğlen alsaydım illa ki kendime vakit kalırdı ama bizim işimiz çok. Uzakta çünkü.” (10, Keçiören, 31, Lise, Orta Düzeyde Zihinsel Gelişme Geriliği).

Anneye yönelik duygusal şiddetin bir sebebi de annenin çocuğa uyguladığı fiziksel şiddet sonucu babanın anneye şiddet yöneltmesidir. Zihinsel engelli

çocuğuna şiddet uygulayan ve bu şiddet sonucu eşinden duygusal şiddet gören annenin ifadeleri şu şekildedir:

“Yani ama ben kızarım, arada bir vururum yalan değil. Ama eşim gerçekten el kaldırmaz.” ... “Bana kızar vurduğum için.” ... “Evet, ben çocuğa vurduğum için bana çok kızar.” (9, Keçiören, 33, Lise, Hafif Düzeyde Zihinsel Gelişme Geriliği).

Zihinsel engelli çocuğun yetiştirilme tarzı ile ilgili çatışmaların olduğu da görülmektedir. Babanın çocuğa oyuncak alması fakat annenin o oyuncakla çocuğun kendine zarar verebileceğini düşünmesi sonucunda da tartışmaların yaşandığı vurgulanmaktadır.

“Bir de işte Erdem’e ağır oyuncaklar alıp da çocuk hani “olur ya” dediğim şeyler oluyor, başka türlü sürtüşmemiz yok, sıkıntımız. ... Ne sıklıkta, genelde şu an Erdem büyüdükçe sorunlarımız da büyüyor. Erdem için oluyor. ... Hocam önceden yapbozla oynuyordu, mesela ondan sonra işte Legolarla oynuyordu. Başka şeylerdi. Şimdi bisiklet istedi. Babası doğum gününde kocaman bir bisiklet aldı. Ya hadi düşse bir şey olsa.. yani sürtüşmemiz buydu en son ki. Tekvandodaki bir arkadaşı bisiklete binerken düşmüş, taşın üstünden hoplamış, düşmüş. Ön dişlerine bütün tamamen dolgu, protez mi ne diyorlar onlar oynamış. Hadi yani. Yaa onu gördükçe, o bisikleti gördükçe daha kötü oldum yani. En son sürtüşmemiz buydu.” (9, Keçiören, 33, Lise, Hafif Düzeyde Zihinsel Gelişme Geriliği).

Yapılan görüşmelerde zihinsel engelli çocuktan kaynaklanmayan duygusal şiddet örnekleri de göze çarpmaktadır. Babanın psikolojik sorunlara sahip olması, duyarsız ve ilgisiz olması gibi durumlar sonucu annenin duygusal şiddete maruz kaldığı söylenebilir.

“Zaten eşimin de bir takım sorunları var. Nasıl diyeyim. Ben, genellikle ben o evi ayakta tutmaya çalışıyorum. Eşim hap kullanıyor. Onun bir şeyi vardır o eşyaları atması falan. Eşyaları çöpe atması, eşyaları kıyafetleri, kendi kıyafetlerini atması vardır. Psikolojikmen onları atması vardır. Ondan rahatsızlık duyuyorum. Ben kendim, o başka bir şey yok.” (2, Altındağ, 36, İlkokul, Orta Düzeyde Zihinsel Gelişme Geriliği)

“Anne babam sessiz insanlardı. Eşim çok gitmezdi. Benim anne babam, köylüydü, köyde yaşıyorlardı. Ben senede bir kere gidiyordum. Yılda bir kere.. 15-20 gün bilemedin 1 ay orada kalıyordum. Ama eşim hani ne gelirdi, ne arardı, ne sorardı. “Ne yapıyorsunuz?” diye. Biz işte orada 1 ay kalıyorduk. Sonra babam getirip beni oraya bırakıyordu.” (8, Keçiören, 42, İlkokul, Ağır Düzeyde Zihinsel Gelişme Geriliği).

Katılımcıların görüşleri değerlendirildiğinde, ailede zihinsel engelli çocuğun bulunmasının kadına yönelik aile içi duygusal şiddeti etkileyen önemli bir faktör olduğu dikkat çekerken, zihinsel engelli çocuğun psikolojik (davranışsal) engellilik derecesinin duygusal şiddetin fazla ya da az olmasını etkilemediği söylenebilir.

3.1.2.2. Fiziksel Şiddet: “O kadar değil.”

Görüşülen anneler fiziksel şiddetin yaygın olmadığını ifade etmekle birlikte annelerin gördüğü fiziksel şiddeti saklama eğiliminde oldukları, bu konuyu yüzeysel cevaplarla geçiştirmeye çalıştıkları gözlemlenmiştir. Örneğin, anneye fiziksel olarak şiddet görüp görmediği sorulduğunda *“O kadar değil.”* (6, Altındağ, 24, Ortaokul, Hafif Düzeyde Zihinsel Gelişme Geriliği) dediği halde şiddetin tanımını yaptığı kısımda şiddeti *“Fiziksel olarak darbeler, sözel olarak çok kötü ağır laflar, küfürler.”* (6, Altındağ, 24, Ortaokul, Hafif Düzeyde Zihinsel Gelişme Geriliği) şeklinde tanımlamış ve ardından bu durumlara maruz kaldığını ifade etmiştir. Bu durumu şu şekilde açıklamaya çalışmıştır:

“Yaa işte eşim inşaatta çalışmadığı durumlarda kışın çalışmadığı için çok ağır şeyleri geçirdiği için o şekilde davrandı ama yazın çok iyiyiz Allah’a şükür. Şimdi çalışmadığı için maddi durumlardan dolayı çok gerildiği için öyle davranıyor; ama yazın iyiyiz.” (6, Altındağ, 24, Ortaokul, Hafif Düzeyde Zihinsel Gelişme Geriliği).

“Fiziksel yok.. En fazla sinirlenince evden gidiyoruz.” (1, Altındağ, 37, İlkokul, Orta Düzeyde Zihinsel Gelişme Geriliği).

“Çok sinirli, asiydi eşim. Her türlü şeye sinirle tepki veriyordu. Ben de.. En büyük zaten şeyimiz bu.” (5, Altındağ, 41, Ortaokul, Orta Düzeyde Zihinsel Gelişme Geriliği).

Anneler genellikle babanın fiziksel şiddete değil sözel şiddete başvurduğunu belirtmektedir. Fakat asıl göze çarpan duygusal şiddetin en belirgin şiddet türü oluşudur. Fiziksel şiddet babanın anneye uyguladığı fiziksel zorbalığın yanı sıra çocuğun fiziksel bakım yükünün annenin üzerine “yıkılmasıyla” kendini daha belirgin olarak göstermektedir.

“Eşim fazla sevgi veremedi, çocuk bana bağlandı. Çocuk her şeyiyle bana bağlı.” (7, Keçiören, 40, İlkokul, Ağır Düzeyde Zihinsel Gelişme Geriliği).

“Betül’ün bütün ağırlığı bana ait yani bakım olarak, maddi olarak eşime ait, bakım olarak her şeyi bana ait yani öyle söyleyeyim.” (3, Keçiören, 24, Lise, Hafif Düzeyde Zihinsel Gelişme Geriliği).

“Mahmut’a olan alakası gayet iyi idi. Mahmut zaten düşküncü babasına. Arada bir işte kopukluklar oluyordu işte. Ne kadar da olsa benim kadar kimse anlayamıyordu Mahmut’un halini. Biraz daha sabırsız oluyorlardı, demek istediğim.” (5, Altındağ, 41, Ortaokul, Orta Düzeyde Zihinsel Gelişme Geriliği).

“Onun (eşinden bahsediyor) genelde pek bir yardımı olmuyor. Evde genelde her şeyin yükü benim üstümde. O yüzden zorlanıyorum zaten bir şeyleri yetiştiremiyorum o (eşi) da gelmiş olsa bile o saatten sonra tek yaptırdığı şey ödev oluyor. Bir tek o avantajım olabiliyor.” (10, Keçiören, 31, Lise, Orta Düzeyde Zihinsel Gelişme Geriliği).

“İlk oğlu olduğu için üzerine çok düşüyor. Çok seviyor şey yapıyor. Ama yine de ne bileyim inşaatlardan dolayı bir gün olsun boş kalmak istemiyor. Çünkü maddi durum çok şey oluyor burada her gün. O yüzden sürekli hem onunla uğraşmak, hem evle uğraşmak hem hastaneyle uğraşmak.. Yani çocuk ikisi bir de bu da var (küçük çocuğunu göstererek) anaokuluna gidiyor oğlum. Bu yanında kalıyor, oğlum az şey ediyor, bunun yanında durmak çok zor oluyor. Sürekli saat 9 da çık evden akşam 4 te gidiyoruz eve. Yemek yap temizlik yap falan filan nefes almaya falan vakit olmuyor. O yüzden çok ağır geçiriyorum şeyleri.” (6, Altındağ, 24, Ortaokul, Hafif Düzeyde Zihinsel Gelişme Geriliği).

Altındağ, Keçiören ve Çankaya ilçeleri ele alındığında, Çankaya'daki rehabilitasyon merkezlerinden hizmet alan annelerde fiziksel şiddet öykülerine rastlanmamıştır. Bakım yükünün fiziksel yıpranmaya etkisi değerlendirildiğinde Çankaya'da hizmet alan annenin eşinden aldığı destek dikkat çekicidir. Anneler rehabilitasyon merkezine kurumun servisiyle gidiş-dönüş yaparken Çankaya'da hizmet alan anne örneğinde babanın anne ve çocuğu rehabilitasyon merkezine şahsi aracıyla getirip götürmesi ve eğitim sürecinde refakat etmesi nedeniyle ilgi düzeyinin diğer annelerin gördüğü ilgi düzeyine göre yüksek olduğu söylenebilir.

“Bu sene daha da zorlandım, çok okula götürüp getirdim. Okula götür getir bir de burası var. Haftada iki gün buraya geliyoruz. Sağ olsun eşim de yardımcı oluyor. Kendi arabamızla gelip gidiyoruz. Eşim de çok yardımcı oluyor yani her konuda öyle. Çok destekliyor yani.” (12, Çankaya, 37, Lise, Hafif Düzeyde Zihinsel Gelişme Geriliği).

3.1.2.3. Sözel Şiddet: *“Şu yaptıklarımla hiç hak etmediğim ağır hakaretleri alıyordum.”*

Sözel şiddetin aile içinde belirgin olarak gözüktüğü söylenebilir. Duygusal şiddetle birlikte görülen sözel şiddet, çocuğun bakımı gibi kaynağını çocuktan alan durumlarda ortaya çıkabilmektedir.

“Babayla sözel olarak oluyor. Yani birbirimize söylediğimiz..” (1, Altındağ, 37, İlkokul, Orta Düzeyde Zihinsel Gelişme Geriliği).

“Yaa öyle çok hani kaba kuvvetle değil de sözle.. (Eşimle) o derece bir şeyler yaşadık ama çok aşırı değil.” (5, Altındağ, 41, Ortaokul, Orta Düzeyde Zihinsel Gelişme Geriliği).

“Yok (eşimin) yani öyle çok fazla şiddet eğilimi zaten. Yani fiziksel olarak yok da ondan sonra bazen tartışmalarımız oluyor yani. Çocuktan kaynaklanan..” (3, Keçiören, 24, Lise, Hafif Düzeyde Zihinsel Gelişme Geriliği).

“Çocuklarla ilgilenmiyorsun, niye bakmıyorsun?” “İşte, ben hastaneye gidiyorum sen de gelsene” yani mutlaka vardı tartışmamız, bu konularda. Mutlaka vardı ama diyorsun ki “Napacan?” (8, Keçiören, 42, İlkokul, Ağır Düzeyde Zihinsel Gelişme Geriliği).

Eşin alkol kullanması aile içi şiddeti etkileyen bir durum olarak görülmekle birlikte katılımcının, eşinin engelli çocuğundan sonra daha sık alkol kullandığını ve şiddet eğiliminin arttığını ifade etmesi önemlidir. Bu noktada dikkat çeken bir diğer husus, annenin kendini zihinsel engelli çocuğuna “adama”sının aile içi ilişkileri etkileyen boyutudur.

“Nasıl diyeyim işte.. Başta alkol diyeyim, arkasından dediğim gibi sinirlilik hali. Benim kafamın kaldıramayacağı şekilde konuşmalar. ... Ağır hakaretler

yani. ... Şu yaptıklarımla hiç hak etmediğim ağır hakaretleri alıyordum. ... Biraz da Mahmut'tan sonra daha bir sıklaştı (alkol kullanımı). Dediğim gibi benim sürekli Mahmut'la alakalı oluşum. Tabi ki evimi diğer çocuklarımı da hiçbir şekilde ihmal etmedim ama onu orasını anlayamadım yani. Ben daha sabırlı yanaştım daha sabırlı olmaya çalıştım ama karşı taraftan bunu o kadar göremedim. ... Sonradan sonra iyice sıklaştı.” (5, Altındağ, 41, Ortaokul, Orta Düzeyde Zihinsel Gelişme Geriliği).

Araştırma sürecinde görüşülen anneler, genellikle küfür ve hakaretlerin yanı sıra babaların her şeye müdahale ettiklerini ve tartışma esnasında sesini yükselttiklerini ifade etmişlerdir.

“Çok kötü küfür, ağır laflar.” (6, Altındağ, 24, Ortaokul, Hafif Düzeyde Zihinsel Gelişme Geriliği).

“Eşim. Şiddeti yoktu ablası. Sadece öyle çene.. Dayak desem Allah'tan korkarım. Ama çenesi vardı. Sürekli her şeye karışıyordu, her şeye müdahale ediyordu. Beni savunmuyordu daha doğrusu. Sürekli öyle bir ailenin içinden çocuklarımı aldım çıktım.” (8, Keçiören, 42, İlkokul, Ağır Düzeyde Zihinsel Gelişme Geriliği).

“Yaa sesini yükseltir, gözlerini koca koca açar. Yaa sinirlenince öyle yapar, o kadar.” (9, Keçiören, 33, Lise, Hafif Düzeyde Zihinsel Gelişme Geriliği).

“Hocam zaman zaman, hani yaşlarımız aynı olduğundan diyorum ben genelde. İşte “benim dediğim olsun” deyip de sürtüşmelerimiz çok oluyor. Ha nasıl oluyor mesela sesler yükseliyor. Erdem de yanımızdayken, “tamam, sus” dedi mi biter bizde. Hani konuşulur, ses biraz da volünü aştı mı Erdem de varsa biz susarız yani. Vurduğumuz, kırdığımız yok.” (9, Keçiören, 33, Lise, Hafif Düzeyde Zihinsel Gelişme Geriliği).

Aile içi tartışmaların kaynağında zihinsel engelli çocuğunun olduğunun farkında olan bir annenin ifadeleri şu şekildedir:

“Artık bu iş böyle gidecek haline geldik yani. Hani son bir senedir, iki senedir. Yoksa öncesinde çok fenaydı tabi. Ben kızıyordum o kızıyordu.. Bir de Hakan üzerinden oluyordu işte dediğim gibi.” (10, Keçiören, 31, Lise, Orta Düzeyde Zihinsel Gelişme Geriliği).

3.1.2.4. Ekonomik Şiddet

Annelerin zihinsel engelli çocuğun bakımını üstlenmesi nedeniyle çalışamaması ve ekonomik yönden gelişim sağlayamaması çok yaygın olarak rastlanan bir durum olarak göze çarpmaktadır.

“En çok ne üzerine tartışıyordum biliyor musun ablam? En çok bizi para konusu etkiliyordu bir, bir de eşimin mesela, kim istemez elinden tutup da ablam gezip sorununu paylaşmayı. En çok biz bu konuda tartışıyorduk. Mesela benim bir sorunum var, ya da çocuğumuzun sorunu, beraber paylaşalım. “Bana ne?” diyordu “Bana ne?” İşte o zaman beni deliye çeviriyordu. Ya baktı olmuyor, ben çok bağırp çağırıyorum, şimdi sen karşılık vermezsen ben ne yapıyorum, iyice sinirleniyorum, bağırp çağırıyorum. Kapıyı vurup çıkıp gidiyordu yine. En çok onda tartışıyorduk.” (8, Keçiören, 42, İlkokul, Ağır Düzeyde Zihinsel Gelişme Geriliği).

“Yaa parası olduğu zaman alır, olmadığı zaman da ne ben ısrar ederim ne o (eşim) bir şey der. Onda da hani ben bir şey demediğim içindir herhalde. İlla tuttursam şunu bunu alacaksın diye. Parası yokken kızar yani.” (10, Keçiören, 31, Lise, Orta Düzeyde Zihinsel Gelişme Geriliği).

Annenin babadan para istemesi, ihtiyaçlarını karşılaması konusunda yetersiz kalması, geniş ailede para yönetiminin babada değil de diğer aile üyelerinde (kayın) olması durumunda da annenin ekonomik şiddete maruz kaldığı söylenebilir.

“Para konusunda çok tartişıyorduk. Kardeşleri veriyordu parayı, o da gidip cesaretle onlardan istemiyordu. “Git ailemden iste, Ömer’den (kayın) iste parayı” anlamında konuşuyordu. En çok tartiştığımız konular bunlardı yani.” (8, Keçiören, 42, İlkokul, Ağır Düzeyde Zihinsel Gelişme Geriliği).

Evlilik sürecinde ekonomik şiddete maruz kalan annenin, boşandıktan sonra da babanın mahkemenin verdiği nafaka ödeme kararına uymaması sonucu ekonomik şiddeti devam ettirdiği görölmektedir. Eşlerin boşanması ve artık aynı haneyi paylaşmıyor olmaları şiddetin bittiğini göstermemekle birlikte, bu durum ekonomik şiddetin devam ettiğine işaret etmektedir.

“Mahkeme karara bağladı ablam, ama yok. Ziraat bankasında hesabımız açık ama yıllardır para yatmıyor. Çocuklar hafta sonu 10 dakika görüşüyor babayla, mesela o liseye giden kızım kavga edip geliyor. “Sen bu adamla nasıl hayatını tükettin” diyor.” (8, Keçiören, 42, İlkokul, Ağır Düzeyde Zihinsel Gelişme Geriliği).

Duygusal ve sözel şiddetin kaynağında zihinsel engelli çocuğun daha çok yer aldığı görülürken ekonomik şiddet boyutu ele alındığında annelerin çocuktan kaynaklanan ekonomik şiddete değinmedikleri söylenebilir.

3.1.2.5. Cinsel şiddet: “Bacı-kardeş olmak”

Araştırma sürecinde görüşülen annelerin cinsel şiddet konusunda paylaşımda bulunmayarak özel hayatlarını konuşmak istemedikleri görölmüştür. Araştırmacının erkek olması ve katılımcı annelerin özel hayatın paylaşmayı özellikle de bir erkekle

paylaşmayı “ahlaki” bir konu olarak görmelerinin bu durumu etkileyen önemli bir faktör olarak değerlendirilebilir.

Geniş aile içerisinde yaşayan ailenin aynı evde birden fazla aile olması ve fiziksel imkânların yetersizliği nedeniyle aile hayatlarının ve özel yaşamlarının etkilendiği söylenebilir. Geniş aile yapısına sahip olunması, yaşanan evin oda sayısının az olması gibi fiziksel imkânların yetersiz oluşu, annenin zihinsel engelli çocuğa vakit ayırarak geceleri çocukla uyuması, anne-baba ve çocukların bir arada uyumasının ailenin cinsel hayatını olumsuz yönde etkileyen en önemli faktörlerden biri olduğu düşünülebilir.

“Yaşadık ablam, hepsi bir araya gelince ne oldu? Ben kızımı aldım ayrı yattım. Eşim gitti ayrı yattı. Araya bir soğukluk girdi. Ondan sonra zaten hani konular da üst üste geliyor ya, nefrete çeviriyor. Ben ayrılmadan bir yıl önce eşimle yatak hayatımı tamamen ayırmıştım. Bunu mahkemede de sunmuştum zaten. Tamamen ayırmıştım. Mutlaka oluyor. Çünkü özel hayatım. E yer yok, yatacak yer yok. Çocuğun yanında. Güzel bir ortam mı bu ortam? Değil. Çok sorun yaşadığımız şeydi yani. Zaten soğumuştuk birbirimizden. Bir yıl öncesinde de zaten hani iyice bacı kardeş olmuştuk açıkçası.” (8, Keçiören, 42, İlkokul, Ağır Düzeyde Zihinsel Gelişme Geriliği).

3.1.3. Zihinsel Engelli Çocuk Tarafından Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet

Zihinsel engelli çocuğa sahip annelerin zihinsel engelli çocuk tarafından da şiddete maruz kaldıkları görülmektedir. Annelerin, eşleri tarafından maruz kaldıkları fiziksel şiddete kıyasla, zihinsel engelli çocukları tarafından daha sık bir şekilde fiziksel şiddete maruz kaldıkları söylenebilir.

“Adem’in (engelli çocuk) şiddetleri çok fazladır. ... Hırslandığı zaman Adem cimcikler. Bana ya da karşısındakine fark etmiyor. Sinirlendiği zaman, derdini

anlatamadığı zaman..” (1, Altındağ, 37, İlkokul, Orta Düzeyde Zihinsel Gelişme Geriliği).

“Kemal (engelli çocuk) bana “uyuma, yanımdan ayrılma, beraber oturalım” diyor. Koluma cırmak atıyor, yüzümü boğazımı yırtıyor. Öğretmeni dedi ki tek gelsin alışsın, işte buraya gönderdim bir ay boyunca tek geldi, yüzümü gözümü hep yırttı. Sinirlendiği zaman istediği bir şey olmadığı zaman şiddet uyguluyor bana. (7, Keçiören, 40, İlkokul, Ağır Düzeyde Zihinsel Gelişme Geriliği).

“Bu ara yani elimi filan çimdiklemeye başladı. Bazen masaya vuruyor, kızıyor. Yaa onları zamanında ben de yaptım. Çimdiklemek değil, masaya filan ben vuruyordum. Artık, o da onları görerek ondan alıştı galiba. O hareketlere başladı. Yani hala zorlanıyoruz.” (10, Keçiören, 31, Lise, Orta Düzeyde Zihinsel Gelişme Geriliği).

Annelerin, zihinsel engelli çocukları tarafından duygusal şiddete maruz kaldıkları durumlar da göze çarpmaktadır.

“Yani baba zaten onun ilahı. Baba kapıdan girdi mi, bizim için hayat bitiyor. Hemen beni şikâyet eder, anne bana vurdu, anne yemek yedirmede, işte baba kızar bana “Annesi niye vermedin? Niye yedirmedin?” Çok da mutlu olur o zaman. (Gülüşmeler)” (1, Altındağ, 37, İlkokul, Orta Düzeyde Zihinsel Gelişme Geriliği).

“Erdem şunu yapabilir misin?” Dediğin zaman “Tamam, ne bağırıyon” Yaa bağırmiyorum normal sesimle konuşuyorum, o öyle algılıyor. Yani evin içinde bir uğraş olsa belki daha farklı olabilirdi. Hani kuzenlerinin yanında filan daha farklı oluyor çünkü. Ama yapacak bir şey yok. Allah tek çocuklu bir kader yazdıysa hani..” (9, Keçiören, 33, Lise, Hafif Düzeyde Zihinsel Gelişme Geriliği).

3.1.4. Eşin Akrabaları Tarafından Uygulanan Şiddet

Zihinsel engelli çocuğa sahip ailelerde kadına yönelik şiddet kaynağı olarak eşin akrabaları ön plana çıkan bir diğer önemli husustur. Eşin akrabalarının, zihinsel engelli çocuğa sahip anneye yoğunlukla duygusal ve sözel şiddet yönelttiği, bazı durumlarda fiziksel ve ekonomik şiddet, nadiren cinsel şiddet uyguladığı söylenebilir.

3.2.4.1. Eşin Akrabaları Tarafından Uygulanan Duygusal Şiddet

Eşin akrabaları tarafından anneye yönelik duygusal şiddetin en önemli boyutu zihinsel engelli çocuğa verilen ilk tepkiler sürecinde görülebilmektedir. Kayınvalidenin ve eşin diğer akrabalarının gösterdiği yargılayıcı tutum ve tepkilerin anneyi duygusal olarak yıpratmış söylenebilir. Bu noktada dikkat çeken en önemli noktalardan birisi de yakın akrabaların uyguladığı duygusal şiddetin gün geçtikçe çocuğun büyümesiyle birlikte azalması, “kabul ve uyum aşaması”ndan sonra artık bu etkinin azalmaya başlamış olmasıdır.

“Dış etkenler çok zor oldu bizim için. Hani, irdelediler. Nasıl diyeyim hani özürlü gözüyle bakıldı. Hani bir şey yapamaz, hareket edemez gözüyle bakıldı. ... “Kayınvalidem, konu komşu. İşte kayınvalidemin akrabaları yani işte şey yaparak.. Bir yaşından sonra ben biraz kendimi göstererek çocuğuma alıştığımı göstererek, hissettirerek, onlar da tabi ki bu etkilerden biraz daha vazgeçtiler. Şimdi iyiler yani şimdi Adem dedin mi başka kimse Adem demiyor. Yani şu ana kadar ama baya süreç atlattık.” (1, Altındağ, 37, İlkokul, Orta Düzeyde Zihinsel Gelişme Geriliği).

“O tepkileri çok alıyorum ben yani. Önceden de alıyordum. Şimdi de alıyorum. Ama önceden çok psikolojim bozuluyordu, kafama çok takıyordum. Şimdi hani insan bir yere gele gide bir şeyler öğrenir. Artık şey yapmıyorum yani. Sadece

benim başımda değil diyorum, herkesin varmış diyorum. Öyle yani.” (2, Altındağ, 36, İlkokul, Orta Düzeyde Zihinsel Gelişme Geriliği).

Hamilelik sürecinde eşin akrabaları tarafından uygulanan şiddet ve tartışmalarla birlikte annenin stres yaşaması ve çocuğunun engelli olma nedenini buna bağladığı görülmüştür.

“Hamileyken. Zaten hani öyle bir şey olduğu zaman (bir şeye üzüldüğüm zaman) ben kendime yapıyorum ve çocuğuma yapıyorum. Önce diyorum hani takmasam, umursamazlık yapsam, bir şey olmayacaktı ama taktığım için öyle bir şey oldu. ... Yaa neler hissettim. Yani bilmiyorum yani dedim benim çocuğum böyle bir şey, anne karnında olmuş denildiği zaman, zaten direkmen o tarafla ilgili. Çünkü ben bir o anda yaşadım o kadar kötü şeyleri, başka hiçbir zaman yaşamadım.” (2, Altındağ, 36, İlkokul, Orta Düzeyde Zihinsel Gelişme Geriliği).

Zihinsel engelli çocuğa sahip bazı annelere göre eşin akrabalarından görülen şiddetin temelinde zihinsel engelli bir çocuğa sahip olmanın yanı sıra geniş aile içindeki toplumsal cinsiyet rol beklentileri yer almaktadır.

“İşte oluyor, sürekli oluyor yani. Hala da oluyor yani. ... Yaa çocuğa bağlı diye bir şey yok yani o sürekli olur, böyle bir aile vardır, gelin, biliyorsunuzdur yani o tarzda bir şey yani. Eski kafa” (2, Altındağ, 36, İlkokul, Orta Düzeyde Zihinsel Gelişme Geriliği).

“Kayınvalidem de şöyle yani ben evin işini güzel yaparsam, yemekleri güzel hazırlasam, gelene o hoş geldin, hoş gittin. Çocuklarına, oğullarına iyi dersem, yani kayınlarımın pantolonu ütülü, beyaz çoraplı, her şeyini ben yaparsam yüzümüz gülerdi, yavruydum o zaman iyi idim. “Niye oğulların bunu yapıyor?” dediğim zaman. “İyi, senin de onları gözün gördü.” Bu tartışmamız oluyordu. Ha ağır derece miydi? Değildi. Çünkü ben herkesin her dediğini yapıyordum.

Yorulduğum demiyordum. “Yorulduğum” dedim, o zaman ben kötü oldum. Kayınvalidemle de öyleydim yani. O rahmetlik oldu, Allah’ın yanına vardı. Hesabını ona versin ablam, ben yine bir şey demiyorum.” (8, Keçiören, 42, İlkokul, Ağır Düzeyde Zihinsel Gelişme Geriliği).

“Yani ne bileyim benim gerçekten hayatım çok farklı. Ben ne bir eş sevgisi gördüm. Ne bir kayınvalide sevgisi gördüm. Bulaşık yıka, yemek yap, temizlik yap, gelene bak, gidene bak, kayınlarına hizmet et. Küçük kaynımın yeminler olsun tırnağını kesiyordum, çoraplarını giydiriyordum. Gömlek pantolon ütülü, jilet gibi, giydirip gönderiyordum. Bu, Allah yanımda, üç ayların içindeyiz. Öyle bir hayatım vardı. Kendime ayırdığı bir şeyim yoktu yani, ben ayrıldıktan sonra hayatın ne demek olduğunu anladım.” (8, Keçiören, 42, İlkokul, Ağır Düzeyde Zihinsel Gelişme Geriliği).

Geniş ailede yaşama geçmişi olan bir anne, çocuğunun engelli olduktan sonra eşinin ailesi tarafından şiddete maruz kaldığını ve kayınvalidesi tarafından evden atılmaya çalışıldığını şu şekilde ifade etmektedir:

“Ondan sonra başladı. Zaten köy yerinde olduğumuz için çok daha sıkıntı oluyordu cihaz şeyleri, ne bileyim hastaneye git gel Ankara’dan Çorum arası baya vardı. Eşimin ailesiyle çok kötü şeyler geçirdik. Onlarla çok kötü süreçler geçirdik. Ondan sonra buraya taşınmaya şey yaptık. Ondan sonra.. ... Çok ağırdı.. Onu söyleyemiyim. Çok kötüydü. Recep, oğlum öyle olduğu için kayınvalidem evden atmaya çalıştı.” (6, Altındağ, 24, Ortaokul, Hafif Düzeyde Zihinsel Gelişme Geriliği).

Geniş aile içinde yaşamış olan annelerin, kayınpederden şiddet görmediği fakat genellikle kayınvalideden şiddet gördüğü görülmektedir. Bunun nedenlerinden biri olarak hamilelik sürecinde kayınvalidenin anneyi hastaneye göndermemesi nedeni ile torununun engelli olmasının suçlusu olarak kendisini görmek istemediği için şiddeti anneye yönelttiği anneler tarafından şu şekilde ifade edilmektedir:

“O (Kayınpeder) zaten pek konuşmazdı. Kayınvalidemin yanında onun hiç sesi çıkmazdı. Yaa normalde zaten hamileyken hiç hastaneye falan gitmedik. Kayınvalidem hiç göndermediği için öyle oldu. O da onu taşıyamadı, üstüne alınmak istemedi. O yüzden kavgalar, şeyler falan derken, dayanamayınca biz de gelmek zorunda kaldık.” (6, Altındağ, 24, Ortaokul, Hafif Düzeyde Zihinsel Gelişme Geriliği).

Bir anne, engelli çocuk dünyaya gelmeden önce eşinin ve kayınvalidesinin tavırları iyi iken engelli çocuk dünyaya geldikten sonra bu tutum ve tavırlarının değiştiğini ifade etmektedir.

“İyi idi. (Kayın validem) Hastalığını öğrendikten sonra zaten başladı. Doğumdan sonra. Ondan sonra (sorun çıkarmaya) başladı.” (6, Altındağ, 24, Ortaokul, Hafif Düzeyde Zihinsel Gelişme Geriliği).

Bir anne, çocuğunun zihinsel gelişme geriliğinin olduğunu öğrendikten sonra kendi ailesiyle ve eşinin ailesiyle görüşmemeye başladığını, çevresini rahatsız edeceği düşüncesi taşıdığını ifade etmektedir.

“Valla, işte biraz ailelere gitmemeye, ailelerden çekilmeye başladık. Yani, aslında işte ailelerimizde bir sorun yoktu, bir sıkıntı yoktu. Ama işte çocuk durmadığı için kimseyi rahatsız etmek istemedik. Ama şimdi artık gidip geliyoruz. Düzeldi artık baya toparladık. Gidiyoruz artık.” (12, Çankaya, 37, Lise, Hafif Düzeyde Zihinsel Gelişme Geriliği).

3.1.4.2. Eşin Akrabaları Tarafından Uygulanan Fiziksel Şiddet: “Bardağı taşıran son damla”

Eşin akrabalarından görülen şiddetin bir boyutu olarak fiziksel şiddet ele alındığında fiziksel şiddetin duygusal ve sözel şiddete göre daha az görüldüğü söylenebilir. Annelerin ifadeleri doğrultusunda bir değerlendirme yapıldığında, eşin

yakın akrabaları tarafından uygulanan fiziksel şiddetin eşin uyguladığı fiziksel şiddetten daha fazla olduğu dikkat çekicidir. Fiziksel şiddet sorulduğunda annelerin ifadeleri şu şekilde olmuştur:

“Hayır, eşimle kesinlikle öyle bir şeyimiz olmadı ama ister istemez eşimin ailesi, anne ve babasıyla tabii ki yani öyle bir şeyler oldu yani.” (2, Altındağ, 36, İlkokul, Orta Düzeyde Zihinsel Gelişme Geriliği).

“İtiraz ettiğin zaman da dayak yiyorsun. Bu eşimden değil, kayınlarımdan. Sonuçta anneme, babama, kardeşime küfrediyorlar.” (8, Keçiören, 42, İlkokul, Ağır Düzeyde Zihinsel Gelişme Geriliği).

“Sigara, alkol, kumar hiç bir şeyi yoktu. Sadece, eşim kardeşlerinin kurbanı oldu, ben de onların kurbanı oldum. Eşim de onların kurbanı oldu, çocuklar da..” (8, Keçiören, 42, İlkokul, Ağır Düzeyde Zihinsel Gelişme Geriliği).

“Öyle bir evlilikten geçtim, baktım olacak değil, en küçük kaynım sonra beni bir dövdi, o dövüşten sonra ben ayrıldım. Yani bardağı taşıran son damla oydu.” (8, Keçiören, 42, İlkokul, Ağır Düzeyde Zihinsel Gelişme Geriliği).

3.1.4.3. Eşin Akrabaları Tarafından Uygulanan Sözel Şiddet

Eşin akrabalarından görülen şiddetin bir boyutu olarak sözel şiddet ele alındığında; zihinsel engelli çocuğa sahip annelerin duygusal şiddetle birlikte sözel şiddete yaygın olarak maruz kaldıkları söylenebilir. Toplumsal cinsiyet rollerini yerine getirmeme ve itiraz etme gibi nedenler sözel şiddetin kaynağı olarak göze çarpmaktadır.

“Eve geldin, işte eve geliyorsun yemek yiyorsun her neyse, yemeğini yapıyorsun, tuzlu olmuş ya da biberli olmuş ablam, ev hali onda bir sorun çıkıyor. Kayınlarım gerçekten çok küfürbazlardı, aşırı derece küfrederlerdi.”

Anne avrat baba, yani hiç gözü görmüyorlardı düpdüz gidiyorlardı. Ne bileyim ablam, nasıl diyeyim, kısacası gerçekten, gerçekten yaşadığım hayatın her şeyine karışıyorlardı.” (8, Keçiören, 42, İlkokul, Ağır Düzeyde Zihinsel Gelişme Geriliği).

“Ee şimdi iki görümcem var, iki kaynım var dört tane. Onlar eşleriyle geliyor. Mesela bugün işte şurası olmamış, ben de diyordum ki niye arkandan konuşuyorsunuz, benim yüzüme karşı konuşun ki ben de bileyim hatamı. Mutlaka. O da ordan ne oluyordu, mutlaka bir tartışmaya gidiyordum ablam. Bir kavgaya gidiyordum.” (8, Keçiören, 42, İlkokul, Ağır Düzeyde Zihinsel Gelişme Geriliği).

Eşin akrabalarının zihinsel engelli çocuk hakkındaki yorum ve düşünceleri zihinsel engelli çocuğa sahip anne üzerinde olumsuz etkiler bıraktığı söylenebilir.

“Ben zaten çocuğa üzülüyorum, hani üzüyor çünkü yaşlarından farklı, yani geri olmasından, çok fazla bir farklılık yok da, işte çevremde çok fazla “kendini bilmez” mi diyeyim artık ne denir, bilmiyorum. Mesela çocuğa karşı bir şey söylemiyor ama hani çocuğun üstünden bana laf yolluyorlar, onlara benim canım sıkılıyor, onlar beni en çok üzüyor yani. Hani “bu niye daha bir şey söylemiyor, anlamıyor, şöyle böyle.” gibi. Yani zaten benim eğitime getirdiğimi, durumunu biliyorlar, bunu bile bile de hani çocuğu böyle aşağılamaları filan açıkçası beni çok üzüyor yani. Genel olarak iyiler ama birkaç kişi var yani, sırf benim canımı sıkmak için öyle konuşan. ... Eşimin amcasının eşi oluyor, amcasının ailesi oluyor yani, amcasıgil diyeyim. Hani onlarla da görüşülüyor da onlarla çok fazla görüşmüyorum yani, çok mecbur kalmadıkça ancak kırk yılda bir oturma falan olursa, zaten o zamanlarda yanlarında çok fazla bulunmamaya çalışıyorum.” (3, Keçiören, 24, Lise, Hafif Düzeyde Zihinsel Gelişme Geriliği).

Zihinsel engelli çocuk dünyaya geldikten sonra yoğun olarak görülen duygusal şiddet sözel şiddetle birlikte dikkat çekmektedir. İftiralarla kadının kişiliğine ve duygusal bütünlüğüne yönelik şiddet öyküsü görülmektedir.

“Çok aşırı. Yaa baba evine göndermek mi dersiniz, intihara kalkışmak mı, her şey. Yaa iftiraları, şeyleri çok oldu.” (6, Altındağ, 24, Ortaokul, Hafif Düzeyde Zihinsel Gelişme Geriliği).

Çankaya ilçesinde bulunan rehabilitasyon merkezlerinden hizmet alan anneler eşlerinin yakın akrabalarından sözel şiddet görmediklerini belirtmektedirler.

3.1.4.4. Eşin Akrabaları Tarafından Uygulanan Ekonomik Şiddet

Eşin akrabalarından görülen şiddetin bir boyutu olarak ekonomik şiddet ele alındığında zihinsel engelli çocuğa sahip annelerin diğer şiddet türlerine göre ekonomik şiddete daha yoğun bir şekilde maruz kaldıkları söylenebilir.

“Ha onlar maaş, işte para konusu, mobilya dükkânlarımız vardı, kasa onlardaydı, araba onlardaydı, yok muydu? Durumumuz çok iyi idi. Ben kendim mücadelele götürüyordum, getiriyordum. “Aç mısın? Susuz musun? Neyin nesin?” Hiç bir şey yok. Kendileri ağa paşa gibi ye iç gez yürü, ezanlar şahit. Benim aile hayatım buydu yani.” (8, Keçiören, 42, İlkokul, Ağır Düzeyde Zihinsel Gelişme Geriliği).

“Maddi durum. Yaa her şeyimizi bağlıyordu. Elimizi ayağımızı. Maddi durumdan dolayı çok şey yapmıştık. Yaa çünkü bir de eşimin ailesi bizi evden attığı için hiçbir şeyimiz yoktu, eşyamız, şeyimiz yani hiçbir şeyimiz yoktu, eve, Ankara’ya bomboş geldik. O yüzden çok şeyler (yaşadık).. Yani maddi durum başka bir şey yok.” (6, Altındağ, 24, Ortaokul, Hafif Düzeyde Zihinsel Gelişme Geriliği).

3.1.4.5. Eşin Akrabaları Tarafından Uygulanan Cinsel Şiddet

Eşin akrabalarından görülen şiddetin bir boyutu olarak cinsel şiddet ele alındığında; zihinsel engelli çocuğa sahip annelerin cinsel şiddete daha az maruz kaldıkları söylenebilir. Geniş ailede yaşama geçmişine sahip bir annenin ifadesi dikkat çekicidir:

Onlar (kayın ve kayınvalide) çok müdahale ediyorlardı. Hani sen benim oğlumsun. Yatak hayatımıza kadar karışıyorlardı. İç çamaşıryıma kadar karışılyordu.” (8, Keçiören, 42, İlkokul, Ağır Düzeyde Zihinsel Gelişme Geriliği).

3.1.5. Toplumsal Şiddet

Kadınların aile içi şiddetin dışında toplum tarafından sosyal boyutuyla şiddete maruz bırakıldıkları da görülmektedir. İnsanların engelli çocuğa karşı bakış açıları, kamuya açık alanlarda annelerin rahat hareket etmelerini engellemekle birlikte sözel, duygusal ve ekonomik anlamda yıpranmalarına neden olabilmektedir. Her üç ilçede de annelerle yapılan görüşmelerde anneler toplumun engelli çocuklara bakış açısının kendilerini yıprattığını ifade etmektedir. Bununla ilgili paylaşımlar dikkat çekicidir:

“Sadece tek istediğim şey insanlarımızın değişmesi, engellilere karşı insanlarımızın değişmesi. Toplumun bakış açısını değiştirmesini istiyorum. Çünkü baktıkları zaman soruyorlar işte “Çocuğun neyi var?” Rahatsız mı? “İşte şöyle mi?” Yani bu biraz insanı etkiliyor yaa. Çocuğunu koluna takıp rahat rahat gezmek istiyorsun, başka bir şey değil.” (1, Altındağ, 37, İlkokul, Orta Düzeyde Zihinsel Gelişme Geriliği).

“Bilhassa belediye otobüslerinde çok sorun yaşıyorum. ... Ya mesela kartımla biniyorum. Geçen, koskocaman 60 yaşındaki adamı gerçekten dövecektim ablam. “O kartı kim bilir nasıl çıkarttın” diye hitap etti. Bir anda şok oldum.

Hani biz elimizde, ben engelli annesi olarak diğer engelli anneleri, raporla mı gezmemiz gerekiyor ablam. Gerçekten çok sorun yaşıyoruz. Yine devletimizden Allah razı olsun çok şeyimize destek verdi vermez değil. Ama biraz da ablam ama biraz daha şöyle bizleri görse daha iyi olacak da.” (8, Keçiören, 42, İlkokul, Ağır Düzeyde Zihinsel Gelişme Geriliği).

“İlk başta çevre.. Şimdi devlet okuluna başlıyor. Yaa birinci sınıfta bütün veliler anlamıyor önce. Tanınması için biraz zaman gerekiyor. Eee tanıdıktan sonra da bu sefer de çocukların tepkileri başlıyor. O, okula sinirleniyor. Ben onu götürüp getirdikçe sinir oluyorum yani. Yani öyle çevre gerçekten farklı bir faktör diyeyim ben. Hani evin içini hallediyorsun. Bu çocuk büyüyor, küçülmüyor ki.. Topluma giriyor, bu sefer de toplum farklı karşılıyor. Okula gidiyor, okuldaki çevre bir farklı karşılıyor. Öyle.” (9, Keçiören, 33, Lise, Hafif Düzeyde Zihinsel Gelişme Geriliği).

“Bu sene ben Esra’yı okula götürdüm. Herkes orada, ana okulunda, sürekli soruyorlardı.. Okul çevresinde herkes soruyor. İşte “Çocuğunuz niye böyle?” işte biraz onlardan sıkıldım yani. Sürekli aynı şeyleri anlatmaktan.. Onlar yoruyor yani, yıpratıyor insanı işte.” (12, Çankaya, 37, Lise, Hafif Düzeyde Zihinsel Gelişme Geriliği).

3.2. Aile İçi Şiddetle Başetme Yolları: “Ağlıyorsun, sonuçta kadınsın, bayansın, mutlaka ağlamaya gücün yetiyor.”

Zihinsel engelli çocuğa sahip annelerin maruz kaldıkları şiddet karşısında verdikleri tepkiler ele alındığında, annelerin şiddet ortamını terk ettikleri, sorunlarını konuşarak çözmeye çalıştıkları ya da sessiz kalmayı tercih ettikleri görülmektedir.

“Hani dışarı çıkıyoruz. Kayınvalideme iniyorum, sinir geçene kadar, sonra oturup konuşuyoruz, “Hani neden böyle oldu, bu şekilde.” Diye. Hani iyiyiz

yani. Öyle bir şiddetimiz yok Allah'a şükür." (1, Altındağ, 37, İlkokul, Orta Düzeyde Zihinsel Gelişme Geriliği).

"Ben sessiz kalmayı tercih ediyordum, kaçınıyordum yani. Çünkü konuştuğça konuştuğça daha kötü olduğunu görüyordum. Sessiz kalmayı tercih ediyordum. Ne oluyordu? Ne yapıyordum? Çocuklarıma yöneliyordum. Daha çok çocuklarımla şey oluyordum. Bu durumda da işte karşı taraftan eşim benden dolayı ilgisiz, şeyli görüyordu demek ki hani, umursamıyor gibi bir tavra giriyordum anlayacağınız yani." (5, Altındağ, 41, Ortaokul, Orta Düzeyde Zihinsel Gelişme Geriliği).

"O bağıryorsa ben susarım genelde. Sonra ama şeyini çıkartırım. Eğer ben haklıysam, o bana haksız yere bağırdıysa mutlaka yani onun şeyini çıkarmam lazım. Çünkü haksızlığa hiç gelemeyen bir insanım ben. Yani öyle. Ben zaten sesimi yükseltirsem o zaten güler. Ben onun gülüşünü görünce biter zaten o bağırma. İşte öyle gider. Haksız yere azarlanıyorsam ya da bağırılıyorsa bana, mutlaka onun şeyini alırım, öcünü." (9, Keçiören, 33, Lise, Hafif Düzeyde Zihinsel Gelişme Geriliği)

"Yolunu bularak derken, söylemem gereken yerde söyleyememişim. Kendi kendime hani sitem edip içime atıyomuşum. Farkında değilim. Onları sonradan fark ettim. Söylemeye başladım artık. "Bunu yapar mısın?" "Bak ben buna yetişemiyorum" veya "Ben onunla uğraşırken sen diğerine bak" türünden. Yaa bu cümleleri kurmam gerekiyormuş. Ondanmış. ... Hani bir zaman, işte "Sen yardım etmiyorsun" şeklinde tavırlarım vardı. Sonra, kendim, nasıl diyeyim, yolunu bularak onu hallettirmeye çalıştım. Ondan sonra şimdi, bir şekilde birazcık daha, O (eşim) son bir senedir biraz daha farkında zorlandığının, biraz daha kendi yapmaya çalışıyor." (10, Keçiören, 31, Lise, Orta Düzeyde Zihinsel Gelişme Geriliği).

Zihinsel engelli çocuğa sahip annelerin eşlerinin akrabaları tarafından maruz kaldıkları duygusal şiddet karşısında verdikleri tepkiler ele alındığında, annelerin kaçınma ve aynı ortamı paylaşmama gibi tepkiler geliştirdiği söylenebilir.

“Eşimin amcasının eşi oluyor, amcasının ailesi oluyor yani, amcasıgil diyeyim. Hani onlarla da görüşülüyor da onlarla çok fazla görüşmüyorum yani, çok mecbur kalmadıkça ancak kırk yılda bir oturma falan olursa, zaten o zamanlarda yanlarında çok fazla bulunmamaya çalışıyorum.” (3, Keçiören, 24, Lise, Hafif Düzeyde Zihinsel Gelişme Geriliği).

Zihinsel engelli çocuğa sahip annelerin maruz kaldıkları şiddet karşısında çaresiz kaldıkları durumlar da gözlenmekte ve çaresiz kalınan durumlarda annelerin bulunulan ortamı terk ettikleri, şiddete şiddetle karşılık verdikleri ve ağlayarak tepki verdikleri anlaşılmaktadır.

“Yaa nasıl tepki verelim ki. Odaya kapanıp, ağlayıp duruyorduk başka da herhangi bir şeyimiz yoktu.” (6, Altındağ, 24, Ortaokul, Hafif Düzeyde Zihinsel Gelişme Geriliği).

“Ağlıyorsun, sonuçta kadınsın, bayansın, mutlaka ağlamaya gücün yetiyor. Ama son kavgamızda kaynım bana ben ona, hani gücüm neye yettiyse ben de ona karşılık verdim, hani bağıırıp çağırıyordum. “Ne diyorsan ben de sana iade ediyorum.” Küfrediyor mesela ana avrat düz gidiyordu ya ben de ona diyordum ki “Kardeşlerim de senin ananı avradını” hani gücüm buna yetiyor. Bir bayansın. Yani son dövdiğünde mesela benim buralarımda hala izim vardır, tırnak izi buralarımda (elini, kolunu göstererek) darp raporuyla işte. O zaman çok tepki vermiştim yani, o zaman o bana vurdu, ben ona, yani gücüm neye yettiyse. Canın yantıyor çünkü orda onu mutlaka vereceksin.” (8, Keçiören, 42, İlkokul, Ağır Düzeyde Zihinsel Gelişme Geriliği).

“E ne yapıyorsun bir yerde susmak zorunda kalıyorsun ablam.. Susuyordum, çocuklarımla beraber bir odam vardı, Zeynep’i alıyordum yanıma, yatıyordum. Aile hayatım zehirdi, gerçekten o 16 yılım berbat geçti ablası.” (8, Keçiören, 42, İlkokul, Ağır Düzeyde Zihinsel Gelişme Geriliği).

3.3. Zihinsel Engelli Çocuğa Sahip Olmanın Aile İçi İlişkilere Yansımaları

Yapılan araştırmada zihinsel engelli çocuğa sahip olmanın aile içi ilişkileri önemli ölçüde etkilediği, eş ile olan ilişkilerin yanı sıra diğer çocuklarla olan ilişkilere de yansıdığı görülmektedir.

“Ya tabi buların sorun olduğu zamanlar oldu, onları aştık. Bir yerde kabulleniyoruz bir yerde isyan ediyoruz. Ne bileyim. Tabi ki aile içi sorunlara yol açıyor. Yaa hani kendi kendimize halletmeye çalışıyoruz. Bir yerden destek almıyoruz.” (10, Keçiören, 31, Lise, Orta Düzeyde Zihinsel Gelişme Geriliği).

“Yaa eşime yansımada. Ama kızıma baya bir yansıdı. Kızım o zaman küçüktü üçüncü sınıfa gidiyordu. Herkesin annesi babası götürüp getirirken ben kızımla hiç ilgilenemedim. Sadece Mesut’la (engelli çocuğuyla) her yere gidiyordum geliyordum, okulda olsun, evde olsun kimseye de bırakamıyordum. Kızım baya bir kendine, tek başına kaldı.” (4, Keçiören, 39, İlkokul, Orta Düzeyde Zihinsel Gelişme Geriliği).

Aşağıdaki örnekte görüleceği üzere, bir annenin kendini “çocuklarına adanmış” olarak tanıtmaması dikkat çekici olmakla birlikte kadının aile içinde üstlendiği “anne” rolünün nasıl algılandığını açıklamamız bakımından önemli olduğu düşünülmektedir.

“Kendimden nasıl bahsedeyim. Çocuklarına kendini adanmış bir anne olarak özellikle bahsedeyim. Ev hanımıyım. Çocuklarımla, ev işiyle, evle.. öyle bir şeyim yani.” (5, Altındağ, 41, Ortaokul, Orta Düzeyde Zihinsel Gelişme Geriliği).

Zihinsel engelli çocuğa sahip annenin kendini çocuğuna “adaması” ve başka şeylere vakit ayırmaya imkânının olmaması eşi ve çevresiyle olan ilişkileri doğrudan etkileyen bir durum olarak yorumlanabilir.

“Olmuştur da diyebilirim. Yani bilemiyorum. Olmuştur tabi. Çünkü ben hani bu durumdan sonra, Mahmut doğduktan sonra kendimi fazlasıyla Mahmut’a verdim. Yani “Mahmut’tan başka hiç kimseyi görmedim” gibi de diyebilirim. Çünkü hani çok alakaya, çok ilgiye muhtaç bir çocuk olduğu için, tabi diğer çocuklarımdan da hiçbir şekilde şeyimi kesmedim ama hani biraz daha yoğunluğum Mahmut’a oldu. Mahmut ile beraber yani o psikolojinin içine ben de girdim, haliyle yani. İyi zamanımız da oluyor, kötü zamanımız da oluyor. Yorgunluğumuz üzüntümüz hepsi bir arada. Yani anlatılmaz bir durum ne kadar anlatsan, anlatsan roman olur gibi diyebilirim.” (5, Altındağ, 41, Ortaokul, Orta Düzeyde Zihinsel Gelişme Geriliği).

“Çok etkiledi. ... Bir de ne bileyim sürekli öyle olduğu için sürekli ben uğraştım. Hastanelerle, cihazla şöyle o inşaatta çalıştığı için bir de kış iş olmuyordu. Onun da geçim şeyi üstüne bindiği için biraz tartışmalarımız şeylerimiz çok oluyordu.” (6, Altındağ, 24, Ortaokul, Hafif Düzeyde Zihinsel Gelişme Geriliği).

“İçine daha çok kapanyorsun, çevreyle hiç iletişimin olmuyor. Her şeyimi Kemal’e adamışım. Benim ondan başka hiç önemli bir yaşantım yok hocam.” (7, Keçiören, 40, İlkokul, Ağır Düzeyde Zihinsel Gelişme Geriliği).

Zihinsel engelli çocuğun aile içinde baba ve yakın akrabalar tarafından yargılanması aile içi ilişkileri etkileyen bir neden olarak karşımıza çıkmaktadır.

“Yani hocam yeri geldi, eşimi bile görmek istemediğim zamanlar oldu açıkçası. Çünkü hani utandım mı çocuğumdan? Hayır. Çocuğumdan utanmadım ama hal ve hareketini yargıladığı zaman onu bile görmek istemiyordum ki buna

annem, babam, kaynanam, kayınbabam da dâhil. Hani verdikleri tepkiden dolayı.. Çünkü hani ben onun ismini Erdem koydum, O bana Allah'ın bir lütfuydu. Ne olursa olsun. Yaa onun için öyle. Anneme bir yıl gitmediğim oldu hiç, telefonla görüşmediğim oldu. Yani yüz yüze gelmediğim oldu sırf bunun yüzünden. Şu anda da onlar da alıştı. Yapacak bir şey yok yani.” (9, Keçiören, 33, Lise, Hafif Düzeyde Zihinsel Gelişme Geriliği).

3.4. Birleştirici Bir Güç Olarak Zihinsel Engelli Çocuk

Yapılan görüşmelerde zihinsel engelli çocuğa sahip ailelerde, zihinsel engelli çocuk aile içi ilişkileri etkileyen ve şiddete etki edebilen bir risk faktörü olarak görülürken bir anne zihinsel engelli çocuğun aileyi birleştirici bir güç olduğunu vurgulamaktadır. Babanın ilgisi ve çocuğa vakit ayırması, engelli çocuk için birlikte bir şeyler yapma çabası aileyi birleştirici bir etkide bulunmaktadır.

“Mesut'tan sonra biz daha sıkı tutunduk. Sanki, yani birleşip de Mesut'a yardımcı olursak, biz ölene kadar ne yaparsak o kâr gibi.. Yani herkes Mesut'a bir şeyler yapmaya çalıştı. Yani götürme, getirme, gezdirme, markete gidince nasıl davranması gerekiyor, mesela bir yemeğe gidince nasıl davranması gerekiyor. Biz özellikle o tür konularda Mesut'u her yere götürdük. Götürmeye de devam ediyoruz.” (4, Keçiören, 39, İlkokul, Orta Düzeyde Zihinsel Gelişme Geriliği).

“Eşimin sayesinde ben ayağa kalktım. Yani baya bir kötü oldum, depresyona girdim. Sürekli uyuyordum, kesinlikle kafamı kaldıramıyordum. “Çocuk ne yaptı?” “Nasıl geçti?” Bir de o korkuyla bu sefer uykum tamamen kaçtı. İlaç kullanmaya başlayınca, gece gündüz hiç uyumuyordum. Baya zor zamanlar yaşadık biz.” (4, Keçiören, 39, İlkokul, Orta Düzeyde Zihinsel Gelişme Geriliği).

“Özellikle çocuklara, ben toparlayana kadar mutfağı, oturur oynatır. İkisini de. Mesut zaten babayla zaman geçirmeyi çok aşırı seviyor. Yaa babayla olduğu zaman Mesut kimseyi istemez. O yüzden babası da bunu bildiği için, ne olursa olsun, yorgun da olsa uykusuz da olsa bir saatini Mesut’a ayırır.” (4, Keçiören, 39, İlkokul, Orta Düzeyde Zihinsel Gelişme Geriliği).

“Görüşlerimizi paylaşıyoruz. Mesela bir iş yapınca beraber anlaşır, ona göre şey yaparız. İkimiz beraber onaylarız ondan sonra. Eşim benden izinsiz yapmaz yani, ben bazen ondan izinsiz yaparım ama O benden izinsiz yapmaz.” (11, Çankaya, 36, İlkokul, Orta Düzeyde Zihinsel Gelişme Geriliği).

“Aslında, ailemizde birbirimize daha şey olduk, yani birbirimize bağımlı olduk. Aile olarak “Ne yapacağız?” “Ne edeceğiz?” Yani çocuğumuzla daha iyi, bağlı olduk. ... Aile bağlarımız daha da güçlendi. Çocuklarımızla daha şey olduk” (12, Çankaya, 37, Lise, Hafif Düzeyde Zihinsel Gelişme Geriliği).

4. TARTIŞMA

Araştırmanın bu bölümünde, araştırma sürecinde elde edilen bulgular, literatür taraması sonucu ulaşılan bilgiler bağlamında tartışılmıştır. Altındağ, Keçiören ve Çankaya ilçelerinde bulunan özel özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinden zihinsel engelli çocukları hizmet alan annelerle yapılan bu araştırmanın bulguları 12 anne ile yapılan derinlemesine görüşmeler ve gözlem yoluyla elde edilmiştir.

Ülkemizde aile içi şiddet ve kadına yönelik aile içi şiddet çalışmaları ele alındığında, zihinsel engelli çocuğa sahip ailelerde kadına yönelik aile içi şiddeti ele alan araştırmaya rastlanılmayışı, bu konuda yapılacak araştırmalara ihtiyacı ortaya koymakla birlikte çalışmanın orijinalliğine de işaret etmektedir.

Araştırma kapsamında görüşülen annelerin yarısı ilkokul mezunu, 3'te 1'i ise lise mezunu ve 6'da 1'i ortaokul mezunudur. TÜİK (2015b) verilerine göre ülkemizde 2014 yılında 25 ve daha yukarı yaşta olan ve okuma yazma bilmeyen kadın nüfus oranı %9,2'dir. 25 ve daha yukarı yaşta olan lise ve dengi okul mezunu kadınların toplam nüfus içindeki oranı %15 olduğu görülmektedir. Görüşülen annelerin yarısının ilkokul, %16,6'sının ortaokul ve 3'te 1'inin lise mezunu olduğu göz önünde bulundurulduğunda araştırmaya katılan annelerin eğitim düzeyinin ülkemiz ortalamasından farklılaştığı söylenebilir. Araştırmaya katılan annelerin eğitim düzeyleri arasında belirli bir fark gözlenmezken eğitim düzeylerinin ilk ve orta derece olduğu söylenebilir. Görüşülen annelerden Altındağ'da hizmet alan annelerin ilkokul (2) ve ortaokul (2) mezunu olduğu, Keçiören'de hizmet alan annelerin ilkokul (3) ve lise (3) mezunu olduğu, Çankaya'da hizmet alan annelerin ilkokul (1) ve lise (1) mezunu olduğu görülmektedir. Altındağ'da hizmet alan annelerin eğitim düzeyinin Keçiören ve Çankaya'da hizmet alan annelerden daha düşük düzeyde olduğunu söylemek mümkündür. Bu durum Altındağ ilçesinin düşük sosyo-ekonomik düzeyde olmasıyla ve sosyo-ekonomik düzey ile eğitim düzeyinin karşılıklı etkileşimiyle açıklanabilir.

Araştırma kapsamında görüşülen annelerden sadece 1'i aşçı olarak çalışmakta iken 11 annenin ev hanımı olduğu görülmüştür. Zihinsel engelli çocuğun eğitimi için rehabilitasyon merkezine gidiş-geliş sürecinde genellikle annelerin refakati söz konusu olduğu için görüşülen annelerin tamamına yakınının ev hanımı olduğu görülmektedir. Çalışmak isteyen anneler olsa bile çocuğun bakımını üstlendiği için çalışmadığı bilgisine ulaşılmıştır. Aykara'nın (2015) araştırmasında değindiği üzere zihinsel engelli çocuğun bakımı, ev içi işlerin yapılması ve eşin ev içi işlere yardımının söz konusu olmaması gibi nedenlerle anneler çalışma yaşamına katılamamakta çocuğun neredeyse tüm bakımını anneler üstlenmektedirler.

Araştırma kapsamında görüşülen annelerden 2'si eşinden boşanmış iken, 10 anne resmi nikâhlı olarak eşleriyle birlikte yaşamaktadır. Görüşülen annelerden 2'sinin daha önce geniş aile ile birlikte yaşama geçmişi varken görüşülen annelerin tümü hali hazırda çekirdek aile içerisinde yaşamaktadır. Görüşülen 12 anneden 10'u eşi ile resmi nikâhlı ve birlikte yaşamaktayken, 2 anne boşanmıştır. Boşanma nedenlerine bakıldığında eş ve eşin akrabalarından kadına yönelik aile içi şiddet ve madde kullanımı gibi durumlar göze çarpmaktadır.

Türkiye Aile Yapısı Araştırması 2006 ve 2011 verilerine değerlendirildiğinde, araştırma kapsamında görüşülen 18 yaşın üzerindeki her 5 kişiden 4'ünden fazlasının en az bir kez evlenmiş olduğu; medeni hali boşanmış kişilerin oranı karşılaştırıldığında, 2006 yılında %1,5 olan boşanmış kişi oranının 2011 yılında %2,2'ye yükseldiği görülmektedir (TÜİK, 2006; T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2014). Türkiye Aile Yapısı Araştırması verileri dikkate alındığında görüşülen annelerin boşanma oranının ülkemizdeki boşanma oranının üstünde olduğunu söyleyebiliriz.

Aile Yapısı Araştırması (2006)'ndan elde edilen bilgilere göre; boşanmış bireylerin boşanma konusunda gösterdikleri en önemli sebepler arasında, erkekler dayak/kötü muameleyi kendisi için bir boşanma nedeni olarak göstermezken, boşanmış kadınların %17,3'ü eşleri tarafından dayak/kötü muameleye maruz kaldıkları için boşandıklarını belirtmişlerdir. Erkeklerin %18,3'ü sorumsuz ve ilgisiz

davranmayı neden olarak gösterirken kadınların %18'u sorumsuz ve ilgisiz davranmayı neden olarak göstermiştir. Aynı araştırmada boşanma ile ilgili düşünceler ele alındığında “Kadının ev işlerini gereğince yapmaması” düşüncesini kabul edenlerin oranı %19,1'dir.

Türkiye Aile Yapısı Araştırması verileri göz önünde bulundurulduğunda 2006 yılında “evin ekonomik olarak geçimini sağlayamama” konusu kadınların %1,3'ü tarafından boşanma nedenleri arasında gösterilmekteyken erkekler için bu oran %1,6'dır. Aynı nedenin 2011 yılında kadınlar için %8,3 oranında olması, erkekler için ise %6,1 oranında olması, beş yıllık süreçte aile içi ekonomik kaygılarının arttığını yansıtmaktadır (T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2014). Araştırma bulguları değerlendirildiğinde görüşülen annelerin de ekonomik kaygılarını ifade ettiği görülmektedir.

Araştırmada, boşanmış annelerin boşanma konusunda gösterdikleri en önemli sebepler arasında, babanın sorumsuz ve ilgisiz davranması, eş ve eşin akrabaları tarafından kadına yönelik aile içi şiddet ve alkol/madde kullanımı gibi nedenler bulunmaktadır. Toplum tarafından kadına atfedilen ev işlerini yapmak ve çocuğun bakımını üstlenmek aile içi ilişkileri etkileyen önemli faktörler olarak göze çarpmaktadır.

Araştırma kapsamında görüşülen annelerin evlilik süreleri ele alındığında 4 ile 21 yıl arasında değişen ve ortalama 13,6 yıllık aile hayatlarının olduğu görülmektedir. Ailelerin maddi gelir durumuna bakıldığında aylık ortalama gelirlerinin 1.200 TL ile 3.000 TL arasında değiştiği görülmektedir. Görüşülen annelerin büyük çoğunluğunun aylık gelirlerinin çoğu zaman masraflarını karşılamaya yetmediği, gelirlerinin giderlerini karşılama konusunda yetersiz kaldığı anlaşılmaktadır.

Yapılan araştırmalarda, çocuğun engelinden kaynaklanan sorunlardan annenin babaya oranla daha fazla etkilendiği saptanmıştır (Rodriguez ve Murphy, 1997). Araştırmada elde edilen bulgular doğrultusunda toplumun anneye atfettiği, kaynağını

toplumsal cinsiyet rollerinden alan “bakım verme sürecinin aktörü” olarak anne ön plana çıkmaktadır. Baba, zihinsel engelli çocuğun bakımı ile asgari düzeyde ilgilenmekte ya da asgari ilgiyi dahi göstermediği durumlar gözlenmektedir.

Ayrıca engelli bir çocuğa sahip olma durumunda eşler birbirini suçlamaktadır. Engelli bireyin bakımı ve eğitimi gibi durumlar aileye yük ve güçlük getirmektedir. Bu tür durumlar da aile içi ilişkilerde gerginliğe neden olmaktadır (Çamur-Duyan, 2011). Zihinsel engelli çocuğun bakımının genellikle anne tarafından üstlenilmesi aile içi iletişim ve etkileşim süreçlerine de yansımaktadır ve gergin aile içi ilişkileri sonucunda ise aile içi şiddet olaylarına rastlanması kaçınılmaz gözükmektedir.

Engelli bir çocuğa sahip olmanın aile yaşamına getirdiği stres yaratıcı etmenler sonucunda aile içi ve aile dışı ilişkilerin etkilendiği, ailenin ekonomik ve duygusal olumsuzluklar yaşadığı, düşük benlik saygısı gösterdikleri, evlilik ilişkilerinde ve uyumlarında sorunlar yaşandığı görülmektedir (Zetlin, 1986). Araştırmada, zihinsel engelli çocuğa sahip ailelerde, engelli çocuğa sahip olmanın sonucu stres ve depresyon durumları gözlemlenmiştir. Aile içi ilişkilerin, özellikle, duygusal boyutuyla etkilendiği söylenebilir.

Zihinsel engelli bir çocuğa sahip olmak ekonomik ve duygusal sorunlarla birlikte eğitim, yaşam tarzı, sosyal çevre ile ilişkiler gibi sorunları da beraberinde getirmektedir (Damiani, 1999; Akt.: Özşenol ve ark., 2003). Araştırmada, elde edilen bulgular doğrultusunda annenin zihinsel engelli çocuktan kaynaklanan psikolojik ve ekonomik durum ile aile çevresi ve sosyal çevre ile olan ilişkilerde güçlükler yaşadığı anlaşılmakta, güçlükleri aşma konusunda annenin babaya göre ön planda olduğu görülmektedir. Bu noktada araştırmada elde edilen bu bulguların Damiani (1999)'un araştırmasıyla örtüştüğü söylenebilir.

Araştırma süreci göz önünde bulundurulduğunda, zihinsel engelli çocuğun eğitim aşamasında özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerine geliş-gidiş sürecinde annenin refakat ettiği ve zihinsel engelli çocuğun bakımının anne tarafından üstlenildiği görülmektedir. Aykara (2015) yaptığı araştırmaya katılan ebeveynlerin

çoğunluğunun kadınlardan oluştuğunu belirterek, annelerin engelli çocuğun bakımında babalardan daha fazla rol üstlendiğini vurgulamaktadır.

HÜNEE (2008) tarafından yapılan araştırma sonuçlarına göre, şiddet sonrası kadının yaşadığı sağlık sorunları arasında; iştahsızlık, uyku sorunları, kendini sinirli, gergin, mutsuz hissetme durumu, hemen yorulma, günlük yapılan işlerde aksama, intihar düşüncesi ve girişimi şeklinde ifade edilebilmektedir. Bunun yanında, çocuk sahibi kadınların gördüğü şiddet, çocuklarına da etki edebilmektedir. Şiddete maruz kalan kadınlarda çocuğa karşı saldırganlık davranışı görüldüğünden, bu durum çocuklarda sıklıkla kâbus görme, yatağını ıslatma, içine kapanma, hırçınlaşma şeklinde sonuçlar doğurmaktadır.

Araştırmada elde edilen bulgular sonucunda, zihinsel engelli çocuktan kaynaklanan duygusal, sözel ve fiziksel şiddete maruz kalan annelerin kendini sinirli, gergin ve mutsuz hissettiği, nadiren, annenin intihar düşüncesine ve girişimine kapılmasına neden olduğu söylenebilir.

Zihinsel engelli çocuğun bakımının, engelli olmayan çocuklara göre daha fazla zaman gerektirmesi ve annelerin çocuklarına eğitim ve sağlık hizmetleri sürecinde refakat etmesi annelerin sosyal hayatlarını kısıtlamakla birlikte kendilerini yorgun hissetmelerine ve ev içinde kendilerinden beklenen görevleri aksatmalarına neden olabildiği görülmektedir.

Ailelerin zihinsel engelli çocuğa sahip olması, tüm aile üyelerini sorumlu kılmakta, bununla birlikte bu sorumluluğu en iyi şekilde üstlenme konusunda en önemli şartın aile içi dayanışma olduğu bilincinde olan ailelerde zihinsel engelli çocuğun var olması herhangi bir soruna neden olmamaktadır. Söz konusu durum aile üyelerinin özellikle de anne ve babaların birbirlerine bağlılığını artırmaktadır (Yaralılar, 2010, s:84). Araştırma sürecinde görüşülen bir annenin belirttiği üzere, babanın zihinsel engelli çocuğa vakit ayırması, ilgilenmesi ve annenin bakım yükünü hafifletici girişimleri sonucu aile içi dayanışma bilincinin artması ve buna bağlı

olarak zihinsel engelli çocuğun aile içerisinde bütünleştirici bir güç olarak var olduğu görülmektedir.

Zihinsel engelli çocuğun varlığı aile dinamiklerini etkilemekte ve ortaya çıkan sorunların çözümü için bir müdahale sürecine gereksinim duyulmaktadır. Bu noktada ailelerle sosyal hizmet uygulamalarının ön plana çıkması önemlidir.

Duyan (2010)'a göre ailelerle sosyal hizmet, risk altındaki ailelerle çalışma için şemsiye bir kavramdır. Ailelerle sosyal hizmet, ailenin gelişimsel ve duygusal gereksinimlerini karşılayabilmeyi öğrenebilmesi için ailelere rehberlik etmeyi, danışmanlık vermeyi, tedavi ve rehabilitasyonu sağlamayı amaçlamaktadır (Duyan, 2010, s:261).

Sosyal hizmet temelinde ailelerle yapılabilecek uygulamalar evlilik ilişkisinin gözden geçirilmesi, sosyal yaşamın yeniden düzenlenmesi, aile hedeflerinin gözden geçirilmesi, aile bütçesinin dengelenmesi ve aile eğitim çalışmalarıdır (Gökcan, 2005). Bu çalışmalar zihinsel engelli çocuğa sahip aileler odak alınarak gerçekleştirildiğinde, engelli çocuğa sahip ailelerin evlilik ilişkilerinin gözden geçirilmesi, engelli çocuğun aileye katılımıyla birlikte ailede yaşanan sosyal izolasyon, akraba ve sosyal çevreyle ilişkiler bağlamında sosyal yaşamın yeniden düzenlenmesi, engelli çocuğun aileye dahil olmasıyla birlikte olası kriz durumlarına karşın aile hedeflerinin gözden geçirilmesi, engelli çocuğun eğitim ve sağlık masraflarının aileye ekonomik yük getirmesi sonucu aile bütçesinin dengelenmesi ve zihinsel engellilikle ilgili aileye genetik danışma, çocuğun izlenmesi, zihinsel engelli çocuğun olası sağlık problemleri gibi konularda aile eğitim çalışmalarının yapılması sosyal hizmet uygulamaları açısından önemlidir.

Sosyal hizmet uzmanınca yapılacak olan ön değerlendirme sürecinde engelli birey ve etkileşimde bulunduğu tüm sistemler (aile, eş, çocuklar, iş yaşamı, diğer toplumsal kurum/çevre vs.) ele alınmalı ve gerçek sorun/karşılanmamış gereksinimler belirlenmelidir (Çamur-Duyan, 2013). Aileyle gerçekleştirilecek sosyal hizmet uygulamasında, rolleri yeniden düzenleme ve aile işlevlerinin

değerlendirilmesi, ailelerin kurum ve kaynaklarla bağlantılandırılmasının sağlanması, anne-baba tutumlarıyla çalışılması önemlidir (Özbesler, 2005).

Çağdaş sosyal hizmet anlayışı, aile refahının sağlanmasına, aile sağlığını koruyucu tedbirlerin alınmasına ve aile sağlığını geliştirici yaklaşımlara önem vermektedir. Sosyal hizmet uzmanı bir bütün halinde aile sistemiyle çalışmakta, ailenin davranış ve iletişim örüntülerinin değişimine katkıda bulunmaktadır (Çamur-Duyan, 2011). Mavili-Aktaş (2006)'a göre sosyal hizmet uzmanının krize müdahale sürecinde iki temel amacı vardır: Bunlardan birincisi, müracaatçının artık şiddete maruz kalmayacağı yönünde bir seçim yapmasını sağlamak; ikincisi ise, müracaatçının yaşam düzeyini değiştirme ve geliştirmeye ilgili olarak sorumluluk üstlenmesini sağlamaktır. Müdahale sürecinde belirtilen amaçlar iyice tanımlanmalı ve bu noktalar üzerinde karşılıklı anlaşma sağlanmalıdır. Fakat sosyal hizmet uzmanı müracaatçının bütün bunları anlamasının bir zaman ve gelişim süreci içinde olacağını da göz önünde bulundurmalıdır. Müdahale sürecinin temelinde müracaatçının zamanlamasına saygı duyulması yer almaktadır.

Sosyal hizmet uzmanları, aile içi şiddet vakalarıyla çalışırken şiddet uygulayıcıları da uygun olan müdahale programlarına (alkol-madde bağımlılığından kurtulma, öfke kontrolünü öğrenmeye yönelik programlar, psikiyatrik tedavi gibi) yönlendirmek gibi bir sorumluluk da taşımaktadırlar. Böylece şiddet uygulayıcılarının ailelerine yönelik şiddet davranışlarını meşrulaştırma gerekçeleri ortadan kalkacaktır. Şiddetin sürmesini önlemek amacıyla, tüm yasal yolları, gerektiğinde şiddete uğrayan kişiler adına kullanmaya, ilgili kişi ve kuruluşlar karşısında savunuculuk görevini üstlenmeye, şiddet kurbanları için toplumda “şiddete sıfır hoşgörü” anlayışının yerleşmesine; kısaca sosyal değişimin de savunucusu olmaya yönelmelidirler. Böyle bir değişim, şiddete uğrayan bireylerin güvenlik ihtiyaçlarına duyarlı hizmetlerin tasarlanması ve sunulmasında da etkin rol oynamaları gerektiğini ortaya koymaktadır. Aile içi şiddet karşısında sosyal hizmet uzmanlarının sorunun değil çözümün bir parçası olma yönündeki kararlı davranışları, aile içi şiddete uğrayanların güçlerinin farkına vararak “kurban” olmaktan kendi

yaşamlarının belirleyicileri ve karar vericileri konumuna gelmelerini toplumsal yaşama etkin katılımlarını kolaylaştıracaktır (Arıkan, 2011).

Sosyal hizmet bakış açısı, aile üyelerini birer birey olarak ve nihai noktada aileyi bir sistem olarak ele aldığı için aile içi ilişkileri güçlendirmeyi amaçlamaktadır. Bu bakımdan düşünüldüğünde bireyin iyilik halini geliştirmeyi ve yaşam kalitesini arttırmayı odağına alan sosyal hizmet mesleğinin aile içi şiddet konusunda müdahale planı geliştirmesi ve mesleki uygulamalarda bulunması bir gereklilik halini almaktadır.

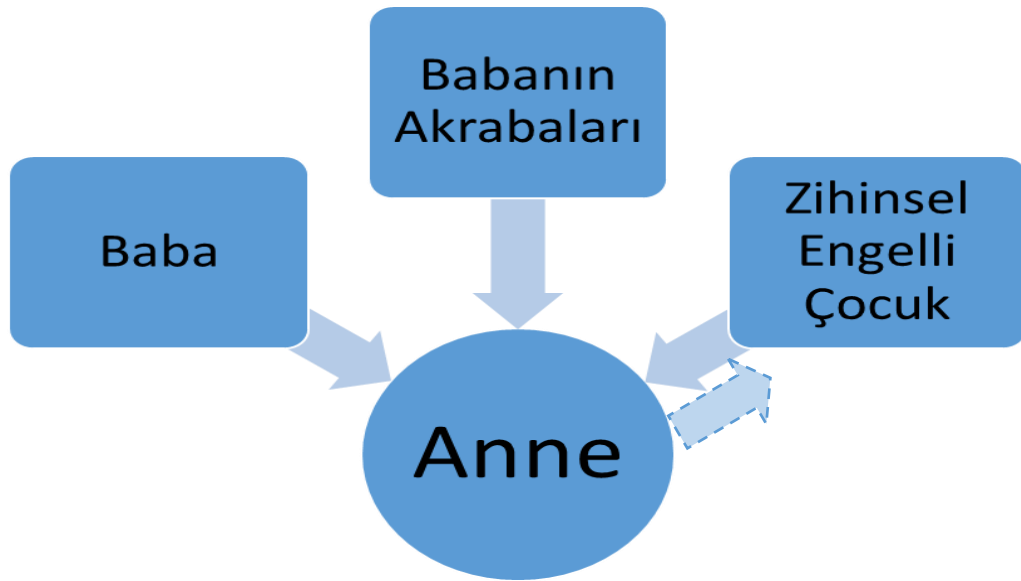
5. SONUÇ ve ÖNERİLER

Araştırmanın bu bölümünde ulaşılan önemli sonuçlara yer sosyal hizmet disiplini çerçevesinde önerilerde bulunmaktadır.

5.1. Sonuç

Araştırmada elde edilen bulgular aile içi şiddeti, kadına yöneltilen boyutuyla vurgulayan annelerin genellikle fiziksel ve sözel şiddet üzerinden tanımlama yaptığını, duygusal şiddete çok az değindiğini, ekonomik şiddet, cinsel şiddet ve tek taraflı ısrarlı takip gibi şiddetin farklı türleri üzerinden aile içi şiddet tanımı yapmadıklarını göstermektedir.

Araştırmada aile içi şiddet; babadan anneye, babanın akrabalarından anneye, zihinsel engelli çocuktan anneye, anneden zihinsel engelli çocuğa yönelik olarak bir kısır döngü olarak göze çarpmaktadır.

Şekil 5.1: Zihinsel Engelli Çocuğa Sahip Ailelerde Aile İçi Şiddet Döngüsü

Annelerin şiddet tanımlarının birbirine benzediği görülmektedir. Annelerin görüşüne göre şiddet kendi ailelerinde görülmeyen, başkalarının yaşadığı bir sorundur.

Şiddete neden olan risk faktörleri incelendiğinde; stres, depresyon, düşük gelire sahip olma ve maddi güçlükten kaynaklanan zorluklar, zihinsel engelli çocuk için ek harcamaların artması, zihinsel engelli çocuğun evlilikte çatışma yaşamaya neden olması, zihinsel engelli çocuğun eğitimi ve bakımı konusunda yaşanan anlaşmazlıklar, kadının ev işi yükünden bunalması ve şikâyet etmesi, kadının zihinsel engelli çocuktan kaynaklanan bakım yükünden şikâyet etmesi gibi nedenlerin, ailenin zihinsel engelli çocuğa sahip olması durumunda daha baskın faktörler olarak aile içinde yaşanabildiği ve kadına yönelik aile içi şiddete yol açabildiği görülmektedir.

Kadına yönelik aile içi şiddetin fiziksel, sözel, ekonomik, cinsel ve duygusal boyutları ele alındığında, eş ya da aile üyesi sayılan eşin akrabaları tarafından çocuğun engelinden dolayı kadına yönelik; kadının sağlıksız koşullarda yaşamaya mecbur bırakılması, evden atılması, suçlanması, zihinsel engelli çocuktan kaynaklanan konularda küçük düşürülmesi, kadının sosyal yaşamının tehdidi, çalışmasına olanak sağlanmaması gibi durumların zihinsel engelli çocuğa sahip ailelerde görüldüğü ve şiddete yol açtığı belirtilebilir.

Araştırma bulguları incelendiğinde, toplumsal cinsiyet rollerinin ön plana çıktığı görülmektedir. Erkek, dışarıda çalışan eve ekmek getiren; kadın, evde engelli çocuğun bakımını üstlenen rollere bürünmektedir.

Kadına yönelik aile içi şiddet zihinsel engelli çocuk temelinde değerlendirildiğinde, annenin fedakârlığına karşın babanın ilgisiz davranışları duygusal şiddetin en keskin biçimini ortaya koymaktadır. İlgisizliğin nedenleri incelendiğinde babanın gün boyu çalışarak para kazandığı ve evin geçimini sağladığı, anneden ise çocuğun bakımını üstlenmesinin beklendiği görülmektedir. Bu noktada toplumsal cinsiyet rollerinin ön plana çıktığı, toplumun babaya “para kazanma” ve

“evin geçimini sağlama” sorumluluğu yüklerken anneye de “çocuğa bakma” ve “çocuğu büyütme” rolünü yüklediğini söylemek mümkündür.

Eşler ayrılmış olsa dahi ekonomik ve duygusal şiddetin devam ettiği görülmektedir. Babanın, mahkeme kararının verdiği nafaka kararına uymayarak, maddi yoksunluk yaşatarak ekonomik şiddeti ve görüşme saatlerini çocuğuna ayırmayarak, ilgilenmeyerek duygusal şiddeti devam ettirmekte olduğu görülmüştür.

Araştırmanın önemli bir sonucu da zihinsel engelli çocuğa sahip ailelerin bulunduğu aşamanın şiddete etkisidir. Duygusal şiddet zihinsel engelli çocuğa sahip olduktan sonra yaşanan şok ve inkâr aşamasında daha yaygın olarak görülmekteyken kabul aşamasında daha nadir görüldüğü annelerin şiddet yaşantılarına dair ifadelerinden anlaşılmaktadır.

Anneler genellikle babanın fiziksel şiddete değil sözel şiddete başvurduğunu belirtmektedir. Fakat asıl göze çarpan duygusal şiddetin en belirgin şiddet türü oluşudur. Fiziksel şiddet babanın anneye uyguladığı fiziksel zorbalığın yanı sıra çocuğun fiziksel bakım yükünün annenin üzerine “yıkılmasıyla” kendini daha belirgin olarak göstermektedir.

Duygusal ve fiziksel şiddete maruz kalan annenin çocuğa fiziksel şiddet uyguladığı ve çocuktan da duygusal ve fiziksel şiddet gördüğü, özellikle engelli çocuğun yaşı büyüdükçe kadına uyguladığı şiddetin de arttığı anlaşılmaktadır.

Araştırma sürecinde görüşülen annelerin cinsel şiddet konusunda paylaşımda bulunmayarak özel hayatlarını konuşmak istemedikleri görülmüştür. Araştırmacının erkek olması ve annelerin özel hayatın paylaşımına özellikle de bir erkekle paylaşımını “ahlaki” bir konu olarak görmesi bu durumu etkileyen en önemli faktör olarak düşünülebilir. Geniş aile yapısına sahip olunması, yaşanan evin oda sayısının az olması gibi fiziksel imkânların yetersiz oluşu, annenin zihinsel engelli çocuğa vakit ayırarak geceleri çocukla uyuması, anne-baba ve çocukların bir arada

uyumasının ailenin cinsel hayatını etkileyen en önemli faktörlerden biri olduğu görülmektedir.

Zihinsel engelli çocuğa sahip ailelerde kadına yönelik şiddetin kaynağında eşin akrabaları ön plana çıkan diğer önemli bir husustur. Eşin akrabalarının, zihinsel engelli çocuğa sahip anneye yoğunlukla duygusal ve sözel şiddet ile bazı durumlarda fiziksel ve ekonomik şiddet yönelttikleri ve aile hayatına karıştıkları nadir durumlarda cinsel şiddet uyguladığı söylenebilir.

Eşin akrabaları tarafından anneye yönelik duygusal şiddetin en önemli boyutu zihinsel engelli çocuğa verilen ilk tepkiler sürecinde görülebilmektedir. Kayınvalidenin ve eşin diğer akrabalarının gösterdiği yargılayıcı tutum ve tepkilerin anneyi duygusal olarak yıprattığı görülmektedir.

Geniş ailede yaşamış annelerin, kayınpederden şiddet görmediği; ancak kayınvalideden şiddet gördükleri belirlenmiştir. Bunun nedenlerinden biri olarak annenin çocuğuna hamile olduğu süreçte, kayınvalidenin anneyi hastaneye göndermemesi üzerine torununun engelli olmasının suçlusu olarak kendisini görmek istemediği için şiddeti anneye yönelttiği anlaşılmaktadır.

Eşin akrabalarından görülen şiddetin bir boyutu olarak fiziksel şiddet ele alındığında fiziksel şiddetin duygusal ve sözel şiddete göre daha az ortaya görüldüğü söylenebilir. Annelerin ifadeleri doğrultusunda bir değerlendirme yapıldığında, eşin yakın akrabaları tarafından uygulanan fiziksel şiddetin eşin uyguladığı fiziksel şiddetten daha fazla olduğu dikkat çekmektedir.

Eşin akrabalarından görülen şiddetin bir boyutu olarak sözel şiddet ele alındığında zihinsel engelli çocuğa sahip annelerin duygusal şiddetle birlikte sözel şiddete yaygın olarak maruz kaldıkları söylenebilir. Toplumsal cinsiyet rollerini yerine getirmeme ve itiraz etme gibi nedenler sözel şiddetin kaynağı olarak göze çarpmaktadır.

Zihinsel engelli çocuğa sahip annelerin aile içi Şiddetin dışında toplum tarafından, sosyal boyutuyla Şiddete maruz bırakıldıkları da görülmektedir. İnsanların engelli çocuğa karşı bakış açıları kamuya açık alanlarda annelerin rahat hareket etmelerini engellemekle birlikte sözel, duygusal ve ekonomik anlamda yıpranmalarına da neden olabilmektedir.

Altındağ, Keçiören ve ankaya ilçelerinde bulunan rehabilitasyon merkezlerinden hizmet alan annelerin maruz kaldıkları Şiddet durumu ele alındığında, Altındağ ve Keçiören'deki annelerin duygusal, fiziksel, sözel ve ekonomik Şiddete maruz kaldıkları görülürken ankaya'daki annelerin aile içi Şiddet öyküsüne rastlanmamıştır. Bu bağlamda sosyoekonomik düzey ve babanın çocuğa ilgisi gibi faktörlerin Şiddetin ortaya çıkmasını engelleyici rolü olduğu düşünülebilir.

Zihinsel engelli çocuğa sahip annelerin maruz kaldıkları Şiddet karşısında verdikleri tepkiler incelendiğinde annelerin Şiddet ortamını terk ettikleri, sorunlarını konuşarak ozmeye çalıştıkları ya da sessiz kalmayı tercih ettikleri bulunmuştur. EŞlerinin akrabaları tarafından maruz kaldıkları duygusal Şiddet karşısında ise annelerin kaçınma ve aynı ortamı paylaşmama gibi tepkiler geliştirdiği belirlenmiştir.

5.2. neriler

Zihinsel engelli çocuğa sahip aileler odak alınarak gerçekleştirilecek sosyal hizmet uygulamalarında aile içi Şiddeti onlemeye yönelik müdahaleler engelli refahı, kadın refahı ve etkide bulunacağı daha geniş bir yelpaze düşünüldüğünde aile ve toplum refahı açısından büyük bir öneme sahiptir.

Ailede bir krize işaret edebilen engelli çocuğa sahip olma durumu, dayanışma ve bilinçli bir aile sistemiyle anne-babaların bağlılığını arttırabileceğinden bu süreçte sosyal hizmet müdahalesi önem kazanmaktadır. Bu noktada ailelerle sosyal hizmetin önemi açığa çıkmaktadır.

Şiddetin boyutları ve aşamaları göz önünde bulundurulduğunda; şiddet konusunda koruyucu-önleyici ve şiddet sonrası destek hizmetlerinin sağlanması ve bu süreçte eğitim, medya ve yargı üçgeninin göz önünde bulundurulması önemlidir.

Koruyucu-önleyici hizmetler bağlamında;

- İlkokul düzeyinden başlanarak toplumsal cinsiyet ve şiddet konusunda eğitim verilmelidir.
- Okullarda geliştirilecek eğitim programı ile şiddetin boyutları ve kapsamı hakkında toplumsal bilinç geliştirilmelidir.
- Zihinsel engelli çocuğa sahip ailelerin şiddet konusunda daha fazla risk taşıdığı göz önünde bulundurularak ailelere yönelik sunulan sosyal hizmetlere öncelik verilmelidir.
- Yasal boyutun güçlendirilerek kadınların aile içi şiddet konusunda ve hakları konusunda bilgi sahibi olmalarının sağlanmasıdır.
- Medya dilinin ataerkil bir yapıya sahip olmasının ve şiddete karşı duyarsız bir toplum oluşmasının önüne geçilmelidir.
- Engelli gündüz misafirhanelerinin sayılarının artırılması ve annelerin çocuklarını gün içinde emanet edebilecekleri bu ortamlar sayesinde annenin bakım yükü azaltılmalı ve sosyal gelişimleri teşvik edilmelidir.

Şiddet sonrası destek hizmetleri bağlamında;

- Yasal boyutun güçlendirilerek kadınların daha fazla zarar görmesi engellenebilir.

- ŞÖNİM'lerin yaygınlaştırılarak ulaşılabilir olması gereklidir.

Araştırma Önerileri

Zihinsel engelli çocuğa sahip ailelerde kadına yönelik aile içi şiddeti inceleyen geniş kapsamlı nicel ve nitel çalışmalara ihtiyaç vardır. Yapılacak olan yeni araştırmaların bu alandaki bilgi eksikliğini gidereceği düşünülmektedir.

- ❖ Zihinsel engelli çocuğa sahip ailelerle ilgili nicel ve nitel çalışmaların yanı sıra her bir engelli türüne göre sınıflamaların yapılması ve şiddet araştırmalarının yapılması gerekmektedir.
- ❖ Engelli ve engelli olmayan ailelerde aile içi şiddet düzeyini kıyaslamak amacıyla karşılaştırmalı araştırmalara da ihtiyaç olduğu söylenebilir.
- ❖ Sosyal hizmet uzmanı, psikolog, öğretmen ve çocuk gelişimci gibi profesyonel meslek elemanları ile yapılacak derinlemesine görüşmeleri içeren nitel araştırmaların alan literatürüne katkı sağlayacağı düşünülmektedir.
- ❖ Bir araştırma konusu olarak zihinsel engelli çocuğa sahip annelerin çocuklarına uyguladığı şiddet konusu da bu araştırmanın önemli bulguları arasındadır. Sosyal hizmet alanında bu konuda araştırma planlanmasının literatürde önemli bir boşluğu dolduracağı söylenebilir.
- ❖ Bu araştırmada da ortaya çıktığı gibi zihinsel engelli çocuğa sahip anneler toplumsal şiddete de maruz kalmaktadırlar. Bu konunun farklı boyutlarıyla ve kapsamlı olarak araştırılması da önerilebilir.

ÖZET

Zihinsel Engelli Çocuğa Sahip Ailelerde Kadına Yönelik Aile İçi Şiddetin İncelenmesi

Toplumsal yapının en küçük yapısı olarak değerlendirilen aileye yeni bir üyenin katılması aile içi dinamiklere ve özellikle de aile içi ilişkilere farklı boyutlar katmaktadır. Aileye yeni katılan bireyin zihinsel engelli olması durumunda ise aile bu durumdan fiziksel, sosyal, ekonomik ve duygusal anlamda etkilenmektedir. Engelli çocuğun bakımının ve çocukla ilgili sorumlulukların toplum tarafından anneye atfedilmesinin bir sonucu olarak kadının aile içinde fiziksel, sözel, ekonomik, duygusal (psikolojik) ve cinsel açılardan şiddet yaşaması da kaçınılmaz gözükmektedir.

Aileyi bir sistem olarak ele alan ve bireyi bütüncül bir yaklaşımla inceleyen sosyal hizmet mesleği açısından engelli bireyin dâhil olduğu aile sisteminin ve aile sisteminde engelli bireyin bakım ve ihtiyaçlarının karşılanması açısından önemli bir yere sahip olan kadının aile içi şiddet bağlamında incelenmesi gerekmektedir. Zihinsel engelli çocuğa sahip ailelerde kadına yönelik şiddetin; engelli refahı, çocuk refahı, aile refahı ve kadın refahı alanında uygulamalarda bulunan bir meslek olarak sosyal hizmet açısından ele alınmasının önemli olduğu düşünülmektedir.

Bu araştırma zihinsel engelli çocuğa sahip ailelerde kadına yönelik aile içi şiddetin incelenmesi amacıyla planlanmıştır. Araştırmanın verileri Ankara'daki rehabilitasyon merkezlerinden zihinsel engelli çocukları için hizmet alan Altındağ'dan 4, Keçiören'den 6, Çankaya'dan 2 olmak üzere toplam 12 kadınla yapılan derinlemesine görüşmelerle elde edilmiştir. Araştırmaya katılan kadınların aile içinde eşleri tarafından, eşlerinin aile ve yakın akrabaları tarafından ve zihinsel engelli çocuk tarafından maruz kaldıkları şiddete ilişkin öykülerine ulaşılmış ve kadınların şiddete ilişkin paylaşımlarının çözümlenmesinde betimsel analiz kullanılmıştır.

Araştırma sonuçlarına göre zihinsel engelli çocuğa sahip annelerin eş, eşin ailesi ve zihinsel engelli çocuk tarafından yoğun olarak duygusal şiddete maruz kaldıkları, sözel, fiziksel, ekonomik ve cinsel şiddetin daha az görüldüğü anlaşılmaktadır. Kadına yönelik şiddetin kaynağında zihinsel engelli çocuğun ve toplumsal cinsiyet rollerinin etkisi görülmektedir. Altındağ ve Keçiören'de yaşayan annelerin ifadelerinde şiddet öyküsü daha yaygınken, Çankaya'daki annelerin anlatımlarında şiddet öyküsüne rastlanmamıştır.

Anahtar Kelimeler: Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet, Sosyal Hizmet, Zihinsel Engelli Çocuğa Sahip Aileler

SUMMARY

Investigation of Domestic Violence against Women in Families of Children with Mental Disabilities

Family is the smallest unit of social structure. Inclusion of a new member of the family adds a different dimension to family relationships. In case of mentally disabled new member participating in the family is affected physically, socially, economically and emotionally. Caring of disabled children and responsibility of the children are attributed to mothers by the society. So physical, verbal, economic, emotional (psychological) and sexual violence against women in the family seems inevitable.

Family is considered as a system and the individuals in this system is examined in a holistic approach by social work. Therefore, the woman have an important place in the family system. In terms of women who are important for meeting the care and needs of child with disabilities; family systems must be examined in the context of domestic violence against women. Social work works in the fields of disabled welfare, child welfare, family welfare and wellbeing of women. Thus investigation of domestic violence against women in families of children with mental disabilities is important for social work.

This study is planned to investigate of domestic violence against women in families of children with mental disabilities. The research data was collected by in-depth interviews with twelve women who has got mentally handicapped children, lived in Altındağ 4, Keçiören 6 and Çankaya 2. In-depth interviews allowed us to obtain the history of the violence who participated in this research; descriptive analysis was used to analyze the history of violence.

According to research results, mothers were exposed to emotional violence by her husband, her husband's family and her mentally handicapped children. Mothers were less exposed verbal, physical, economic and sexual violence. The source of violence against women are seen mentally handicapped children and the impact of gender roles. History of violence is more common in the statements of the families living in Altındağ and Keçiören. But there wasn't explanation of the violence in the families living in Çankaya.

Keywords: Domestic Violence against Woman, Social Work, Families of Children with Mental Disabilities

KAYNAKLAR

- ADAIR J (2006). The efficacy of sexual violence prevention programs: Implications for schools. *Journal of School Violence*, **2(5)**: 87-97.
- AHMETOĞLU E, ARAL N (2005). Zihinsel Engelli Çocuğa Sahip Annelerin Kaygı Düzeylerinin İncelenmesi. Gazi Üniversitesi Özel Eğitim Kongresi, Ankara.
- AKADLI-ERGÖÇMEN B, ÜNER S, KURTULUŞ YİĞİT E (2009). Bölüm 1. Giriş. *Türkiye’de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet*, Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, ISBN:978-975-19-4498-6, Ankara: KSGM Yayınları. 19-24.
- AKARSU Ö, AKGÜN KOSTAK M (2014). Zihinsel Engelli Çocukların Aile Yükü, Özbakım Becerileri, Annelerin Yaşam Doyumu, *17. Ulusal Halk Sağlığı Kongresi, 20-24 Ekim 2014*, Edirne.
- AKKÖK F (2005). Farklı Özelliğe Sahip Çocuk Olan Aileleri ve Ailelerle Yapılan Çalışmalar. *Özel Gereksinimli Çocuklar ve Özel Eğitime Giriş*, Ed.: A. ATAMAN, Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık. 121-142.
- AKKÖK F, AŞKAR P, KARANCI N (1992). Özürlü bir çocuğa sahip anne babalardaki stresin yordanması. *Özel Eğitim Dergisi*, **1(2)**: 8-12.
- ALLEN KE, COWDERY EG (2005). The Exceptional Child: Inclusion in Early Childhood Education, ABD: Thomson Delmar Learning.
- ALTINAY AG, ARAT Y (2008). Türkiye’de Kadına Yönelik Şiddet. İstanbul: Punto.
- ALTINAY AG, ARAT Y (2009). Violence Against Women in Turkey: A Nationwide Survey. İstanbul: Punto.
- ARIKAN Ç (2011). Aile İçi Şiddet, İstismar ve İhmale Sosyal Hizmet Müdahalesi. *Sosyal Dışlanma ve Aile: Sosyal Hizmet Müdahalelerinde Güçlendirme Yaklaşımı*, Ed.: ÖZKAN Y, Ankara: Maya Akademi. 31-50.
- ATEŞ S (1991). İslam’ın kadına getirdiği haklar. *İslami Araştırmalar*, **5(4)**: 320-327.
- ATICI İ (2007). Fiziksel Engelliler ve Kentsel Mekânın Kullanımı. Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Kentleşme ve Çevre Sorunları Bilim Dalı.
- AYKARA A (2015). Zihinsel Engelli Kardeşe Sahip Bireylerin Yaşantılarının Değerlendirilmesi. Doktora Tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmet Anabilim Dalı.
- AYSAN F, ÖZBEN Ş (2007). Engelli çocuğu olan anne babaların yaşam kalitelerine ilişkin değişkenlerin incelenmesi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, **22**: 1-6.
- BAL M (2007-2008). Rousseau ve şiddetin kaynağı olarak eşitsizlik, *Doğu Batı*, ISSN: 1303-7242 **10(43)**: 87-98.

- BAYKOÇ-DÖNMEZ N, BAYHAN P, ARTAN İ, (2001). Engelli çocuğu olan ailelerin yaşam döngüsü içinde karşılaştıkları sorunların incelenmesi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, **12(2)**: 31-43.
- BERMAN A, SNYDER SS, KOZIER B, ERBS G (2008). *Fundamentals of Nursing Concepts, Process and Practice*, 8th Ed. New Jersey.
- BİLAL E, DAĞ İ (2005). Eğitilebilir zihinsel engelli olan ve olmayan çocukların annelerinde stres, stresle basa çıkma ve kontrol odağının karşılaştırılması. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, **12(2)**: 56-68.
- BİRLEŞMİŞ MİLLETLER SAKAT HAKLARI BİLDİRGESİ (1975). Birleşmiş Milletler Sakat Hakları Bildirgesi. Erişim Adresi: [<http://www.eyh.gov.tr/tr/html/8404/Ozurlu+Haklari+Bildirgesi>]. Erişim Tarihi: 28/06/2014.
- BOZKURT Ş (2011). Kadına Yönelik Aile İçi Şiddeti Önlemede 4320 Sayılı Ailenin Korunmasına Dair Kanun ve Değerlendirilmesi. Uzmanlık Tezi, T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü.
- BÜYÜKÖZTÜRK Ş, KILIÇ ÇAKMAK E, AKGÜN ÖE, KARADENİZ Ş, DEMİREL F (2013). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi.
- CONNELL RW (1987). *Gender and Power: Society, the Person and Sexual Politics*. ISBN: 9780804714303.
- CONNELL RW (1998) *Toplumsal Cinsiyet ve İktidar*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- COPET-ROUGIER E (1989). Başsız Bir Toplumda Görünen ve Görünmeyen Şiddet-Kamerun'daki Mkakolar. *Antropolojik Açından Şiddet*, Ed.: RICHES D, Çev.: HATTATOĞLU D, 1. Baskı. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- COŞKUN Y, AKKAŞ G (2009). Engelli çocuğu olan annelerin sürekli kaygı düzeyleri ile sosyal destek algıları arasındaki ilişki. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi (KEFAD)*, **10(1)**: 213-227.
- ÇAMUR-DUYAN G (2011). Sosyal Dışlanma ve Aile: Sosyal Hizmet Müdahalelerinde Güçlendirme Yaklaşımı. *Parçalanmış Aileler ve Sosyal Hizmet Müdahalesi*, Ed.: Y. Özkan, Ankara: Maya Akademi. 13-29.
- ÇAMUR-DUYAN G (2013). Sosyal Politika ve Kamu Yönetimi Bileşenleriyle Sosyal Hizmet Temelleri ve Uygulama Alanları. *Özürlülerle Sosyal Hizmet*, Ed.: ACAR H, NEGİZ N, AKMAN E, Ankara: Maya Akademi. 265-277.
- ÇITAK T (2007). 22-23 Kasım 2007 Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Eğitim Programı Notları. *Woman Against Violence Europe*.
- DAMIANI BV (1999). Responsibility and adjustment in siblings of children with disabilities: Update and Review. *Families in Society. The Journal of Contemporary Human Services*, **1**: 34-40.
- DEMİR OÖ (2011). Nitel Araştırma Yöntemleri. *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*. (Ed.: BÖKE K). İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım. 3.Baskı. 273-306.

- DEMİRKAN UZ (2009). Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Gençlerin Şiddet Davranışları. Yüksek Lisans Tezi, Muğla: Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı.
- DENİZ ME, DİLMAÇ B, ARICAK OT (2009). Engelli çocuğa sahip olan ebeveynlerin durumluk sürekli kaygı ve yaşam doyumlarının incelenmesi. *Uluslar Arası İnsan Bilimleri Dergisi*, **6(1)**: 953-968.
- DERELİ F, OKUR S (2008). Engelli çocuğa sahip olan ailelerin depresyon durumunun belirlenmesi. *Yeni Tıp Dergisi*, **25**: 164-168.
- DİE (2002). Türkiye Özürlüler Araştırması. Yayın No: 2913. Ankara: Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası.
- DURDUN Y (2011). Şiddetin izini sürmek: Şiddet nedir? *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, ISSN 1306-9535, www.flfsdergisi.com **12**: 1-18.
- DUYAN V (2007). Gruplarla Sosyal Hizmet: Grup Çalışmalarının Engelli Çocuğa Sahip Annelerin Benlik Saygısı ve Yalnızlık Düzeyine Etkisi. Yayın No: 017, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları.
- DUYAN V (2010). Sosyal Hizmet: Temelleri, Yaklaşımları ve Müdahale Yöntemleri. Yayın No:016, Ankara: Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Genel Merkez Yayını.
- DÜNYA SAĞLIK ÖRGÜTÜ (2011). Dünya Engellilik Raporu: Yönetici Özeti.
- DYSON LL (1999). The psychosocial functioning of school age children who have siblings with developmental disabilities: Change and stability over time, *Journal of Applied Developmental Psychology*, **20**: 253-271.
- ENGELLİ VE YAŞLI HİZMETLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ (2008). Birleşmiş Milletler Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme, Erişim Adresi: [<http://www.eyh.gov.tr/tr/8176/2-1-Engellilerin-Haklarına-İliskin-SozlesmeninOnaylanmasinin-Uygun-Bulunduguna-Dair-Kanun-ve-Engellilerin-Haklarına-İliskin-Sozlesme>] Erişim Tarihi: 28/06/2014.
- ENGELLİ VE YAŞLI HİZMETLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ (2014). Otizm Spektrum Bozukluğu. Ankara: Anıl Reklam Matbaa Ltd. Şti.
- ENGELLİLER HAKKINDA KANUN (2005). Erişim Adresi: [<http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5378.pdf>] Erişim Tarihi: 12/11/2014.
- ERBİL ERDUGAN F (2010). Türkiye’de Özürlü Yoksulluğu ve Mücadele Politikalarının Değerlendirilmesi: Ankara – Keçiören Örneği. Yayın No:50, Ankara: T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı.
- ERGİN D, ŞEN N, ERYILMAZ N, PEKUSLU S, KAYACI M (2007). Engelli çocuğa sahip ebeveynlerin depresyon düzeyi ve etkileyen faktörlerin belirlenmesi. *Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, **10(1)**: 41-48
- ERİPEK S (1993). Zihinsel Engelli Çocuklar. Yayın No: 31. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları.

- ERİPEK S (1996). Zihinsel Engelli Çocuklar. Yayın No: 41. 2. Baskı. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- ERİPEK S (1998). Zihin Engelliler. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları No:1018, Açıköğretim Fakültesi Yayınları. ISBN: 975-492-767-7 Yayın No: 561. 39-48.
- ERİPEK S (2005). Zekâ Geriliği. 2. Baskı, Ankara: Kök Yayıncılık.
- ERKAN G (1998). Anababanın Özürlü Çocuğa Yaklaşımı ve Uyumu, *Toplumla Bütünleşme Sürecinde Özürlüler ve Sosyal Hizmet. Sosyal Hizmet Sempozyumu 97*. Yayın No: 003. Ankara: H.Ü. Sosyal Hizmetler Yüksekokulu.
- FRA (2014). Violence Against Women: An EU-wide Survey. European Union Agency For Fundamental Rights. ISBN 978-92-9239-273-4 doi:10.2811/67959.
- FRANKEL RM, DEVERS KJ (2000). Study design in qualitative research education for health: change in learning and practice, **13(2)**: 251-261.
- GANDER MJ, GARDINER HW (2001). Çocuk ve Ergen Gelişimi. (Çev. Bekir Onur). 4.Baskı, Ankara: İmge Kitabevi. 300-324.
- GÖKCAN K (2005). Özürlü Çocuğa Sahip Ailelerin Genel Özellikleri ve Özürlü Çocukların Yaşam Becerilerinin Geliştirilmesi. Ed.: DEMİREL S, ALPTEKİN K. Yayın No:001. Ankara: Zihinsel ve Bedensel Engelli Çocukları ve Aileleri Araştırma Eğitim Dayanışma ve Yardımlaşma Derneği Yayını. 55-63.
- GÖLALMIŞ G (2005). Zihinsel Engelli Çocuğu Olan Annelerinin Umutsuzluk, Karamsarlık, Sosyal Destek Algılarının ve Gelecek Planlarının İncelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Özel Eğitim Anabilim Dalı, Ankara.
- GRAMSCI A (1971), Selection From The Prison Notebooks, (Ed.: HOARE Q, SMİTH GN), London: Lawrence and Wishart.
- GÜLLÜPİNAR F (2013). Toplumsal ilişkiler kıskacında zihin engelli olan bireyler ve aile yapıları: Eskişehir’de engelli ailesi hakkında sosyolojik bir alan çalışması. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, **24(1)**: 41-64.
- HÜNEE (2003). Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması. Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, Sağlık Bakanlığı Ana Çocuk Sağlığı ve Aile Planlaması Genel Müdürlüğü, Devlet Planlama Teşkilatı ve Avrupa Birliği, Ankara.
- HÜNEE (2008). Türkiye’de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet. ISBN: 978-975-19-4498-6. Ankara: Elma Teknik Basım Matbaacılık.
- HÜNEE (2015). Türkiye’de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması. ISBN: 978-605-4628-75-9. Ankara: Elma Teknik Basım Matbaacılık.
- İŞIKHAN V (2005a). Türkiye’de Zihinsel Engelli Çocuğa Sahip Annelerin Sorunları. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları.
- İŞIKHAN V (2005b). Zihinsel engelli çocuğa sahip annelerin psiko-sosyal ve sosyo-ekonomik sorunları. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, **16(2)**: 36-52.

- İL S, ARIKAN Ç (1995). Türkiye’de Çocuk Eğitim Evlerindeki Hükümlü Gençlerin Aile İçi Şiddete İlişkin Değerlendirmeleri, *Aile Kurultayı*. Birinci Kitap. 16-18 Kasım 1994. Genel Yayın No:83. Ankara: AAK Yayını. 284-292.
- JONES CL, TEPPERMAN L, WILSON SJ (1995). *The Futures of the Family*, Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice Hall.
- KAÇAN-SOFTA H (2013). Engelli çocuğa sahip ebeveynlerin depresyon düzeylerinin incelenmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, **21(2)**: 589-600.
- KANER S (2004). Engelli Çocukları Olan Ana Babaların Algıladıkları Stres, Sosyal Destek ve Yaşam Doyumlarının İncelenmesi. Ankara Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projesi Kesin Raporu, Ankara.
- KARADAĞ G (2009). Engelli Çocuğa Sahip Annelerin Yasadıkları Güçlükler ile Aileden Algıladıkları Sosyal Destek ve Umutsuzluk Düzeyleri. *TAF Preventive Medicine Bulletin*. **8(4)**: 315–322.
- KARAL D, AYDEMİR E (2012). Türkiye’de Kadına Yönelik Şiddet. Uluslar arası Stratejik Araştırmalar Kurumu Sosyal Araştırmalar Merkezi. Usak Rapor No: 12-01.
- KARATAŞ K (2001). Kalkınmanın Önündeki Engel: İşsizlik ve Genç İşsizliği. *Sosyal Hizmet Sempozyumu '99 Bölgesel Kalkınma Sürecinde Sosyal Hizmet*, Ed. ONAT Ü, ALTAY A, Yayın No: 007. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Yayını 75-88.
- KELLY J, JOHNSON M (2008). Differentiation among types of intimate partner violence: Research update and implications for interventions. *Family Court Review*, **46(3)**: 476-499.
- KIR İ (2011). Toplumsal bir kurum olarak ailenin işlevleri. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*. ISSN:1304-0278. www.esosder.org **10(36)**: 381-404.
- KIRCAALİ İFTAR G (1995). Aile ve Çevre Eğitimi Ders Notları, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- KOCACIK F (2001). Şiddet olgusu üzerine. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, **2**: 1-7.
- KSGM (2008). Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet, Ankara. Ankara: Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü.
- KSGM (2013). Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele El Kitabı, Ankara.
- KURT D (2010). *Zihinsel Engelli Çocuğa Sahip Annelerin Tükenmişlik Düzeylerinin Yordanması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Bölümü Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bilim Dalı, İzmir.
- KÜMBETOĞLU B (2012). Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma. Bağlam Araştırma Dizisi. ISBN:978-975-8803-51-4. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.

- LISA-DIXON MD, SCOT-MCNARY MA, ANTHONY-LEHMAN MD (1995). Substance Abuse and Family Relationships of Person with Severe Mental illness. *The American Journal of Psychiatry*, **152(3)**: 456–458.
- LUCKASSON R (2002). Mental retardation: Definition, classification, and systems of support (10th Ed.) Washington, DC: AAMR. Erişim Adresi: [<http://opensiuc.lib.siu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1485&context=tpj>] Erişim Tarihi: 05/01/2016.
- LÜLE F (2008). Engelli Bireye Sahip Yoksul Ailelerin Karşılaştıkları Sorunlar ve Bu Sorunlarla Basa Çıkma Tarzları. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmet Anabilim Dalı.
- MARSHALL G (1998). Sosyoloji Sözlüğü, (Çev. AKINHAY O, KÖMÜRCÜ D), Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- MAVİLİ AKTAŞ A (2006). Aile İçi Şiddet Kadının ve Çocuğun Korunması. Ankara: Elma Yayınevi.
- MAVİLİ AKTAŞ A (2007-2008). Aile İçi Şiddet, *Doğu Batı*, (Kasım, Aralık, Ocak 2007–2008) ISSN: 1303–7242 **10(43)**: 151-158.
- MESSERSCHMIDT JW (1993). Masculinities and Crime: Critique and Reconceptualization of Theory. Rowan & Littlefield Publishers, Inc.
- MİLLER AC, GORDON RM, DANİELE RJ, DILLER L (1992). Stress, appraisal and coping in mothers of disabled and nondisabled children. *J PediatrPsychol.*, **17**: 587-605.
- MUTLU MK, BEŞKAYA A, TAŞ R, GÜN L, ŞAĞBANŞUA L, CAN N, YILMAZ O, USLU E, AKKAYA Ö, ÖZKARDAŞ A (2012). Ankara'nın Kentsel Yoksulluk Haritası. (Ed.: TAŞ R). Yayın No: 006. ISBN: 978-605-87394-4-4. Turgut Özal Üniversitesi Yayınları.
- NACHSHEN JS, GARCIN N, MINNES P (2005). Problem Behavior in Children with Intellectual Disabilities: Parenting Stress, Empowerment and School Services. *Mental Health Aspects of Developmental Disabilities*, **8**: 105–114.
- NHNA (2003). CDC reports the health-related costs of intimate partner violence against women exceed \$5.8 billion each year in United States. *Nursing News*, **27**:29.
- NICHOLSON L (1995). Interpreting Gender. *Social Postmodernism: Beyond Identity Politics*. (Ed. NICHOLSON L, SEIDMAN S) Cambridge: Cambridge University Press.
- OĞULTÜRK N (2012). Zihinsel Engelli Çocuğa Sahip Ailelerin Aile İşlevlerini Etkileyen Etmenler: Çankaya Belediyesinden Hizmet Alan Aileler Üzerine Bir Değerlendirme. Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmet Anabilim Dalı.
- OHAERI JU (2003). The Burden of Caregiving in Families with a Mental İllness: A Review of 2002. *Curr Opin Psychiatry*, **16**: 457-465.

- ORAN B (2007). Engellilerin Siyasal Yaşama Katılımı: Ankara Örneği. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmet Anabilim Dalı.
- ÖZBESLER C (2005). Özel Eğitim Merkezlerinde Sosyal Hizmetin Rolü ve Sosyal Hizmet Uygulamaları. (Ed. DEMİREL S, ALPTEKİN K). Yayın No:001. Ankara: Zihinsel ve Bedensel Engelli Çocukları ve Aileleri Araştırma Eğitim Dayanışma ve Yardımlaşma Derneği Yayını. 83-91.
- ÖZEKES M, GİRLİ A, YURDAKUL A, SARISOY M (1998). Evlilik İlişkisinde Engelli Çocuğa Sahip Olmanın Rolü. *10.Ulusal Psikoloji Kongresi*. 1-5.
- ÖZKAN S (2002). Zihinsel Engelli ve Normal Çocuğa Sahip Ailelerin Algıladıkları Sosyal Destek ve Depresyon Düzeylerinin İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Özel Eğitim Anabilim Dalı.
- ÖZŞENOL F, İŞIKHAN V, ÜNAY B, AYDIN H, AKIN R, GÖKÇAY E (2003). Engelli çocuğa sahip ailelerin aile işlevlerinin değerlendirilmesi. *Gülhane Tıp Dergisi*, **45(2)**: 156-164.
- ÖZTÜRK AB (2013). “Erk”ten Erkeğe Bebekten Katile, *7 Ulusal Sosyoloji Kongre Bildiri Kitabı Cilt I*, 229-236.
- QUİNE L, PAHL J (1991). Stres and coping in mothers caring for a child with severe learning difficulties: A test of lazarus’ transactional model of coping. *Journal of Community and Applied Social Psychology*, **1**: 57-70.
- ROBERTS R, RODRÍGUEZ W, MURPHY D, CRESCENZİ T (2003). Pediatric drug labeling: Improving the safety and efficacy of pediatric therapises. *The Journal of the American Medical Association*. **290**: 905-911.
- RODRÍGUEZ CM, MURPHY LE (1997). Parenting stres and abuse potential in mothers of children with developmental disabilities. *Child Maltreatment*. **2(3)**: 245-251.
- SANCAR S (2013). İmkânsız İktidar: Ailede, Piyasada ve Sokakta Erkekler. İstanbul: Metis Yayınları.
- SARIHAN CÖ (2007). *Engelli Çocuğa Sahip Olan ve Olmayan Annelerin Aile İşlevlerini Algulamaları ile Yalnızlık Düzeylerinin İncelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Ev Ekonomisi Anabilim Dalı, Ankara.
- SAYIN U (2007). Zihinsel Engelli Çocuğa Sahip Ebeveynler İle Normal Gelişim Gösteren Çocuğa Sahip Ebeveynlerin 7-15 Yaş Arası Çocuklarının Toplumsal Cinsiyet Rollerine Yaklaşım ve Görüşlerinin İncelenmesi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Özel Eğitim Programı, Yüksek Lisans Tezi.
- STEWART DE, ROBINSON GE (1998). A review of domestic violence and women’s mental health. *Archives of Women’s Mental Health*, **1**: 83-89
- ŞARDAĞ S (2010). *Zihinsel Engelli Çocuğa Sahip Annelerin Stresle Başa Çıkma Tarzları ve Aile Sosyal Desteğinin Evlilik Uyumlarını Yordaması*. Yayınlanmamış Yüksek

Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Anabilim Dalı, İzmir.

- ŞEKER A (2009). 101 Soruda Sosyal Çalışma ve Sosyal Hizmetler. Sosyal Çalışma Dizisi: 21. Ankara: SABEV Yayınları.
- TC AİLE VE SOSYAL POLİTİKALAR BAKANLIĞI (2014). Türkiye Aile Yapısı Araştırması Tespitler Öneriler. Araştırma ve Sosyal Politika Serisi 07. ISBN: 978-605-4628-55-1. İstanbul.
- TC BAŞBAKANLIK AİLE ARAŞTIRMA KURUMU BAŞKANLIĞI (1995). Aile İçi Şiddetin Sebep ve Sonuçları. Genel Yayın No: 86. Ankara: Bizim Büro Basımevi.
- TC BAŞBAKANLIK ÖZÜRLÜLER İDARESİ BAŞKANLIĞI (2008a). Dil ve Konuşma Özürlüleri, *Aile Eğitim Rehberi*, Genel Yayın No: 28. Ankara: Mattek Matbaacılık.
- TC BAŞBAKANLIK ÖZÜRLÜLER İDARESİ BAŞKANLIĞI (2008b). Görme Özürlüleri, *Aile Eğitim Rehberi*, Genel Yayın No: 25. Ankara: Mattek Matbaacılık.
- TC BAŞBAKANLIK ÖZÜRLÜLER İDARESİ BAŞKANLIĞI (2008c). İşitme Özürlüleri, *Aile Eğitim Rehberi*, Genel Yayın No: 30. Ankara: Mattek Matbaacılık.
- TC BAŞBAKANLIK ÖZÜRLÜLER İDARESİ BAŞKANLIĞI (2008d). Ortopedik Özürlüleri, *Aile Eğitim Rehberi*, Genel Yayın No: 26. Ankara: Mattek Matbaacılık.
- TC BAŞBAKANLIK ÖZÜRLÜLER İDARESİ BAŞKANLIĞI (2008e). Zihinsel Özürlüleri, *Aile Eğitim Rehberi*, Genel Yayın No: 27. Ankara: Mattek Matbaacılık.
- TC BAŞBAKANLIK ÖZÜRLÜLER İDARESİ BAŞKANLIĞI (2008f). Süreç Hastalıkları, *Aile Eğitim Rehberi*, Genel Yayın No: 31. Ankara: Mattek Matbaacılık.
- TC RESMİ GAZETE (2012). Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun. Erişim Adresi: [<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/03/20120320-16.htm>] Erişim Tarihi: 07/11/2014.
- TDK (2014). Şiddet. Erişim Adresi: [http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.546316d69a2812.86433142] Erişim Tarihi: 14/07/2014.
- TERZİOĞLU F, TAŞKIN L (2008). Kadının toplumsal cinsiyet rolünün liderlik davranışlarına ve hemşirelik mesleğine yansımaları. *C.Ü. Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*. **12(2)**: 62-67.
- TÜİK (2006). Aile Yapısı Araştırması. Yayın No: 3046. ISBN: 975-19-3964-X Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası: Ankara.
- TÜİK (2010). Özürlülerin Sorun ve Beklentileri Araştırması/Survey on Problems and Expectations of Disabled People. Yayın No: 3636. Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası.
- TÜİK (2012). İstatistiklerle Kadın. Yayın No: 3903. ISBN: 978-975-19-5606-4. Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası: Ankara.

- TÜİK (2014). Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması. Erişim Adresi: [<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=18633>] Erişim Tarihi: 01/06/2016.
- TÜİK (2015a). Haber Bülteni: Dünya Nüfus Günü. Sayı: 18617. Erişim Adresi: [<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=18617>] Erişim Tarihi: 01/06/2016.
- TÜİK (2015b). Haber Bülteni: İstatistiklerle Kadın. Sayı: 21519. Erişim Adresi: [<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=21519>] Erişim Adresi: 01/06/2016.
- UNHCR (2008). Mülteci Kadınlar Hukuk El Kitabı: Sığınmacı Ve Mülteci Kadınların Hakları. Türkiye: Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği.
- VATANDAŞ C (2007). Toplumsal Cinsiyet ve Cinsiyet Rollerinin Algılanışı. *Sosyoloji Konferansları*. s: 35.
- VEREP S (2005). *Zihinsel Engelli Çocuk Annelerine Verilen Hemşirelik Eğitiminin Annelerin Tükenmişliğini Azaltmaya Etkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Halk Sağlığı Hemşireliği Anabilim Dalı, Erzurum.
- VOGEL DL, WESTER SR, HEESACKER M, MADON S (2003). Confirming gender stereotypes: A social role perspective, *Sex Roles*, **48:(11-12)** 519-528.
- WATTS C, ZIMMERMAN C (2002). Violence Against Women: Global Scope and Magnitude, *The Lancet*, **359**: 1233.
- WEST C, ZIMMERMAN DH (1987). Doing Gender. *Gender and Society*, **1(2)**: 125-151.
- WHO (2002a). Sexual Violence World Report on Violence and Health: World Health Organization, pp.149.
- WHO (2002b). World Report on Violence and Health (Ed.: KRUG EG, DAHLBERG LL, MERCY JA, ZWI AB, LOZANO R) Geneva.
- WHO (2005). Multi-Country Study On Women's Health And Domestic Violence Against Women: Initial Results On Prevalance, Health Outcomes And Women's Responses. ISBN 92-4-159351-2. Geneva.
- WHO (2014a). Disabilities. Erişim Adresi: [<http://www.who.int/topics/disabilities/en/>] Erişim Tarihi: 02/10/2014.
- WHO (2014b). Violence. Erişim Adresi: [<http://www.who.int/topics/violence/en/>] Erişim Tarihi: 02/10/2014.
- YAMAN EFE Ş, AYZAZ S (2010). Kadına yönelik aile içi şiddet ve kadınların aile içi şiddete bakışı. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, **11**: 23-29.
- YARALILAR T (2010). Zihinsel Engelli Çocuğa Sahip Ailelerin Psiko-Sosyal Sorunları. Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı.
- YAVUZ H (1977). Doğu Şiirleri. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.

YILDIRIM A, ŞİMŞEK H (2013). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri, Ankara: Seçkin Yayıncılık.

YILDIRIM-SARI H (2007). Zihinsel engelli çocuğu olan ailelerin aile yüklenmesi. *C.Ü. Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, **11(2)**: 1-7.

YILMAZ VD, ZEYNELOğLU S, KOCAÖZ S, KISA S, TAŞKIN L, EROğLU K (2009). Üniversite öğrencilerinin toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin görüşleri. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, **6(1)**: 775-792.

ZETLİN AG (1986). Mentally retarded adults and their siblings. *American Journal of Mental Deficiency*, **91(3)**: 217-225.

EKLER

EK 1. ETİK KURUL KARARI

T.C
ANKARA ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Genel Sekreterlik

Sayı : 85434274-050.04.04 / 3840
Konu : Etik Kurul Kararı Hakkında

Ankara
23 Ocak 2015

Sayın Serdarhan DURU
Sağlık Bilimleri Fakültesi Araştırma Görevlisi

İlgi: 18/12/2014 tarihli başvurunuz.

“Zihinsel Engelli Çocuğa Sahip Ailelerde Kadına Yönelik Aile İçi Şiddeti İncelenmesi”
başlıklı teziniz ile ilgili olarak Ankara Üniversitesi Etik Kurulunun 15/01/2015 tarihli
toplantısında alınan 1/8 sayılı kararın bir örneği ilişikte gönderilmektedir.
Bilgilerinizi saygılarımla rica ederim.

Prof. Dr. Erkan İBİŞ
Rektör

EKLER:
1- Karar Örneği (1 sayfa)

ANKARA ÜNİVERSİTESİ
ETİK KURULU
KARAR ÖRNEĞİ

Karar Tarihi : 15/01/2015

Toplantı Sayısı : 1

Karar Sayısı : 8

8- Üniversitemiz Sağlık Bilimler Enstitüsü yüksek lisans öğrencilerinden **Serdarhan Duru**'nun "Zihinsel Engelli Çocuğa Sahip Ailelerde Kadına Yönelik Aile İçi Şiddeti İncelenmesi" başlıklı tezi ile ilgili 18/12/2014 tarihli "İnsan Üzerinde Yapılan Klinik Dışı Araştırmalar Başvuru Formu" Etik Kurulumuzca incelenmiştir.

Yapılan görüşmeler ve incelemeler sonucunda, Üniversitemiz Sağlık Bilimler Enstitüsü yüksek lisans öğrencilerinden **Serdarhan Duru**'nun "Zihinsel Engelli Çocuğa Sahip Ailelerde Kadına Yönelik Aile İçi Şiddeti İncelenmesi" başlıklı tezinin, araştırma protokolüne uyulması ve etik onay tarihinden itibaren geçerli olması koşuluyla uygulanmasının etik açıdan uygun olduğuna oy birliği ile karar verildi.

ASLININ AYNIDIR
20/01/2015

Prof. Dr. Muharrem ÖZEN
Ankara Üniversitesi
Etik Kurulu Başkanı

EK 2. KURUM İZİN YAZISI

206

T.C.
ANKARA VALİLİĞİ
Milli Eğitim Müdürlüğü

Sayı : 14588481/605.99/2300528

02/03/2015

Konu: Araştırma izni

ANKARA ÜNİVERSİTESİNE
(Sağlık Bilimleri Enstitüsü)

İlgi: a) MEB Yenilik ve Eğitim Teknolojileri Genel Müdürlüğünün 2012/13 nolu Genelgesi.
b) 13/01/2015 tarihli ve 329 sayılı yazımız.

Üniversiteniz Sağlık Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Öğrencisi Serdarhan DURU'nun "**Zihinsel engelli çocuğa sahip ailelerde kadına yönelik aile içi şiddetin incelenmesi**" başlıklı tezi kapsamında çalışma yapma talebi Müdürlüğümüzce uygun görülmüş ve araştırmanın yapılacağı İlçe Milli Eğitim Müdürlüğüne bilgi verilmiştir.

Görüşme formunun (3 sayfa) araştırmacı tarafından uygulama yapılacak sayıda çoğaltılması ve çalışmanın bitiminde iki örneğinin (cd ortamında) Müdürlüğümüz Strateji Geliştirme (1) Şubesine gönderilmesini arz ederim.

Ali GÜNGÖR
Müdür a.
Şube Müdürü

Güvenli Elektronik İmzalı
Aşlı İle Aynıdır.

02.03.2015

SUBAŞI
Şef

Atatürk Blv. 06648 Kızılay/ANKARA
Elektronik Ağ: www.meb.gov.tr
e-posta: adsoyad@meb.gov.tr

Ayrıntılı bilgi için: Ad SOYAD Ünvan
Tel: (0 312) XXX XX XX
Faks: (0 312) XXX XX XX

Bu evrak güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır. <http://evraksorgu.meb.gov.tr> adresinden 3a82-e78c-3059-9951-5ce2 kodu ile teyit edilebilir.

17.01.2015

EK 3. YARI YAPILANDIRILMIŞ SORU KÂĞIDI

Sayın katılımcı,

Katkı sağladığınız bu araştırma, zihinsel engelli çocuğa sahip ailelerde kadına yönelik aile içi şiddeti incelemek amacıyla planlanmıştır. Bilgileriniz ve elde edilen verilerin gizliliği sağlanacak ve bu araştırmanın dışında başka hiçbir amaçla kullanılmayacaktır.

Bu görüşme sürecinde söylediklerinizin tümü gizlidir. Çalışmanın değerlendirilmesi sırasında isminiz kaydedilmeyecek ve verdiğiniz cevaplar kesinlikle gizli kalacaktır. Verilerin değerlendirme sürecinin daha sağlıklı gerçekleştirilmesi açısından görüşme esnasında ses kaydı alınacaktır.

Elde edilen veriler, Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Sosyal Hizmet Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans tez çalışması için kullanılacaktır. Bu nedenle soruların **dikkatli** ve **içtenlikle** yanıtlanması büyük önem taşımaktadır.

Gösterdiğiniz ilgi, duyarlılık ve işbirliği için teşekkür ederim.

Serdarhan DURU

Bilgilendirilmiş gönüllü onam formunu okudum. Hiçbir baskı ve zorlama olmadan araştırmaya katılmayı kabul ediyorum.

İmza:

Tarih:

A. AİLEYE İLİŞKİN YARI YAPILANDIRILMIŞ SORU FORMU

1. Aileye ilişkin sosyo-demografik ve tanıtıcı bilgiler nelerdir?
2. Kendinizde ve eşinizde “kötü alışkanlıklar” diye nitelendirilen alışkanlıklar var mı? Varsa; bunlar nelerdir ve aile içi ilişkilerinizi nasıl etkilemektedir?
3. Zihinsel engelli çocuğa sahip olmak çevrenizle ve akrabalarınızla olan ilişkilerinizi nasıl etkiledi?
4. Zihinsel engelli çocuğa sahip olmak aile içi ilişkilerinizi nasıl etkiledi?

B. KADINA YÖNELİK AİLE İÇİ ŞİDDETE İLİŞKİN SORULAR

1. “Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet” denildiği zaman aklınıza neler geliyor? Kadına yönelik aile içi şiddeti tanımlar mısınız?
2. Aile içi şiddete maruz kaldığınız durumlar oldu mu? Oldu ise; ne tür tepkiler verdiniz?

ÖZGEÇMİŞ

I- Bireysel Bilgiler

Adı Soyadı: Serdarhan Duru

Doğum tarihi: 16/09/1989

Doğum Yeri: Tutak

İletişim adresi: Şükriye Mah. Plevne Cad. Aktaş Kavşağı No: 5 PK: 06340 Altındağ
/ ANKARA

Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü

Telefon: 0545 916 0929

E-posta: duruserdarhan01@gmail.com

II- Eğitim

Yabancı Dil: İngilizce

Mezun Olunan Öğretim Kurumu	Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi
Tarih	2012
Mezun Olunan Bölüm	Sosyal Hizmet Bölümü/Lisans
Mezun Olunan Öğretim Kurumu	Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi
Tarih	2016
Mezun Olunan Bölüm	Sosyal Hizmet Anabilim Dalı/Yüksek Lisans

III- Mesleki Deneyim

Tarih	06/09/2012–24/12/2013
Yer	Karaman
Kurum/Kuruluş	Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi
Pozisyon	Araştırma Görevlisi
Tarih	30/12/2012–Halen
Yer	Ankara
Kurum/Kuruluş	Ankara Üniversitesi
Pozisyon	Araştırma Görevlisi

IV-Staj/Uygulama Deneyimi

Tarih	Kurum/Pozisyon
10 Şubat 2014 23 Mayıs 2014	Sincan Yetiştirme Yurdu, Ankara, Sosyal Servis, Stajyer
16 Eylül 2013 27 Aralık 2013	Özel İlk Emek Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezi, Ankara, Stajyer
18 Eylül 2011 18 Mayıs 2012	Türk Kızılayı Genel Merkezi, Ankara Eğitim Yönetimi Bölümü, Stajyer Toplum Liderlerini Teşkilatlandırma Projesi Afet Zararlarını Azaltma Programı
25 Şubat 2011 18 Mayıs 2011	Seyranbağları Huzurevi Yaşlı Bakım ve Rehabilitasyon Merkezi, Ankara Sosyal Servis, Stajyer
27 Eylül 2010 3 Ocak 2011	Saray Engelsiz Yaşam, Bakım, Rehabilitasyon ve Aile Danışma Merkezi, Ankara Sosyal Servis, Stajyer
21 Haziran 2010 16 Temmuz 2010	Ağrı İl Sosyal Hizmetler Müdürlüğü, Ağrı Sosyal Servis, Stajyer

V- Proje Deneyimleri

Tarih	Proje/Pozisyon
19 Eylül 2011 18 Mayıs 2012	Toplum Liderlerini Teşkilatlandırma Projesi Afet Zararlarını Azaltma Programı, Eğitici,
1 Ekim 2013 31 Aralık 2013	Yetiştirme Yurtları ve Yatılı İlköğretim Bölge Okullarındaki (YİBO) Ergenlerin Akran Zorbalık Durumlarının Belirlenmesi ve Bunu Önlemeye İlişkin Bir Eğitim Programının Geliştirilmesi ve Uygulanması, Bursiyer
1 Ocak 2016 31 Mayıs 2016	Erdemli Gençlik İle Bilinçli Nesiller, Eğitici

VI-Bilimsel İlgi Alanları

Aile, aile içi şiddet, kadın refahı, engellilik, göç.

VII- Diğer Bilgiler

Etkinlik	Kurum	Tarih
Sosyal Hizmet Sempozyumu 2009	Başkent Üniversitesi	12/11/2009 14/11/2009
7. Ulusal Sosyal Hizmetler Kongresi	Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği	15/04/2011 16/04/2011
Sosyal Hizmet Sempozyumu 2011	Hacettepe Üniversitesi	15/12/2011

		16/12/2011
Toplum Liderlerini Teşkilatlandırma Projesi Eğitici Eğitimi	Türk Kızılayı	02/04/2012 06/04/2012
Çocuk ve İnternet Güvenliği	Ankara Üniversitesi	07/11/2013 09/11/2013
Sosyal Hizmetler Arama Toplantısı	Türk Kızılayı	09/04/2014
Sosyal Hizmet Sempozyumu 2014	Başkent Üniversitesi	20/11/2014 22/11/2014
Proje Döngüsü Eğitimi	Hayat Sende Akademisi	2015
İş Sağlığı ve Güvenliği Eğitim Programı	Ankara Üniversitesi	27/04/2015 28/04/2015
1.Keçiören “Ankara Üniversitesi Sosyal Hizmet Öğrencileri Deneyim Paylaşma Platformu”	Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi & Keçiören Belediyesi	11/05/2016 18/05/2016